

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG**

Sborník z konference Alternativy Zdola s podporou Nadace Rosy Luxemburgové

LOKÁLNÍ EKONOMIKA: NÁVOD K POUŽITÍ

Konference se konala v Praze dne 17. 5. 2019

Rosa Luxemburg Stiftung e. V., zastoupení v České republice ve spolupráci se spolkem Alternativa zdola
2019

Sborník příspěvků

Lokální ekonomika: návod k použití

vydala nadace:

Rosa-Luxemburg-Stiftung e.V., zastoupení v České republice,
120 00 Praha 2, Francouzská 171/28

ISBN 978-80-270-7150-0

OBSAH

ÚVOD	
ZBYNĚK FIALA	1
NAHLÉDNUTÍ DO POSTKAPITALISTICKÉ SPOLEČNOSTI	
ZBYNĚK FIALA	3
NAVRHUJ GLOBÁLNĚ, VYRÁBĚJ LOKÁLNĚ	
GEORGE DAFERNOS ET AL.	7
JAK VYTVOŘIT SPOTŘEBNÍ DRUŽSTVO PRO BIOPOTRAVINY	
FRANZISKA LIEBE	23
KONEC KAMPELIČEK V ČECHÁCH ANEB JAK Z TOHO VEN	
OTAKAR SCHLOSSBERGER	27
JAK OBNOVIT KONTROLU NAD NAŠIMI PENĚZI	
JASON NARDI	35
DOPLŇKOVÉ MĚNY JAKO ZÁKLADY ALTERNATIVNÍ EKONOMIKY	
ROLF F. H. SCHROEDER	43
PENĚŽNÍ SIMULAKRA V DIGITÁLNÍM VĚKU	
MILUŠ KOTIŠOVÁ	51
HLEDÁNÍ KONVIVALITY – UMĚNÍ A PRAXE SOUŽITÍ	
TONY ADDY	59

ÚVOD

ZBYNĚK FIALA

ALTERNATIVA ZDOLA S PODPOROU NADACE ROSY LUXEMBURGOVÉ POKRAČOVALA V HLEDÁNÍ PODMÍNEK PRO VYUŽITÍ NOVÝCH TECHNOLOGIÍ VE PROSPĚCH SVOBODY A SOLIDARITY PŘI OBNOVĚ HOSPODÁŘSKÉHO ŽIVOTA V MÍSTECH OPUŠTĚNÝCH A PŘEHLÍŽENÝCH VELKÝM KAPITÁLEM. UŽ DRUHÝ ROČNÍK MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O DRUŽSTEVNICTVÍ A HOSPODAŘENÍ NA PRINCÍPECH VZÁJEMNOSTI BYL TENTOKRÁT POJAT VELICE PRAKTICKY, JAK TO VYJADŘUJE NÁZEV LOKÁLNÍ EKONOMIKA: NÁVOD K POUŽITÍ. SESTAVA HOSTÍ BYLA HVĚZDNÁ, JAK BYCHOM RÁDI DOKÁZALI I TÍMTO SBORNÍKEM.

Ve skutečnosti šel náš záměr ještě dál než k pouhému sestavení kuchařky, podle které by mohly vyliďněné a stárnoucí obce znovu uvažovat o lepší budoucnosti. Naše představa o budoucnosti je i systémová. Modely spolupráce, které přinesla digitalizace a vznik commons, společná tvorba a společné využití projektů, jako je Wikipedie nebo otevřený operační systém Linux, otevírají okno, kterým můžeme nahlédnout do postkapitalistické budoucnosti. Vlastně už je tady, jen nesmíme dopustit, aby se jí znovu zmocnilo horní jedno procento nejbohatších ke svému výlučnému kořistění.

Tato budoucnost má i svoji vlastní formu globalizace, jak o tom hovořil jeden z průkopníků microfactories Kyperský výzkumník George Dafernos. Je to výroba v místě ve spolupráci s globálními commons, ve kterých vznikají

konstrukční návrhy a řídicí software. Tento model šíří pod názvem DG-LM: Navrhuj globálně, vyráběj lokálně.

Když hledáte, čím začít, stačí si uvědomit, že většinu základních potřeb lze opatřit v místě, od potravin a energie, přes bydlení a dopravu. Pokud jde o ty potraviny, vyslechli jsme si příklad úspěchu spotřebního družstva z německých Drážďan orientovaného na místní ekologické zemědělce. Jeho mluvčí Franziska Liebe zároveň doložila, jak vyloučení prostředníků a dobrovolná spolupráce zpřístupní běžným lidem zdánlivý luxus biopotravin. Žádnému malému hloučku, toto družstvo už má deset tisíc členů.

Jak uvést podobné systémy, družstva, a zrovna ty globálně propojené microfactories, do života u nás? Jistěže se za nimi skrývá konflikt, protože

samostatní a nezávislí výrobci, kteří dávají přednost spolupráci před konkurencí a sdílení před výlučným vlastnictvím, rozdrobují hierarchicky řízenou ekonomiku, drženou na uzdě nedostatkem peněz pro malé podnikání. To nás přivedlo k dalšímu velkému tématu, potřebě oživit také lokální etické finance.

Tady jsme trochu v situaci, kdy máme znovu vynalézat trakař. České národní obrození a počátky grunderské národní ekonomiky byly do značné míry financovány na principech vzájemnosti a solidarity sítí kempelček a záložen. Později z nich vznikly silné organizace s velkými ústavami na vrcholu. Tohle jsme mohli po návratu demokracie obnovit, ale dopadlo to tak, že se začala ničit i ta tradice. Jedním z cílů konference bylo proto připravit konkrétní požadavky a návrhy pro politiky, abychom dosáhli nápravy. Doc. Otakar Schlossberger z Vysoké školy finanční a správní nám pomohl utřídit agendu, která je nezbytná pro znovuzrození lokálních peněžních služeb, soustřeďujících místní úspory pro místní rozvoj.

Na mezinárodní úrovni o tom hodně ví Jason Nardi, představitel Mezikontinentální sítě pro sociální solidární ekonomiku RIPESS, kde zastupuje spolek Solidarius Italia. RIPESS je především pokladnicí zkušeností z nejrůznějších prostředí, proto jsou Nardiho vystoupení vždy plná konkrétních příkladů. Historie radí, kdy v takové situaci uspěly i alternativní doplňkové měny.

Samotnou teorii alternativních měn nám přiblížil německý výzkumník Rolf F. H. Schroeder, který podobně jako mnoho dalších věnuje hodně času a osobního úsilí vedle své univerzitní práce také tématům, jaká by mu do oficiálních výzkumných plánů nepřijali. Schroeder pečuje o tematickou knihovnu alternativních měn pro příslušnou evropskou skupinu občanského výzkumu a seznámil nás se základními zákonitostmi.

Od (bohužel nedávno zemřelého) Bernarda Lietaera víme, že ve skutečnosti žijeme v uceleném

ekosystému měn, kde jsou peníze nadnárodní (euro), národní (koruna) spolu s dalšími, které tak nevnímáme, jako třeba stravenky, slevové kupony nebo letecké míle. Proto je velice užitečné vybavit se tím, co Miluš Kotišová z Pirátské putovní univerzity (její dílo) na konferenci označila jako měnovou gramotnost.

Na řadu přišla i filozofie, podrobný výklad důležitého pojmu soužití, „konvivialita“, který přednesl Tony Addy ze Světové luteránské federace. Také tento výklad byl pojat prakticky, neboť umění soužití je něco, co radno vytrvale cvičit v praxi. Nelze to naplánovat, avšak spontánní a opakovaná setkání s protivnou stranou umožňují prorazit strach a vytvořit důvěru. Sdílené jídlo, společné oslavy, akce pro lidi z celé čtvrti, to jsou první kroky, jak se učit soužití bez dominance a vnucování svého vidění světa. Patří k němu i umění poslouchat. Konvivialita znamená podle Addyho rozvoj samoorganizovaných skupin, které zahrnují diverzitu a změnu.

Vidíte, zrovna tohle potřebujeme!

NAHLÉDNUTÍ DO POSTKAPITALISTICKÉ SPOLEČNOSTI

ZBYNĚK FIALA

GEORGE DAFERNOS Z KRÉTSKÉHO HERAKLEIONU SE VĚNOVAL ZKOUMÁNÍ NOVÉHO MODELU LOKÁLNÍ PRODUKCE, KTERÝ SE OPÍRÁ O GLOBÁLNÍ ZÁZEMÍ TVŮRCŮ SOFTWARE A PROGRAMŮ PRO MÍSTNÍ DIGITÁLNÍ „MIKROTOVÁRNÝ“. NABÍDL NÁM PAK STUDII, KTERÁ PODROBNĚ POPISUJE VZNIK A ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI TOHOTO Hnutí. BERME TO JAKO ZÁKLADNÍ UČEBNÍCI UDRŽITELNÝCH ALTERNATIV ZDOLA VČETNĚ BOHATÉHO VÝČTU PRAMENŮ PRO DALŠÍ STUDIUM.

Řecký výzkumník George Dafernos, absolvent inženýrských studií na anglické Sunderlandské univerzitě, měl v Praze zajímavé vystoupení, které se soustřeďovalo hlavně na konkrétní zkušenosti lokální ekonomiky s podporou nových technologií a spoluprací na internetu. Pro potřeby sborníku nabídl podstatně širší výklad. Jedná se o studii čtyř autorů (sám je jedním z nich) v odborném žurnálu Futures z vydavatelství vědecké literatury Elsevier. Než však nabídneme samotný překlad této studie, může být užitečná trocha historie této myšlenky a používaného názvosloví.

Studie *Design global, manufacture local: Exploring the contours of an emerging productive model*

» <http://dx.doi.org/10.1016/j.futures.2015.09.001>
vznikla roku 2015, v době, kdy George Dafernos působil jako průkopník globálně propojených komunit využívajících nové možnosti technologií,

jako jsou 3D tiskárny a digitálně řízené obráběcí stroje. Konstrukční návrhy a řídicí software pro tyto stroje vznikají v otevřené spolupráci rozptýlených zájemců na internetu. Koncept takových dílen „počítačové výroby“ (či malé výroby s podporou počítače) je v originále označován výrazem *desktop manufacturing*.

Abychom pochopili, v čem je to průkopnictví, měli bychom se možná ohlédnout ještě hlouběji do digitálního pravěku. Začneme u prvního hackerspace, který vznikl v Berlíně roku 1995 pod názvem C-Base jako neziskovka na podporu počítačové a internetové gramotnosti. V USA to inspirovalo ke vzniku „hackerských kolektivů“, kde se lidé setkávali, vyměňovali si zkušenosti a skládali se na společné vybavení. Využívali je pak k pokusům o změnu originální funkce různých zařízení na něco úplně jiného. Hackerství tedy

vzniklo jako systém vzájemné výměny nápadů a zkušeností.

Roku 2005 se objevil výraz *makerspace*. Označoval veřejně dostupné dílny, které sloužily jako místa, „ve kterých se dá něco vymyslet a udělat“. Zpočátku je využívali hlavně lidé s inženýrským myšlením, aby si na 3D tiskárně vytvořili plastový model svého vynálezu a rychleji ukázali případným investorům, jak to vypadá a co to bude dělat. Největší rozvoj těchto skupin přišel až po roce 2011, kdy vznikl časopis MAKE a začal šířit jejich návody.

Vedle otevřených dílen vznikaly i komerční *Techshops*. Pocházejí z kalifornského Menlo Parku (někdejšího vynálezického centra Thomase Alvy Edisona). Špičkovou výbavu, jako jsou digitální obráběcí a aditivní mašiny, mají k dispozici pro přispívající členy.

Ve stejné době vznikly FabLabs, které už znamenají posun od individuálních dílen ke světové síti. Tato síť se začala budovat kolem profesora Neila Hershena z *Centra pro bity a atomy* na technologické univerzitě MIT ve státě Massachusetts. Centrum bylo založeno roku 2005 a profesor šířil *FabLabs* osobně i v zahraničí.
» <https://ultimaker.com/en/resources/49574-fablab-makerspace-or-hackerspace>

George Dafernos byl jedním z prvních, kdo se podílel na vzniku takové FabLab. Byla určena pro potřeby komunitního rozvoje a využívala onoho napojení na MIT. Co je však nejzajímavější, vydal se kvůli tomu do Ekvádoru, kde to bylo součástí pokusů s digitálně podporovaným malým družstevním zemědělstvím. Proto také ve zmíněném článku z roku 2015 vystupuje za Národní institut vyšších studií v ekvádorském Quitu. Nyní je podobný úkol rozvíjen v několika zemích EU, v pilotních zařízeních evropského výzkumu.

Podstatný je také model rovnoprávné spolupráce osob a skupin rozesetých po síti a sdílejících jak společné záměry, tak výsledky programátorské

a tvůrčí práce. Pro samotný prvek rovnoprávnosti (já pán, ty pán) je používán výraz *peer-to-peer* či *P2P*. Byl převzat z hantýrky IT pro propojení počítačů stejné úrovně v hierarchii sítě. Dnes je užíván v širším významu přímé akce jednotlivců po internetu na principech vzájemnosti a z toho odvozených alternativ zdola. Distribuovaná součinnost rovnoprávných osob po internetu na společném otevřeném projektu bývá vyjadřována souslovím *commons-based peer production*.

Onoho roku 2005, který jsme tu zmínili víckrát a je zřejmě předělovým, vznikla také nadace pro iniciativy takových alternativ zdola zvaná *P2P Foundation* (oficiálně *The Foundation for P2P*). Jedná se o neziskovou organizaci a globální síť, která podporuje výzkum společenského vlivu zapojování aktivit P2P na principech commons. Studuje tedy metody kolaborativní distribuované spolupráce a sdílení výsledků. Jedním z výstupů, na kterých Dafernos spolupracuje, je budování speciální části Wikipedie pro tyto aktivity a příslušných katalogů produktů a knihovny na webu
» <https://p2pfoundation.net/>.

Politická ekonomie informatiky a vzájemně spolupracujících společenství má spoustu zvláštností, na které jako první upozornil Yochai Benkler v knize *Bohatství sítí – jak výroba spolupracujících společenství proměňuje trh a svobodu* (*The Wealth of Networks – how social production transforms markets and freedom*, Yale University Press, 515 stran, 2006).

Na Benklera navazuje Dafernosova doktorská práce (*Governance Structures of Free/Open Source Software Development – examining the role of modular product design as a governance mechanism in the FreeBSD Project*, Technická univerzita Delft, 352 stran) o řízení struktur pro vývoj otevřeného softwaru včetně výkladu nezbytné modularizace úkolů. Výklad o modularizaci najdeme i ve studii, kterou uvádíme dále.

Uvedená modularizace a globální propojení dává lokálním dílnám s počítačovou výrobou nový

rozměr. Globální otevřená spolupráce společenství rozptýlených dobrovolníků na internetu (*commons-based peer production*) je velice produktivní, jak ukázalo zvládnutí takových úctyhodných úkolů, jako je operační systém *Linux* (konkurence *Windows*) nebo encyklopedická *Wikipedie* (schopná soutěže s *Encyklopedia Britannica*). A stejné tvůrčí kapacity lze využít pro přesun ze světa bitů do světa atomů, kdy výstupy digitální spolupráce nacházejí cestu do lokálních zařízení „počítačové výroby“, aby se realizovaly ve hmotě.

Na síti už existuje obrovská knihovna digitálních modelů a volně využitelných programů, pro které se zavedla specifická ochrana duševního vlastnictví (ochrana s výmluvným označením *copyleft*), a sice ochrana před privatizací. Jde o to, aby návrhy byly nadále volně přístupné jak pro použití, tak i pro případné další vylepšování. Toto společné digitální bohatství je tím, čím byly ve středověku společné obecní pastviny, sloužící k obživě všem v obci bez rozdílu. Proto se pro ně ustálilo označení *commons*. V češtině lze využít výrazu *občina*.

Odkaz na společné obecní pastviny bývá liberálními ekonomy zneužíván k pohádkám o „tragédii obcí“. Popisuje situaci, kdy nastupující kapitalismus napřed rozvrátil systém společně dohodnutých pravidel, kterými byly tyto pastviny udržovány, a pak se divil, že se staly předmětem drancování. Takový je osud všeho, co je zadarmo, tvrdí ti, kdo si neumí představit jinou než ziskovou motivaci. Příklad *Wikipedie* či *Linuxu* ukazuje, jak hluboce se mýlí. Přesto v Česku výraz *občina* moc nepoužíváme a dáváme přednost nepřekládanému *commons* nebo různým složitým opisům. Globální dobrovolná rovnoprávná spolupráce přes internet je označována výrazem *global-commons*.

Autorská skupina, ve které je *Dafernos* podepsán, rozvíjí model globální spolupráce *DG-ML*, to znamená „navrhuj globálně, vyráběj lokálně“ (*design global, manufacture local*). Má představu malých lokálních výrobních zařízení, „mikrotováren“ (*microfactories*), opřených o globální tvůrčí zázemí.

V této spolupráci vznikají návrhy nových výrobků, které mají podobu souborů pro ovládání digitálně řízených strojů (*desktop manufacturing technologies*). Na vzniku a využití těchto návrhů se mohou podílet všichni účastníci podle svých možností a potřeb, a stejným způsobem jsou pak výsledky této práce dále vylepšovány a vývojově posouvány (*commons-based peer production*).

Model *DG-ML* staví na stejné technologii automatizované výroby s podporou počítače, ale tady už se nejedná o izolované dílny, které řeší jen své vlastní problémy. Model *DG-ML* je založen na společném působení v mezinárodní síti a těží ze spolupráce skupin rozestých po celém světě (*global-oriented productive model*).

Nejedná se o pouhou výrobu či spolupráci lidí stejného odborného zájmu:

„Systém *DG-ML* zapadá do konceptu postkapitalistické transformace. Je to globální model výroby zaměřený na potřeby místních komunit. Jedná se o nový alternativní způsob organizace společnosti, který se opírá o propojení moderních informačních a komunikačních technologií (ICT) s technologiemi na bázi počítačů, jako jsou tiskárny 3D a počítačem řízené obrábění, aby nabídl udržitelnou alternativu výroby;“ píší autoři.

Na udržitelnost se zaměřuje hnutí nerůstu (*degrowth*), představující reakci na environmentální krizi způsobenou honem kapitalistické společnosti za nekonečným hospodářským růstem, přestože zdroje planety Země jsou omezené.

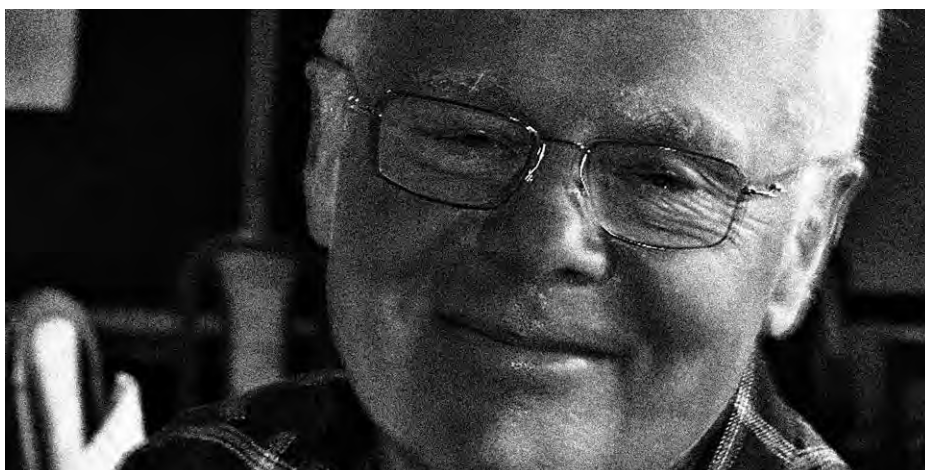
Nerůst či *ekonomie skromnější dostatečnosti* je cílem vznikajících ekovesnic a dalších regionálních hnutí orientovaných na *resilienci*, odolnost hospodářského a společenského modelu vůči očekávatelným environmentálním a dalším krizím a vyčerpání zdrojů.

Autoři kritizují zbytečnou fetišizaci uzavřeného lokalismu (jen my tady) a zdůrazňují ty prvky

svého modelu DG-ML, které mohou lokální komunity obohatit globální zásobárnou znalostí a technologií.

Zdůrazňují zároveň, že spousta výzkumu nás teprve čeká. Rozebírají i to, jakou podporu státu a dalších aktérů vznikající systém potřebuje. Jen s takovou podporou je šance vytvořit podmínky, ve kterých mohou produktivní lokální společenství skutečně fungovat.

Kdo se chce do tématu ponořit, ten se začte i do dlouhého seznamu aktuální literatury. Je to taková kapesní univerzita alternativ. Některé názvy prací zaujmou samy o sobě, k dalším nás přivedou odkazy v textu. Není to snadné čtení, ale stojí za to dopřát si potřebný čas pro soustředěné studium, otevírá cestu k budoucnosti.

ZBYNĚK FIALA

NOVINÁŘ A AKTIVISTA ALTERNATIVY ZDOLA

NAVRHUJ GLOBÁLNĚ, VYRÁBĚJ LOKÁLNĚ

ZKOU MÁME OBRYSY VZNIKAJÍCÍHO MODELU PRODUKCE

VASILIS KOSTAKIS ^{A,B}

VASILIS NIAROS ^{A,B}

GEORGE DAFERMOS ^C

MICHEL BAUWENS ^D

^a Ragnar Nurkse School of Innovation and Governance, Tallinn University of Technology, Akademia Street 3, 12618 Tallinn, Estonia

^b P2P Lab, Kougkiou 3A, 45221 Ioannina, Greece

^c National Institute of Higher Studies (IAEN), Av Rio Amazonas N37–271 y Villalengua, Quito, Ecuador

^d P2P Foundation, Realegracht 196, 1013AV Amsterdam, The Netherlands

* Korespondenční adresa: Tallinn University of (V. Niaros), vasileios.niaros@ttu.ee

ČLÁNEK PŘÍSPÍVÁ DO PROBÍHAJÍCÍHO DIALOGU O KONSTRUKCI POSTKAPITALISTICKÉ SPOLEČNOSTI A ZKOU MÁ OBRYSY VÝROBNÍHO MODELU NA PRINCIPECH COMMONS. NA ZÁKLADĚ TOHOTO MODELU NAZVANÉHO „NAVRHUJ GLOBÁLNĚ, VYRÁBĚJ LOKÁLNĚ“ VYSVĚTLUJEME, ŽE POSLEDNÍ TECHNICKOEKONOMICKÝ VÝVOJ VZNIKAJÍCÍ ROVNOPRÁVNÉ SPOLUPRÁCE NA PRINCIPECH COMMONS (COMMONS-BASED PEER PRODUCTION) A VÝROBNÍ TECHNOLOGIE OPŘENÉ O POČÍTAČE (DESKTOP MANUFACTURING TECHNOLOGIES) MOHOU SIGNALIZOVAT ALTERNATIVNÍ ORGANIZACI SPOLEČNOSTI. DOSPÍVÁME K ZÁVĚRU, ŽE ZÁMĚRY NA PRINCIPECH COMMONS LZE PROPOJIT, PROTO SE VYSLOVUJEME PRO VZNIK TVOŘIVÝCH KOMUNIT, KTERÉ BUDUJÍ SVĚT PODLE SVÝCH PŘEDSTAV A V SOULADU S TAKOVOU POLITICKOU EKONOMIÍ, KE KTERÉ UPÍRAJÍ SVÉ NADĚJE.

ÚVOD

Článek chce přispět k probíhající diskusi o podobě postkapitalistické společnosti a pokusit se navrhnout, jak se dopracovat k výrobnímu modelu orientovanému na globální *commons*. Prostřednictvím zmíněného modelu nazvaného „navrhuj globálně, vyráběj lokálně“ (DG-ML) dokládáme, že nástup dobrovolné rovnoprávné spolupráce na bázi otevřeného a volně přístupného sdílení (*commons-based peer production*) ohlašuje alternativní organizaci společnosti. Pokoušíme se ukázat, že tento model DG-ML, který je umožněn souběhem moderních informačních a komunikačních technologií (ITC) a výrobních technologií s počítačem (jako jsou 3D tiskárny a digitálně řízené stroje), může nabídnout udržitelnou alternativu, se kterou lze pracovat. Naše

analýza se tak snaží přispět k výzkumu společnosti budoucnosti.

Druhý oddíl studie se zabývá *resilientními* komunitami a jejich vztahem k nerůstu. Vyjadřujeme se k fetišizaci /omezeného/ lokalismu a tvrdíme, že konečným cílem musí být vývoj výrobního modelu, který je orientován globálně. Nepokoušíme se o všezahrnující výklad, ale soustřeďujeme se na případy, kde má nasazení modelu a rámce DG-ML hlavní smysl.

Ve třetím oddílu je popis základní dynamiky stojící u vzniku mimotržního „třetího způsobu“ informační produkce, který *Benkler* (2006) poprvé nazval *commons-based peer production* (dobrovolná

rovnoprávná spolupráce na sdílené produkci). Poskytuje také krátký přehled politické ekonomie *globálních informačních commons* (rozptýlená dobrovolná spolupráce na internetu na společně vytvářených programech a souborech k volnému užití a dotváření), která nastavuje — jak ukazujeme ve čtvrtém oddílu — technickoekonomické podmínky, ze kterých model DG-ML vzniká. Potom probíráme tři významnější případy, na kterých lze ukázat základní formy DG-ML.

V pátém oddíle se vyjadřujeme ke vztahu modelu DG-ML a nerůstu. Kriticky se vyslovujeme k hnutí /izolovaných/ resilientních komunit, neboť by bylo vhodnější, kdyby se tyto iniciativy vzájemně doplňovaly. Nabízíme pak pokusný teoretický model procesu DG-ML, kterým se otevírá sada výzkumných příležitostí pro futurology, politické ekology, tvůrce politik i praktické zájemce. V šestém oddíle shrnujeme, jak úvahy soustředěné na *commons* propojit a podpořit tak tvořivé komunity, které se pokoušejí budovat svět podle svých představ a v souladu s takovou politickou ekonomikou, ke které upírají své naděje.

2) NERŮST A ÚVAHY O RESILIENTNÍCH KOMUNITÁCH

Zastánci hnutí nerůstu a odolných (*resilientních*) komunit zdůrazňují, že krize, které svět čelí, není jen ekologická, ale také ekonomická, sociální, kulturní a politická. Nejpotřebnější je radikální ústup od hospodářského růstu, proto musíme usilovat o snižování ekonomické aktivity a vznik spravedlivějších menších jednotek (*Fournier, 2008; Schneider, Kallis & Martinez-Alier, 2010; Foster, 2011; Kallis, Demaria & D'Alisa, 2014*).

Žádoucí je přechod k nízkouhlíkové udržitelné ekonomice sdílení, ve které bude hospodářský růst nahrazen hodnotami sociální spravedlnosti a etiky spolupráce. To lidstvo osvobodí od jařma „ekonomismu“ (*Cattaneo, D'Alisa, Kallis & Zografos, 2012; Garcia, 2012; Lewis & Conaty, 2012*).

Uvedený diskurs dal podnět k novému intelektuálnímu hnutí a inspiroval k obnově

radikálního zeleného myšlení (*Kallis et al., 2014*). Stal se také katalyzátorem vzniku početných ekokomunit a eko-vesnic či „městských vesnic“ po celém světě (kritickou diskusí na toto téma nabízí *Xue, 2014*). Vytváří se i teoretický základ jejich působení.

Příznačným prvkem této vlny je hnutí „přechodových měst“ (*Transition Towns*). Cílem hnutí je radikální lokalizace politiky, ekonomiky a kultury do autonomních soběstačných komunit s vizí posilování resilience vůči destabilizačním silám, jako je ropný zlom nebo klimatická změna. Hopkins vytvořil první funkční model přechodového města roku 2006 v anglickém Totnes a svůj koncept představil v knize *The Transition Handbook, 2008* (Příručka přechodu).

Ve světě už existují stovky přechodových komunit v různých fázích vývoje (*Chamberlin, 2009; Hopkins, 2011*). Přes všechny individuální rozdíly jsou charakterizovány malou velikostí, která má zajistit, aby všichni členové komunity měli silný osobní vliv na kolektivní rozhodování (*Hopkins, 2008, 2011*).

Koncept přechodových měst je rozšířen o principy permakultury, která je kombinována s resiliencí a lokalizací. Permakultura, odvozená od „*permanent agriculture*“ představuje takové uspořádání a ošetřování zemědělských ekosystémů, které se opírá o diverzitu, stabilitu a odolnost přirozených ekosystémů (*Mollison, 1988*). Vychází z úvahy, že systém založený na principech permakultury se může vyvíjet, sebeorganizovat a dokáže se přizpůsobovat téměř jakékoliv změně (*Alexandra & Riddington, 2007; Meadows, 2008*).

Jestli tedy chceme čelit volatilitě a křehkosti dominantního systému, stává se základním úkolem budování *resilience* (*Latouche, 2009; Lewis & Conaty, 2012; Trainer, 2012*). Je to kritický posun k systému, který se dokáže „vyvíjet bez ztráty základní identity a smyslu“ (*Wilding, 2011, s. 19*).

Resilienci lze proto vnímat jako míru toho, nakolik je systém schopný učení, sebeorganizace

a přizpůsobení při zachování soudržnosti (Carpenter, Walker, Anderies, & Abel, 2001; Folke, 2006; Walker, Abel, Anderies, & Ryan, 2009).

Klíčové stránky resilience představují diverzita, modularita, reciprocita. Patří k nim také sociální kapitál jako vztahy důvěry a solidarity mezi členy komunity a těsné smyčky zpětné vazby (Walker and Salt, 2006, Lewis & Conaty, 2012).

Podpora takové dynamické lokální ekonomiky, posilování lokální samosprávy a kontroly, optimalizace vlastnictví, uznání hodnot lokálních odlišností a permakultury by měla vznikat podle představ resilientních komunit také na světové úrovni. Důležitý je vývoj udržitelné infrastruktury, kam počítají dostupné bydlení, bezúročné banky, komunitní pozemkové fondy, vlastní výrobu energie a utváření ucelené sociální solidární ekonomiky (García-Olivares & Solé, 2015; Lewis & Conaty, 2012; Wilding, 2011).

Je zřejmé, že debata lokálních komunit je silně orientována na nerůst a resilienci. „Lokalizace je považována za nejdůležitější přístup a přejímá strategickou roli.“ „Idea lokalizace přitom není uzavřena jen do ekonomického rámce, byť jde o velice důležitou stránku věci, ale je jí míněna i politická a ekologická lokalizace.“ (Xue, 2014, s. 131)

V počátečních pracích o nerůstu je lokalizace silně zdůrazňována, ale dnes už mnoho teoretiků zvažuje také vztahy na úrovni národní a globální. Poukazují na potřebu politických hnutí a institucionálních změn na vyšší úrovni než jen v místě (například Kallis, 2011; Kallis et al., 2014; Demaria, Schneider, Sekulova & Martinez-Alier, 2013, kteří zdůrazňují vícestupňovou strategii nerůstu). Resilientní komunity krajního typu připravují strategie přežití a záchranu malých komunit v situacích všeobecného chaosu. Smiřují se s tím, že zajištění energie a potravin bude podstatně nákladnější (Lewis & Conaty, 2012).

Pro celý tento diskurs je charakteristické, že odmítá přednosti velkého a staví se proti tendenci

neustálého zvětšování organizací. I když vztahy a spolupráce resilientních komunit mohou přerůst do globální úrovně, orientují se hlavně na lokální záležitosti. Nejčastěji je brzdí obava, že politická a společenská mobilizace velkého měřítka je nedostupná a skončila by neúspěchem. Moderní literatura o nerůstu však resilienci a zranitelnost příliš nezmiňuje a odmítá pouhý boj o přežití. „Chápání nerůstu jen jako přežití ... zakrývá fakt, že všichni neneseme stejnou odpovědnost a nejsme ani stejně zranitelní ... vytváří příležitosti pro autoritativní odpovědi samozvaných spasitelů.“ (Kallis, 2014)

Myšlenka, že nerůst nabízí jen „techniky, které lidskému druhu umožní, aby zůstal naživu,“ (Romano, 2012, s. 582), je odmítána stejně jako „apolitický, technokratický diskurs o udržitelném rozvoji“. Prosazuje se požadavek alternativní politické vize s prvořadou rolí hodnot jako sdílení, prostota, soužití, péče a commons (Kallis et al., 2014, s. 9 a s. 3).

Rozvoj resilientních komunit zacílených na tvorbu hodnoty pro komunitu představuje zdravou reakci na globální problémy a environmentální degradaci. Resilientní komunity se snaží být imunní vůči dominantnímu systému, proto používají rovnoprávnou spolupráci (peer-to-peer) a sdílení technologie (přechodová města užívají otevřený software). Pokoušejí se podpořit lepší životní podmínky jednotlivců vytvářením pozitivního pocitu z daného místa, budováním lokální ekonomiky s ekologickými limity a zajištěním podnikatelské nebo společné péče o commons, obecní majetek a společné zdroje (Wilding, 2011).

Chybí tam však vytváření globálních struktur, a ty jsou pro nás podstatné. Připisujeme obrovský význam budování globální protiváhy, která je schopná prosazovat alternativní modely sociální organizace. Proto zaznívá kritika lokalizace jako fetišizace pouhého měřítka, kdy je určitému místu připisován pozitivní vliv jen kvůli tomu, že je malé (Sharzer, 2012). Takové komunity jsou nevyhnutelně zatlačovány širší kapitalistickou

ekonomikou, protože ji nekonfrontují, pouze se jí pokoušejí vyhnout.

Iniciativy jako přechodová města lákají svým zaměřením na lokální úroveň. Jak však ještě rozvedeme, mohou rozvíjet harmonické soužití také s globálními *commons*. Mohou zjistit, že věci, které jsou v samotném místě obtížné (například technologie výroby s podporou počítače), lze snadněji zvládat na globální úrovni (s využitím znalostí globálních *commons*).

Skutečným problémem není, jak vyrábět a konzumovat méně, ale jak vytvořit takový výrobní způsob, který dokáže překonat kapitalistický model – bude věci dělat jinak, a přitom lépe. Dominantnímu systému nelze čelit bez promyšleného plánu, jak jej překonat. Přechod k postkapitalistickému světu přitom musí jít mnohem dál, než by nabízel pouhý návrat k předkapitalistickým pořádkům. Vidíme společné prvky mezi *digital commons* a konceptem nerůstu a volání po inovacích pro potřeby střídmosti (podobně jako *Fuster Morell, 2014, s. 160*). Soustředme se tedy na nové instituce, které vycházejí z ducha globálních *commons* a nabízejí alternativu opřenou o společné perspektivy, teorie a narativy.

3) NOVÝ ZPŮSOB TVORBY INFORMACÍ: ROVNOPRÁVNÁ SPOLUPRÁCE NA BÁZI COMMONS

Co vlastně *commons* představují? Zmíněný pojem referuje o sdílených zdrojích, na kterých má každý účastník stejný zájem (*Ostrom, 1990*). Oblast *commons* může zahrnovat takové dary přírody, jako jsou vzduch, voda, oceány, volná příroda, ale také sdílený majetek nebo tvůrčí práci, jako je internet, radiové frekvence, jazyky, naše kulturní dědictví a obecné znalosti shromažďované od nepaměti (*Bollier, 2005, 2009*). Vedle toho mohou být jako *commons* označovány sdílené zdroje, promluva, přístup k vlastnictví, společenské procesy a vztahy nebo etnikum (*Bollier, 2014*).

V posledních dvou dekadách se objevila řada projektů jako otevřený software nebo otevřená encyklopedie Wikipedia, které soustředily naši pozornost na „nástup technologických možností utvářených lidským faktorem, které zase formují prostředí, ve kterém lidé žijí a pracují“ (*Kostakis & Bauwens, 2014, s. 51*). Formují to, co *Benkler* (2006, s. 31) nazývá „prostorem technologicko-ekonomické proveditelnosti“ pro společenskou praxi. Tyto prostory proveditelnosti obsahují „různá společenská a ekonomická uspořádání, ve kterých už nedominují zisk, moc a kontrola, jak tomu bylo v minulosti moderního kapitalismu“ (*Kostakis & Bauwens, 2014, p. 51*).

Rovnoprávná spolupráce (*peer-production*) na bázi *commons* je nová forma organizace kolaborativní a distribuované práce vzešlá z nového propojení digitálního a fyzického prostředí. V oblasti informací je taková spolupráce produktivnější než tržní nebo centralizované systémy (*Benkler, 2006*). Je zdrojem společenského prospěchu, protože vychází z pozitivní motivace a synergické kooperace mezi účastníky a uživateli (*Benkler, 2006; Hertel, Niedner, & Herrmann, 2003; Lakhani & Wolf, 2005*). Studie podnětů, kterými se řídilo 141 spoluvůrců jádra otevřeného operačního systému Linux, ukázala, že měli „podobné motivy jako dobrovolnické akce ve společenských hnutích typu boje za občanská práva, za pracovní práva nebo v mírovém hnutí“ (*Hertel et al., 2003, s. 1174*).

Benkler (2006) nabízí dva podnětné ekonomické postřehy, které stojí proti „věčným pravdám“ ekonomické teorie hlavního proudu.

Zaprvé, projekty na bázi *commons* se zásadně rozcházejí se závěry, že lidská bytost sleduje v ekonomické produkci pouze maximalizaci zisku. Dobrovolníci, kteří se podílejí na vzniku informačních projektů, získávají znalosti, zkušenost, reputaci a vzájemně spolu komunikují motivováni především pozitivními podněty. To neznamená, že peněžní motiv úplně chybí, ale má tam jen okrajový význam (*Benkler, 2006*).

A zadruhé podle *Benklera* (2006, s. 463) vzniká střet s konvenčním uvažováním, že „máme k dispozici pouze dvě základní formy transakcí – na trzích s vlastnictvím a v hierarchicky organizovaných firmách“. Je tu i třetí forma, kdy alokace zdrojů v dobrovolné rovnoprávné spolupráci (*peer-production*) nepodléhá ocenění trhy. Fungují zde hybridní způsoby řízení a nevznikají z toho komodity, ale *commons*. *Peer-production* je opakem hierarchické kontroly a autority průmyslové firmy, vychází z dohody účastníků o ocenění a spolupráci, stejně jako o kontrole kvality. Kolektivistický a konsensuální systém při tvorbě otevřeného operačního systému FreeBSD Project popisuje třeba *Dafernos* (2012).

Běžná dělba práce je v tomto systému nahrazena tím, že úkol je rozčleněn na jednotlivé moduly. Ty jsou pak distribuovány ke komukoliv, kdo je schopen přispět. Práh účasti je nastaven co nejnižší. Vznik takové spolupráce se neobejde bez modularity (*Bauwens, 2006; Tapscott & Williams, 2006; Kostakis & Papachristou, 2014*). Technickou terminologií řečeno, modularita je formou dekompozice úkolu. Je použita k tomu, aby oddělené skupiny vývojářů mohly pracovat na provázaných, ale oddělených sub-projektech (*Dafernos & Söderberg, 2009*).

Torvalds (1999), zakladatel projektu otevřeného operačního systému Linux, uvádí, že organizační model pro vývoj jádra Linuxu vyžadoval modularitu, protože to umožnilo, aby lidé pracovali na dílčích úkolech souběžně. Empirický výzkum ukazuje, že modulární návrh je charakteristický nejen pro Linux, ale pro vytváření svobodného nebo otevřeného softwaru obecně (*MacCormack, Rusnak & Baldwin, 2007*). Vedle toho modularita vytváří také příležitosti pro nepřímou komunikaci mezi aktéry a akcí samotnou, tedy komunikaci označovanou jako *stigmergie* (*Marsh & Onof, 2007, s. 1*).

V kontextu dobrovolnické spolupráce *peer-production* vzniká *stigmergická* spolupráce v podobě „kolektivní, distribuované akce, ve které je společenské vyjednávání zprostředkováno

technologemi na bázi internetu“ (*Elliot, 2006*). Stačí se podívat, jak vzniká otevřený software nebo hesla pro Wikipedii. Vidíme proces distribuované a náhodné spolupráce s příspěvky velkého množství lidí.

Tato *peer production* popírá vzácnost statků, která je v tržních podmínkách zdrojem zisku. Pokud jsou vytvořené statky sdíleny, jejich hodnota se nesnižuje, ale naopak zvyšuje (*Benkler, 2006*). Kolaborativní a distribuovaná spolupráce je přitom usnadněna tím, že jde o volnou kooperaci tvořivých společenství, a to snižuje bariéry právních omezení. Nové způsoby sdílení si vynutily i vznik nových institucí, jako jsou *Creative Commons* nebo *General Public Licences* (*Kostakis, Fountouklis, & Drechsler, 2013*).

Nicméně je potřeba zdůraznit, že přispěvatelé do projektů distribuované spolupráce mají zájem o využití své práce a ochranu svého intelektuálního vlastnictví (*O'Mahony, 2003*). Přístup k vlastnictví na bázi *commons* „netvrdí, že sdílení je etické absolutno“, ale spíše se pokoušejí vyvažovat práva inovátorů s právy veřejnosti (*O'Mahony, 2003; von Hippel & von Krogh, 2003*).

Je zřejmé, že *peer production* odlišují od proprietárních modelů tři klíčové vlastnosti: a) decentralizace návrhu problému a výkonu řešení; b) pestrost motivací účastníků; a c) vedení je odděleno od soukromého vlastnictví a kontraktu (*Benkler, 2015*).

Tyto koncepty činí *peer production* dostatečně životaschopnou, aby se dokázala přizpůsobit různým prostředím (*Benkler, 2015*) a nabídla kapacity pro vznik tak inovativních děl, jako je webový server Apache, browser Mozilla Firefox, jádro Linuxu, BIND, Sendmail a další vznikající projekty otevřeného softwaru a hardwaru.

Kolaborativní a distribuovaná spolupráce (*peer-production*) má obrovský potenciál, ale objevují se i nejrůznější překážky, praktické problémy a slabiny (*Kostakis et al., 2013*). Nicméně pokud

k ní přistoupíme v jejím idealizovaném kontextu, pak peer-production je hybnou silou politické ekonomie, ve které ekonomická efektivnost, zisk a konkurenceschopnost přestávají hrát roli jediných orientačních hvězd (Moore & Karatzogianni, 2009), a je to občanská společnost, kdo posiluje svou roli a vrací do základů ekonomie pojem *commons* (Orsi, 2009).

Z tohoto pohledu mohou být *commons* vnímána jako legitimní projev občanství nebo jako ekvivalent občanské společnosti podle *Tocquevilla* (2010), jejímž prostřednictvím občané vyjadřují své zájmy a obhajují svá práva (MacKinnon, 2012). Může mít ústřední význam pro to, aby ekonomie byla „civilizovanější“, což vyžaduje povýšení pojmu občanství na členství v globální občanské společnosti (Brown, 2010). Hnutí *commons* vytěšňuje vlastnické vztahy ze základů naší politické ekonomie a nahrazuje je občanskými vztahy, které definují naše vazby s dalšími lidmi (Brown, 2010; Kostakis & Bauwens, 2014, s. 55).

Commons představují dlouhodobé společenské a hmotné procesy, které nemohou být vytvořeny přes noc: „aby dávaly smysl, musí existovat po delší období“ (Stadler, 2014, s. 31). Různé vrstvy *commons* jsou výsledkem kreativního procesu rovnoprávných účastníků, které se tvoří horizontálně a v hustých vzájemných spojeních. To je důvod, proč musíme jít v chápání této myšlenky dále a přistupovat ke *commons* nejen jako ke zdroji nebo vlastnickému režimu, ale spíše jako ke společenskému procesu. Kategorizace nebo druhové rozlišení *commons* založené na tom, jaký typ zdroje zahrnuje, je proto zavádějící. Bollier (2014) varuje:

I když by bylo lákavé pokoušet se kategorizovat *commons* podle typu zdroje, soustředění na pouhý zdroj může být zavádějící. Například „znalostní *commons*“ na internetu nejsou jen ty nehmotné zdroje, jako je software nebo digitální soubory, tato *commons* vyžadují také fyzické zdroje, aby to mohlo fungovat (počítače, elektrické napájení, potraviny pro obsluhu). Stejně dobře „*commons* přírodních zdrojů“ nepředstavují jen

dřevo nebo ryby či kukuřici, protože tyto zdroje, podobně jako veškerá *commons*, mohou být řízeny jen prostřednictvím společenských vztahů a sdílených znalostí.

Jinými slovy, „všechna *commons* jsou společenská a všechna *commons* jsou *commons* znalostí“ (Helfrichová, 2013). Vhodným úhlem pohledu mohou být naše vztahy ke sdíleným statkům, to umožňuje sledovat **proces komonizace**, tedy jednání v prostředí *commons*.

S jakými alternativními modely produkce však můžeme experimentovat, abychom vytvořili udržitelnou ekonomii a společnost na principech *commons*? Sekce 4 popisuje tři projekty na principech *commons*, které sdílejí společné charakteristiky umožňující zavést nový předběžný model materiální výroby, jak je pak vysvětleno v sekci 5.

4) POČÁTKY NOVÉHO ZPŮSOBU MATERIÁLNÍ VÝROBY: DOBROVOLNÁ SPOLUPRÁCE A VÝROBA S POČÍTAČI NA PRINCÍPECH COMMONS

Oproti konvenčnímu ekonomickému paradigmatu s výhodami rozsahu výroby (*economies of scale*) může dobrovolná spolupráce a počítačová výroba na bázi *commons* využít výhod rozsahu trhu (*economies of scope*). Zatímco výhody rozsahu výroby vyžadují vstup velkého kapitálu a levnou globální dopravu, která je vzhledem k environmentální krizi značně problematická, hospodaření *commons*, které těží z rozsahu trhu, sdílí náklady nehmotné i hmotné infrastruktury. Využívá možností nových výrobních nástrojů, které výrobu propojují s počítači (Hermann, Pentek, & Otto, 2015).

Sílí tendence vytvářet nový typ komunit, které se opírají o globální *commons* a rozšiřují měřítko působnosti ve srovnání s komunitami resilience. Zastánci a účastníci těchto komunit jsou toho názoru, že *commons* mohou být vytvářena a prosazována v nadnárodním globálním měřítku (Kostakis & Bauwens, 2014).

Významnými příklady, které ukazují konvergenci globálních *commons* s výrobou s počítači, ukazují projekty *RepRap*, *Open Source Ecology* a auto *Wikispeed*. Považujeme je za počátek vznikajícího modelu hmotné produkce nazvaného DG-ML. Proto je potřebné jasně stanovit, jaké nezbytné podmínky je třeba vytvořit, abychom mohli předložit řadu návrhů, kterých se pak mohou ujmout ekologové, politici, praktičtí realizátoři nebo výzkumníci.

Program *RepRap* navrhl Adrian Bowyer roku 2005. Šlo o vytvoření 3D tiskárny, která bude vyrábět hlavní komponenty takového zařízení a bude se tak sama replikovat. Bylo to koncipováno jako projekt dobrovolné spolupráce, což znamená, že byly volně poskytnuty všechny technické údaje a soubory s designem. To vedlo k vytvoření sítě spolupracujících zájemců, kteří nabízeli bezpočet dalších vylepšení originálního návrhu. V následujících letech vznikly tři vylepšené verze *RepRap*. Roku 2010 už působila kolem *RepRap* komunita 5 000 osob a dále narůstala (*de Bruijn, 2010*).

Další projekt, *Open Source Ecology*, je otevřený projekt v oblasti hardwaru. Jeho cílem je výroba sady 50 strojírenských výrobních zařízení nazvaných *Global Village Construction Set*, představujících výbavu pro budování malé komfortní civilizace z místně dostupných zdrojů. Vývoj těchto strojů je rozptýlen v globální síti propojených samosprávných skupin, které se zabývaly dílčími úkoly. *Hackers* a kutilové (*hobbyists*) na internetu sdíleli detaily návrhu a vytvářeli prototypy, které pak byly testovány na farmě ve státě Missouri.

Návrh nového traktoru do začátku poskytl Marcin Jakubowski, fyzik z Missouri, nabídl jej s licencí pro *commons*. To přitáhlo pozornost internetové komunity a *hackerů* a *hobbyistů* po celém světě a začali nabízet vylepšení a stavět prototypy. Roku 2003 z toho vznikla síť *Open Ecology Network*. Jakubowski pak vytypoval 50 strojů, od míchaček na beton k 3D tiskárnám a nejrůznějším pohonům, které komunita potřebuje, aby si mohla vybudovat

udržitelnou moderní vesnici. Výsledkem je kolektivní zájem stroje vyrobit.

Projekt se tomuto záměru přizpůsobil a změnil se na platformu, která umožňuje všechny práce na návrzích koordinovat. Farma Jakubowského se proměnila v místo, kde se staví a testují prototypy vyvíjené účastníky z celého světa. Mnoho jich přijíždělo na „cílené projektové návštěvy“ na farmu, aby při práci pomáhali (*Thomson & Jakubowski, 2012, ss. 53–70*).

Do data vzniku tohoto příspěvku (2015) bylo z této padesátky strojů *Global Village Construction Set* dotaženo osm návrhů do fáze výroby a u dalších vývoj pokračuje. A protože projekt čerpá ze světové sítě hardwarových hackerů a nadšenců, je tam významné snížení nákladů (*Dafernos, 2015*).

I když hlavním zdrojem finanční podpory projektu *Open Source Ecology* byl *crowdfunding* (několik kol příspěvků po internetu — *Jakubowski, 2011*), nižší výrobní náklady nabízejí příležitost, aby se další činnost projektu financovala jinak, z přímého prodeje strojů farmářům. Předběžné výpočty naznačují, že kdyby se traktor prodával za 10 tisíc dolarů, dá se utržit 80 tisíc dolarů měsíčně (*Jakubowski, 2013*). Další příjmy lze získat ze vzdělávacích kurzů a workshopů *Open Source Ecology*, na kterých by se lidé učili, jak si vyrábět stroje.

Udržitelnost podniku *Open Source Ecology* však přesahuje jeho obchodní model. Projekt představuje praktický příklad, jak změnit práci v zemědělství a výrobu potřebných strojů, aby to bylo nejen produktivní, ale také environmentálně udržitelné (*Dafernos, 2015*). Například elektřina, kterou farma Jakubowského spotřebovává na 40 arech výrobní a 30 arech obytné plochy, pochází z obnovitelných zdrojů. Pracuje se metodou uzavřeného cyklu, kdy jsou odpady recyklovány pro další zpracování (podrobně *Kelly, 1994, kap. 10*) a používají se technologie vzniklé v rámci projektu jako solární panely a větrné turbíny (*Open Source Ecology, 2013*).

Důležité je, že zařízení jsou navržena s dlouhodobou trvanlivostí a dají se snadno opravit a přizpůsobovat potřebám uživatele (*Dafermos, 2015*). Stroje Open Source Ecology jsou příkladně navrhované tak, aby vydržely po celý život a nemusely se po čase vyhazovat a nahrazovat něčím novým.

Nakonec ještě uveďme příklad vývoje auta *Wikispeed*. Tento proces je jedinečný tím, že globální komunita dobrovolníků s metodou rovnoprávné spolupráce (*peer production*) je schopna vyrábět auta za podstatně kratší dobu a nižší cenu než konvenční výroba. Hlavním vývojářem je síť relativně autonomních týmů s vlastními dílnami. Auto má modulární strukturu, a tak sdílené aktivity mohou být koordinovány online. Znamená to, že moduly auta mohou být vyvíjeny nezávisle a minimalizují se zásahy centrální koordinace.

Také auto *Wikispeed* ztělesňuje základní charakteristiku otevřené dobrovolnické spolupráce: komunitě jsou dostupné všechny poznatky potřebné pro vývoj (návrhy i specifikace), takže každý může přispět nebo využít příspěvku dobrovolníků z celého světa. Díky volnému přístupu k informacím mohl jádrový tým nastavit takový kolektivní model vývoje auta, aby obsahoval i základy distribuovaného podnikání, protože každý, kdo si stáhne potřebné informace, může uvažovat o vývoji vlastního stroje.

Máme-li shrnout, projekty otevřeného kódu užívají globální design na principech *commons* jako pomoc při tvorbě globálních komunit. Názorně ukazují, že technologie na principech *commons* spolu s výrobou s počítačem přinášejí větší autonomii a zároveň transformují výrobní sektor z ekonomického i environmentálního hlediska (*Dafermos, 2015*). V podstatě jsou obrazem nového výrobního modelu pro ekonomiku bez fosilních paliv. Základními principy tohoto modelu jsou decentralizace, resilience, malé rozměry, výroba na zakázku, orientace na místní produkci, a co je nejdůležitější, globální vývoj produktu.

5) NA CESTĚ K NOVÉMU PRODUKTIVNÍMU MODELU: DESIGN JE GLOBÁLNÍ, VÝROBA LOKÁLNÍ

Distribuovanou organizační infrastrukturu případů z předchozího oddílu lze považovat za klíč k realizaci významných úspor z rozsahu trhu a flexibility. Tato změna paradigmatu výroby má také zjevný přínos pro udržitelnost: vznikající výrobní model DG-ML využívá globální design pro posílení lokální výroby. Jak už bylo řečeno ve 4. oddílu, model DG-ML na rozdíl od velkých výrobních kapacit průmyslu zdůrazňuje uplatnění v malém měřítku, decentralizovaně, s důrazem na resilienci a lokální ekonomiku.

Jde tedy o takový model udržitelného rozvoje, který uznává limity růstu dané omezenými zdroji a přizpůsobuje tomu své nejdůležitější aktivity. Z environmentálního hlediska je užitečné považovat tento vznikající výrobní model za skládačku vzájemně provázaných přístupů s pozitivní zpětnou vazbou:

Design pro udržitelnost

Zatímco proprietární design organizací orientovaných na zisk často zahrnuje plánované zastarávání výrobku, aby udržel odstup poptávky od nabídky, design pro potřeby komunit na bázi *commons* takovou potřebu nemá. Orientuje se na „generický“ design, udržitelnost, modularitu a participační přístup. A protože otevřený design je snadno dostupný a využitelný jinými návrháři, občany nebo podnikateli, zaručuje, že všude budou dostupné i rychlé inovace.

Distribuovaná výroba

Tento druhý přístup zapojuje výrobní technologie s počítačem do produktivního systému orientovaného podle poptávky (na rozdíl od systému podle nabídky) a umožňuje lokalizaci výroby.

Vzájemnost

Třetí přístup se vztahuje k využití samotných výrobků a ke skutečné „ekonomice sdílení“, když

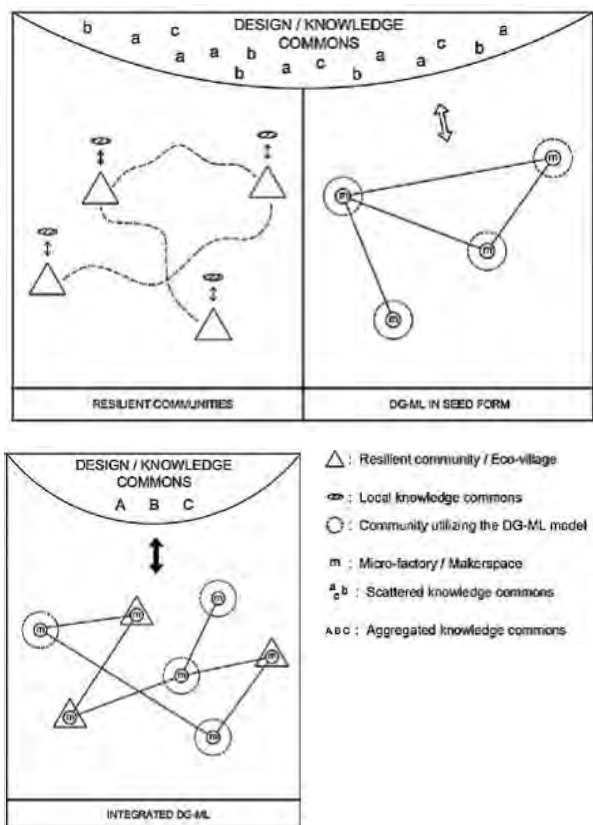
identifikuje nevyužitý zdroj a užívá je na bázi vzájemnosti.

Vlastnické režimy na bázi commons

Čtvrtý přístup přizpůsobuje také modely vlastnictví a správy, aby usnadňovaly příslušné formy řízení produktivních zdrojů.

Základy těchto přístupů se objevují jen postupně a zatím se setkáváme s jejich fragmenty, které dosud nebyly integrovány do organického výrobního systému a distribuce hodnot. Co je tedy třeba udělat, aby mohly přejít k většímu měřítku? Čeho se chytit při ujasňování role státu a trhu?

Pokusíme se nabídnout nárys teoretického modelu, který staví na průniku nerůstu, peer production, resilientních komunit a prvních projektů DG-ML, tedy projektů, které využívají ICT i výrobu s počítačem. K výkladu nám pomohou následující obrázky:

Obr. 1: Návrh konvergence k výrobnímu modelu DG-ML. Izolované resilientní komunity využívají jen místních znalostí a jednotlivých rozptýlených zdrojů obecně

dostupných návrhů a poznatků. Dílny makers jsou vzájemně propojeny, ale teprve model DG-ML ukazuje, jak se mohou všechny tyto aktivity systematicky podílet na využívání i vytváření agregovaných globálních commons v oblasti designu i informací.

Už ve 2. oddíle jsme vyslovili kritiku /izolovaných/ resilientních komunit. Máme k tomu dva důvody.

První vrstvu představuje omezený dosah resilientních komunit. Vidíme tam dva problémy: Zaprvé, resilientní komunity a eko-vesnice vytvářejí návrhy typu commons, když potřebují samy něco vyřešit, avšak soustřeďují se jen na svůj místní problém a ztrácejí kontakt s ostatními. Nevytvářejí globální commons, chybí jejich příspěvek k vytváření globální protiváhy. A zadruhé, soustřeďují se jen na snižování růstu a zmenšování měřítka, ale my jsme toho názoru, že mohou „věci dělat jinak“ a využívat moderní technologie a postupy.

Úvahy o nerůstu a resilientních komunitách poukazují na to, že neoliberální globalizace založená na levné energii je v koncích, proto je nezbytná lokalizace výroby. Lze využít online sdružování prvních zájemců, na což pak navazuje vlastní spolupráce a utváření komunit. Komunity vytvářející hodnoty pro globální commons tedy mohou vznikat lokálně, ale s globálním propojením. Z toho vyrůstají nové formy podnikatelských organizací podstatně více orientovaných na komunitu.

Tento přístup nenachází žádný rozpor mezi tím, že nad designem se odehrává otevřená globální spolupráce a vedle toho existuje lokální využití těchto zdrojů a výroba. Obojí může probíhat souběžně, takže územní lokalizace bude prováděna globálními sítěmi podniků. Nejrůznější informační commons, založená na sdílení znalostí, kódu a návrhů, budou součástí nových globálních znalostních sítí, a přitom zůstanou zaměřena na lokální využití.

Je zřejmé, že nástup vývojářského modelu vycházejícího z komunit, jak je charakteristický

pro *Wikispeed*, *Open Source Ecology* a *RepRap*, by nebyl možný, kdyby tu nebyly *commons* designu a znalostí a odpovídající digitální platformy pro každý z těchto projektů. Pokud tedy budeme chtít model DG-ML rozšířit, budeme nejprve potřebovat nástroj pro distribuovaný přístup. Ten nám poskytnou kolaborativní sociálně-ekonomické digitální platformy, umožňující zájemcům, farmářům, hackerům, inženýrům, vědcům, kutilům a komunitám otevřeného designu spolupracovat globálně na společných nebo individuálních projektech. Potřebujeme také špičkový otevřený hardware, to znamená pro každou výrobní oblast sadu základních výrobních technologií. Znalosti mohou být postupně překládány do dalších jazyků, aby co nejvíc zájemců porozumělo, jak lze dané řešení využít, replikovat nebo vylepšit. Důležitý bude také pokročilejší systém posuzování návrhů, aby každý mohl přispět také ke kvalitnímu hodnocení projektu. Existující platformy a knihovny globálních *commons* v oblasti návrhů a znalostí se proto musí upravit, aby byly přístupnější a uživatelsky přátelštější.

Lze si představit, že tuto první vrstvu infrastruktury může organizovat stát a že ji doplní také o volně přístupné znalosti a návrhy vznikající v univerzitách a výzkumných organizacích financovaných daňovými poplatníky. Pokročit by měl také právní rámec pro digitální *commons*, zejména pro otevřený hardware, třeba podle návrhu pro reciproční licence na bázi *commons* (Bauwens & Kostakis, 2014).

Druhou vrstvu problému představuje fakt, že rozšiřování aktivit podle modelu DG-ML bude vyžadovat distribuovaný přístup i k fixnímu kapitálu, to je k hardwarovým technologiím, jako jsou osobní počítače a stroje s počítačem, představující základní výrobní prostředky v tomto nastavení. V distribuované produkci, která se odehrává na lokální úrovni, může uvedené propojení *peer production* a *desktop technologies* založit udržitelný podnikatelský ekosystém. Vznikající mikrotovárny a dílny, budou-li globálně propojeny, mohou využít globální spolupráce jak na návrzích výrobků, tak při vývoji výrobních technologií.

Mikrotovárny představují koncept, ke kterému patří malé měřítko a automatická výroba se značnými úsporami zdrojů, jako je výrobní plocha, energie, materiály a čas (Okazaki, Mishima, & Ashida, 2004; Tanaka, 2001). Mohou poskytovat služby automatických obráběcích strojů, montážních systémů, hodnotitelských a kontrolních systémů, inspekce kvality nebo systémů pro odstranění odpadů (Koch, 2010; Kussul et al., 2002). Mikrotovárny mohou být identické s dílnami *makers* nebo *FabLabs*, které už lze potkávat v komunitách *hackerů*, v mediálních studiích a komunitou využívaných sdílených prostorách (Troxler, 2011). Mikrotovárny komunit jsou společně využívány jednotlivci i skupinami s omezenými příjmy jako místní fyzické platformy pro využití zdrojů na principech vzájemnosti. Zároveň nabízejí sdílený přístup k výrobním prostředkům, které zatím nejsou tak všeobecně dostupné jako osobní počítače nebo internet. Vytvářejí tak teritoriální infrastrukturu pro vývoj projektů pro potřeby *commons*, jako jsou RepRap nebo Wikispeed.

Znovu, lze navrhopvat, aby stát na regionální, národní nebo mezinárodní úrovni posiloval, podporoval nebo dokonce stavěl mikrotovárny, dílny *makers* a intelektuální huby tak, aby vznikly podmínky pro iniciativy zdola ke spolupráci a podnikání opřené o *commons*.

Každý distribuovaný podnik může být posuzován v kontextu nadnárodních aliancí etických podniků působících solidárně v určitém okruhu znalostních *commons* (de Ugarte, 2014; P2P Foundation, 2014). Základní konflikt se přitom odehrává kolem relativní autonomie *commons* ve srovnání se společnostmi za účelem zisku, proto preferujeme podnikatelské formáty, které přijmou spíše hodnotový systém *commons* než maximalizaci zisku. Za těchto okolností může komunita zakládat takové podniky, které činí práci na bázi *commons* životaschopnou a dlouhodobě udržitelnou. Zastánci uvedeného scénáře bojují také o to, abychom od dnešního systému „podniků orientovaných na komunitu“ /*subjektem je podnik/*

přecházeli k modelu „podnikatelsky posílených komunit“ /*subjektem je komunita*/. Je to i ve prospěch environmentální udržitelnosti, aby nebyla závislá jen na vnější státní regulaci, ale taky na vnitřním nastavení hospodářských jednotek a jejich napojení na hodnotové systémy *commons*.

Třetí vrstva se vztahuje k lokálním komunitám a vývoji podnikatelských koalic s odpovídajícím ekosystémem fondů. Lokální centra (soukromá i veřejná) a rozvoj globální sítě mikrotováren a dílen *makers* a komunit na bázi *commons* mohou podnítit vznik různých podnikatelských koalic (často ve formě družstev). Cílem je vytvoření výdělečné infrastruktury, která poskytuje prospěch a provozní zdroje pro znalostní *commons* či *commons* designu a vytváří trhy s těmito produkty a službami. Samosprávy a úřady mohou koordinovat vznik triády „veřejné – soukromé – *commons*“, aby využily lokálních efektů nové „soutěže“ mezi podnikatelskými koalicemi a jejich napojenými komunitami.

Politická a společenská mobilizace v regionálním, národním a nadnárodním měřítku je proto považována za součást boje za transformaci institucí. Participativní podniky jsou nástroji hnutí *commons* jak pro zajištění globálních *commons*, tak pro jejich obživu. Proto nepočítáme s tím, že by nerůst nutně přinesl sociální pokles, a věříme ve střídmou hojnost pro celé lidstvo.

Vycházíme z vize přechodu k novému společenskému a ekonomickému paradigmatu. Zahrnuje jak nové distribuované a decentralizované systémy zásobování, tak demokratické vlády, které se dokážou oprostít od patologií současné politické ekonomie a budují ekologicky udržitelnou alternativu (Bollier, 2014). Chceme-li dosáhnout takového přechodu a scénáře globálních *commons* s výrobním modelem DG-ML, je zřejmé, že musíme pracovat také na globální i lokální politické infrastruktuře.

Netvrdíme, že *peer production* může okamžitě nahradit veškeré produkční procesy a že jsou

zbytečné všechny centralizované infrastruktury (jako třeba vodovodní systémy). Dobrovolná spolupráce je zárodkem něčeho nového, proto se zatím nemůže udržet sama o sobě mimo rámec kapitalismu a fungovat jako nezávislý reálný výrobní způsob. Jak dovozují Kostakis & Bauwens (2014), stát však může vytvořit podmínky pro přechod k takovým hybridním způsobům výroby, když přistoupí na rekonfiguraci některých politik pro oblast *commons* v mikroekonomické i makroekonomické oblasti.

V této diskusi je ústředním konceptem „etický trh“, který může zahrnovat podniky na bázi *commons* a „partnerský stát“. Takový partnerský stát umožní a posílí přímou tvorbu společenské hodnoty tím, že bude poskytovat podporu základní infrastruktuře a zaměří se na ochranu sféry *commons* (Orsi, 2009; Kostakis & Bauwens, 2014 a pro kritickou perspektivu Rigi 2012, 2013, 2014).

6) ZÁVĚR

V této studii jsme se pokusili přispět k diskusi o nerůstu a resilientních komunitách z technickoekonomické perspektivy. Soudíme, že změny technickoekonomického paradigmatu nebývají výsledkem působení pouhých technologických sil, ale předpokládáme také vznik nových společenských institucí, nových norem a hodnotových systémů (Perez, 1983, 2009). Když se na to podíváme z této perspektivy, pak se vzájemně doplňují resilientní komunity, hnutí nerůstu a rovnoprávná dobrovolná spolupráce a podílejí se tak na zásadní změně. Je to změna paradigmatu od ekonomického systému, založeného na iracionálním vykořisťování přírodních zdrojů a ekologicky destruktivním zvyšování produkce a spotřeby, k jinému systému, který má radikálně odlišnou definici toho, co považujeme za dobré životní podmínky a lidské štěstí.

Model, který obhajujeme, sdílí spoustu rysů a podstatných myšlenek, jako jsou autonomie a soužití, s jádrem představ o nerůstu (srovnej Kallis et al., 2014 k diskusi o práci Ivana Illiche a Andre

Gorze ve vztahu k nerůstu). Resilientní komunity nabízejí nejen vzor pro vytváření soběstačných komunit, ale také plodnou půdu pro využití a další rozpracování strategie hnutí nerůstu a politiky pro přechod k udržitelné ekonomice.

Když už však resilientní komunity a hnutí nerůstu takhle experimentují s alternativami, měly by se podívat i na to, jak funguje rovnoprávná dobrovolná spolupráce (*peer production*) a jak lze její dosah rozšířit zapojením do globálních *commons*. Tento posun spolu s ovládnutím technologie výroby

s počítači (*desktop manufacturing*) umožní nasadit výrobní model DG-LM, který nabízí alternativu k tomu, jak organizovat produktivní aktivity během přechodného období k udržitelnější postkapitalistické společnosti.

Zájemcům o další výzkum lze doporučit shromažďování důkazů o tom, jaké přínosy udržitelnosti nabízí *peer production* na bázi *commons*, s technologiemi počítačové výroby, a jejich postupné zapojování do soudržného modelu výroby a distribuce hodnot v duchu nerůstu.

ODKAZY

- Alexandra, J., & Riddington, C.** (2007). Redreaming the rural landscape. *Futures*, 39(2–3), 324–339.
- Bauwens, M.** (2005). The Political Economy of Peer Production. *CTheory Journal*.
» <http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=499>
- Bauwens, M., & Kostakis, V.** (2014). From the communism of capital to capital for the commons: towards an open co-operativism triple C: communication, Capitalism & Critique, 12(1), 356–361.
- Benkler, Y.** (2006). *The wealth of networks: how social production transforms markets and freedom*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Benkler, Y.** (2015). Peer Production and Cooperation. In J. M. Bauer, & M. Latzer (Eds.), *Handbook on the economics of the internet* Edward Elgar.
- Bollier, D.** (2005). *Brand name bullies: the quest to own and control culture*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Bollier, D.** (2009). *Viral spiral: how the commoners built a digital republic of their own*. New York, NY: New Press.
- Bollier, D.** (2014). *The Commons as a Template for Transformation*. Great Transition Initiative.
» <http://www.greattransition.org/document/the-commons-as-a-template-for-transformation>
- Brown, M. T.** (2010). *Civilizing the economy: a new economics of provision*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carpenter, S. R., Walker, B. H., Anderies, J. M., & Abel, N.** (2001). From metaphor to measurement: resilience of what to what? *Ecosystems*, 4, 765–781.
- Cattaneo, C., D'Alisa, G., Kallis, G., & Zografos, C.** (2012). Degrowth futures and democracy. *Futures*, 44(6), 515–523.
- Chamberlin, S.** (2009). *The transition timeline: for a local, resilient future*. Cambridge: Green Books.
- Dafermos, G.** (2012). Authority in peer production: the emergence of governance in the free BSD project. *Journal of Peer Production*, 1(1), 1–12.
- Dafermos, G.** (2015). Transforming the productive base of the economy through the open design commons and distributed manufacturing. *Journal of Peer Production*, 7, » <http://peerproduction.net/issues/issue-7-policies-for-the-commons/peer-reviewed-papers/distributed-manufacturing/>
- Dafermos, G., & Söderberg, J.** (2009). The hacker movement as a continuation of labour struggle. *Capital & Class*, 33, 53–73.
- de Bruijn, E.** (2010). On the Viability of the Open Source Development Model for the Design of Physical Objects:

Lessons Learned from the RepRap Project. (MSc dissertation), Tilburg University.

» <http://thesis.erikdebruijn.nl/master/MScThesis-ErikDeBruijn-2010.pdf>

de Ugarte, D. (2014). Trilogía de las Redes. <http://lasindias.com/de-las-naciones-a-las-redes>

Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F., & Martinez-Alier, J. (2013). What is degrowth? from an activist slogan to a social movement. *Environmental Values*, 22 (2), 191–215.

Elliott, M. (2006). Stigmergic collaboration: the evolution of group work. *M/C Journal: A Journal of Media and Culture*, 9(2).

Folke, C. (2006). Resilience: the emergence of a perspective for social—ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16, 253–267.

Foster, J. B. (2011). Capitalism and Degrowth: An Impossibility Theorem. *Monthly Review*, 62(8).

» <https://monthlyreview.org/2011/01/01/capitalism-and-degrowth-an-impossibility-theorem>

Fournier, V. (2008). Escaping from the economy: the politics of degrowth. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 28(11/12), 528–545.

Fuster Morell, M. (2014). Digital Commons. In G. D'Alisa, F. Demaria, & G. Kallis (Eds.), *Degrowth: a vocabulary for a new era* (pp. 159–161). New York, NY: Routledge.

Garcia, E. (2012). Degrowth, the past, the future, and the human nature. *Futures*, 44(6), 546–552.

García-Olivares, A., & Solé, J. (2015). End of growth and the structural instability of capitalism: from capitalism to a symbiotic economy. *Futures*, 68, 31–43.

Helfrich, S. (2013). Economics and the Commons?! Towards a Commons-Creating Peer Economy. Paper presented at the Economics and the Commons Conference, Berlin. <http://commonsandconomics.org/2013/06/09/silke-helfrichs-opening-keynote-towards-a-commons-creating-peer-economy>

Hermann, M., Pentek, T., & Otto, B. (2015). Design principles for industrie 4.0 scenarios: a literature review. Dortmund: Technische Universität.

Hertel, G., Niedner, S., & Herrmann, S. (2003). Motivation of software developers in open source projects: an internet-based survey of contributors to the Linux kernel. *Research Policy*, 32, 1159–1177.

Hopkins, R. (2008). *The transition handbook: from oil dependency to local resilience*. Cambridge: Green Books.

Hopkins, R. (2011). *The transition companion: making your community more resilient in uncertain times*. Cambridge: Green Books.

Jakubowski, M. (2011). Global Village Construction Set Kickstarter Campaign.

» <https://www.kickstarter.com/projects/622508883/global-village-construction-set>

Jakubowski, M. (2013). *The Open Source Economy*.

» <http://www.marioninstitute.org/videos/2013/marcin-jakubowski-open-source-economy>

Kallis, G. (2011). In defense of degrowth. *Ecological Economics*, 70(5), 873–880.

Kallis, G. (2014). Response by Giorgos Kallis to Brian Davey's Review of Degrowth. *Feasta*.

» <http://www.feasta.org/2014/12/22/response-by-giorgos-kallis-to-brian-daveys-review-of-degrowth/>

Kallis, G., Demaria, F., & D'Alisa, G. (2014). Degrowth. In G. D'Alisa, F. Demaria, & G. Kallis (Eds.), *Degrowth: a vocabulary for a new era* (pp.1–17). New York, NY: Routledge.

Kelly, K. (1994). *Out of control: the new biology of machines, social systems, and the economic world*. Basic Books.

Koch, M.D. (2010). Utilizing Emergent Web-Based Software Tools as an Effective Method for Increasing Collaboration and Knowledge Sharing in Collocated Student Design Teams. (MSc), Oregon State University.

» <http://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/handle/1957/16855>

Kostakis, V., & Bauwens, M. (2014). *Network society and future scenarios for a collaborative economy*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

Kostakis, V., Fountouklis, M., & Drechsler, W. (2013). Peer production and desktop manufacturing: the case of the Helix_T wind turbine project. *Science, Technology & Human Values*, 38(6), 773–800.

Kostakis, V., & Papachristou, M. (2014). Commons-based peer production and digital fabrication: the case of

a rebrap-based, lego-built 3D printing-milling machine. *Telematics and Informatics*, 31(3), 434–443.

Kussul, E., Baidyk, T., Ruiz-Huerta, L., Caballero-Ruiz, A., Velasco, G., & Kasatkina, L. (2002). Development of micromachine tool prototypes for micro factories. *Journal of Micromechanics and Microengineering*, 12(6), 795–812.

Lakhani, K., & Wolf, R. (2005). Why Hackers Do What They Do: Understanding Motivation and effort in free/open source software projects. In J. Feller, B. Fitzgerald, S. Hissam, & K. Lakhani (Eds.), *Perspectives on free and open source software* (pp. 3–22). Cambridge, MA: MIT Press.

Latouche, S. (2009). *Farewell to growth*. Cambridge, MA: Polity.

Lewis, M., & Conaty, P. (2012). *The resilience imperative: cooperative transitions to a steady-state economy*. Gabriola Island: New Society Publishers.

MacCormack, A., Rusnak, J., Baldwin, C.Y. (2007). The Impact of Component Modularity on Design Evolution: Evidence from the Software Industry. *Harvard Business School Technology & Operations Mgt. Unit*, 08–038.
» <http://ssrn.com/abstract=1071720>

MacKinnon, R. (2012). *Consent of the networked*. New York, NY: Basic Books.

Marsh, L., & Onof, C. (2007). Stigmergic epistemology, stigmergic cognition. *Cognitive Systems Research*, 9 (1–2), 136–149.

Meadows, D. (2008). *Thinking in systems: a primer*. Vermont, VT: Chelsea Green Publishing.

Mollison, B. (1988). *Permaculture: a designers' manual*. Tyalgum: Tagari Publications.

Moore, P., & Karatzogianni, A. (2009). Parallel visions of peer production. *Capital & Class*, 33, 7–11.

O'Mahony, S. (2003). Guarding the commons: how community managed software projects protect their work. *Research Policy*, 32, 1179–1198.

Okazaki, Y., Mishima, N., & Ashida, K. (2004). Microfactory—concept, history, and developments. *Journal of Manufacturing Science and Engineering*, 126(4), 837–844.

Open Source Ecology (2013). *Open Source Ecology Shop 2011*.
» http://opensourceecology.org/wiki/OSE_Shop_2011

Orsi, C. (2009). Knowledge-based society, peer production and the common good. *Capital & Class*, 33, 31–51.

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: the evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.

P2P Foundation (2014). *Phyles*. » <http://p2pfoundation.net/Phyles>

Perez, C. (1983). Structural change and assimilation of new technologies in the economic and social systems. *Futures*, 15(5), 357–375.

Perez, C. (2009). Technological revolutions and techno-economic paradigms. *Cambridge Journal of Economics*, 34(1), 185–202.

Rigi, J. (2012). Peer production as an alternative to capitalism: a new communist horizon. *Journal title Journal of Peer Production*, 1(1).

Rigi, J. (2013). Peer production and Marxian communism: contours of a new emerging mode of production. *Capital & Class*, 37(3), 397–416.

Rigi, J. (2014). The coming revolution of peer production and revolutionary cooperatives: a response to Michel Bauwens, Vasilis Kostakis and StefanMeretz. *Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 12(1), 390–404.

Romano, O. (2012). How to rebuild democracy, re-thinking degrowth. *Futures*, 44(6), 582–589.

Schneider, F., Kallis, G., & Martinez-Alier, J. (2010). Crisis or opportunity? economic degrowth for social equity and ecological sustainability. introduction to this special issue. *Journal of Cleaner Production*, 18(6), 511–518.

Sharzer, G. (2012). *No local: why small-scale alternatives won't change the world*. Winchester: John Hunt Publishing.

Stadler, F. (2014). *Digital solidarity*. Lüneburg: Mute & PML Books.

- Tanaka, M.** (2001). Development of Desktop Machining Microfactory. *Riken Review*, 34.
» http://pdf.aminer.org/000/353/685/development_of_a_micro_transfer_arm_for_a_microfactory.pdf
- Tapscott, D., & Williams, A.** (2006). *Wikinomics: how mass collaboration changes everything*. New York, NY: Portfolio.
- Thomson, C. C., & Jakubowski, M.** (2012). Toward an open source civilization: (innovations case narrative: open source ecology) innovations: technology. *Governance, Globalization*, 7(3), 53–70.
- Tocqueville, A. D.** (2010). *Democracy in America*. New York, NY: Signet Classics.
- Torvalds, L.** (1999). The Linux Edge. In C. DiBona, S. Ockman, & M. Stone (Eds.), *Open sources: voices from the open source revolution* (pp. 101–109). Sebastopol, CA: O'Reilly.
- Trainer, T.** (2012). De-Growth: Do you Realize What it Means? *Futures*, 44(6), 590–599.
- Troxler, P.** (2011). Libraries of the peer production Era. In B. Van Abel, L. Evers, R. Klaassen, & P. Troxler (Eds.), *Open design now* (pp. 86–95). Amsterdam: BIS Publishers.
- von Hippel, E., & von Krogh, G. (2003). Open source software and the private-collective innovation model: issues for organization science. *Organization Science*, 14, 209–223.
- Walker, B., & Salt, D.** (2006). *Resilience thinking: sustaining ecosystems and people in a changing world*. Washington, DC: Island Press.
- Walker, B. H., Abel, N., Anderies, J. M., & Ryan, P.** (2009). Resilience, adaptability, and transformability in the goulburn-broken catchment, Australia. *Ecology and Society*, 14(1), 12.
- Wilding, N.** (2011). *Exploring community resilience in times of rapid change*. Dunfermline: Fiery Spirits Community of Practice.
- Xue, J.** (2014). Is eco-village/urban village the future of a degrowth society? An urban planner's perspective. *Ecological Economics*, 105, 130–138.

PROF. GEORGE DAFERNOS, PHD.

ŘECKÝ VÝZKUMNÍK Z KYPERSKÉHO HERAKLEIONU PŮSOBÍCÍ V ŘADĚ VÝZNAMNÝCH MEZINÁRODNÍCH PROJEKTŮ

V Ekvádoru je koordinátorem vládního projektu pro využití technologií pro rozvoj venkova FLOK Society Project, zahrnujícího péči o biodiverzitu, otevřené udržitelné zemědělství, sdílení technologií, rozptýlenou výrobu a decentralní energetiku. Tam také vyučuje v Národním institutu vyšších studií (IEAN) jako profesor správy a řízení technologií. V Herakleionu působí v družstvu CommonsLab zaměřeném na šíření computer manufacturing, technologie řízené počítačem v prostředí digitálních commons.

Doktorský diplom získal na Delftské universitě v Nizozemí na téma řízení otevřené spolupráce při vývoji softwaru. Účastní se výzkumu v P2P Foundation, neziskové organizace založené roku 2005 pro globální otevřenou spolupráci a sdílení znalostí (knowledge commons). Vystupuje jako aktivista copyleft (boj proti negativnímu vlivu patentů a copyrightu na tvořivost a inovace). Je mezinárodně uznávaným expertem v oblasti správy commons, sdílení konstrukčních návrhů, otevřeného kódu a inovační spolupráce. Prosazuje model DG-ML (design globally, manufacture locally) pro malé družstevní univerzální výrobní s podporou počítače (minifactories) působící v napojení na globální commons, ve kterých vidí zásadní prvek postkapitalistické ekonomiky.

» <https://georgedafernos.github.io/bio.html>

» <https://p2pfoundation.net/>

JAK VYTVOŘIT SPOTŘEBNÍ DRUŽSTVO PRO BIOPOTRAVINY

FRANZISKA LIEBE

Německé spotřební družstvo z Drážďan orientované na prodej biopotravin představila Franziska Liebe. Má tam na starosti práci s veřejností a pečuje taky o členskou základnu. Prodejny jsou otevřeny pro všechny spotřebitele, ale pro členy platí nižší ceny. Jsou to jejich obchody. To však znamená, že vedle toho musí uhradit náklady provozu. Ty však snižuje spousta dobrovolné práce, takže ve výsledku je to finančně výhodné.

Na úplném začátku byly německé obchody Food Coop jako alternativní forma odbytu především bioproduktů. Ty vznikaly již v 70. letech. To inspirovalo občany Drážďan, když roku 1991 zakládali spotřební společenství. Také jeho hlavním cílem byla nabídka ekologických potravin a přednost dostaly ty regionální, aby se podpořil místní hospodářský oběh. Vznikající ekologické centrum pak začalo hledat další partnery, specializované svazy i malé živnostníky. Zájem byl také o poradenská a vzdělávací zařízení. Hlavní bylo ekologické směřování aktivit a ochota ke spolupráci.

Základna společenství vznikla v jednom starém bytě, který byl proměněn na prodejní místo. Otevřeno měl nejprve jen dva dny v týdnu. Nabízely se tam ekologické produkty z okolí, ale

bylo možné využít i dodávek z velkoobchodu Naturkost. Zároveň se rozeběhl spotřebitelský výzkum, ze kterého vznikla odbytová studie pro saské ekologické zemědělství. O zmíněnou studii se pak opřela práce s veřejností orientovaná na osvětu spotřebitelů.

Společenství začalo brzy růst, a tak v roce 1994 zvolilo právní formu svazu. Po roce byl otevřen další obchod v městské části Striesen. To už bylo zapojeno 600 členů. Roku 2005 vyčlenili ekonomickou část společenství a transformovali ji na družstvo.

Členské obchody fungují tak, že nájem, mzdy a elektřina jsou financovány z měsíčních členských příspěvků, nikoliv z prodejní marže. Stálé platby usnadňují finanční plánování. Další výhodou představuje vysoká propojenost se zákazníky. Shoda je v orientaci na kvalitu, proto mohou případně odmítnout prodej zboží, které by snad bylo ziskové, ale jsou pochyby o jeho ekologickém původu.

Využívání výhod obchodů společenství, poskytnutí oné výhodnější „druhé ceny“, je vázáno na členství v družstvu. Toto členství zůstává otevřené pro každého. Členství v družstvu pak automaticky znamená i členství ve svazu.

Svaz má více funkcí. Je tu nejen pro ty, kdo chtějí nakupovat v těchto obchodech, ale i pro ty, kdo se zajímají o ekologické zemědělství, chtějí využívat poradenství pro spotřebitele nebo by se chtěli v podobných věcech sami angažovat. Vstup do družstva nevyžaduje nic složitého, stačí vyplnit formulář, který je v každém obchodě k dispozici. Družstevní podíl činí 20 euro. Každý dospělý musí mít alespoň jeden podíl, ale je možné upsat i další podíly a družstvo tak více podpořit.

Měsíční příspěvek za každou dospělou osobu v domácnosti je 17 euro, u rodin s dětmi do 18 let, které nemají vlastní příjem, je možno zařadit příspěvek (pro všechny děti) ve výši 8,50 euro za měsíc.

Model dvou cen se v obchodech vyskytuje od roku 2009 a uplatňuje se v pěti ze šesti stávajících provozoven. Nečlenům se tak prodává za běžné ceny a členové nakupují za nižší družstevní ceny.

Od června roku 2017 má družstvo k dispozici moderní BIO-Markt. Leží ve východní části města v ulici Reicke a má prodejní plochu přes 650 m². Vybavení obchodu vzniklo za podpory členů, kteří nabídli soukromé půjčky.

Nadále platí, že velká část sortimentu, ovoce, zelenina, pečivo, mléčné produkty, nápoje, med, pomazánky, pochází z regionu. Vazba na region je důležitou součástí firemního profilu.

Asi 90 firem dodává přímo. Za regionální považujeme výrobu nebo zpracování ze vzdálenosti do 150 km od Drážďan. Tyto produkty jsou označeny logem společenství, které bylo zavedeno v roce 2009. Vedle toho regionální původ výrobku v obchodech zvýrazňujeme zeleným štítkem. Vztah k dodavatelům není jen obchodní, patří k němu také oboustranná důvěra a princip férovosti.

Regionálním zaměřením podporujeme regionální ekonomický koloběh. Jde tedy o smysluplnou kombinaci idealismu a hospodářské reality, která nám umožňuje vytvářet humánní a trvalá pracovní

místa spojená se spravedlivými mzdami. Aktuálně má družstvo 10 700 aktivních členů, a k tomu je třeba přičíst spoustu nečlenů, kteří využívají naše obchody také.

Svaz spotřebního společenství se zabývá výlučně prací s veřejností. To znamená, že se věnuje otázkám ochrany životního prostředí, spotřebitelské osvětě, podpoře ekologického zemědělství a produktů bez genetických modifikací, a také udržitelnému a ekologickému způsobu života. Nabízí také programy pro školy i školky. V rámci výuky se tak žáci mohou podrobněji seznámit s tématem životního prostředí, zemědělství a výživy.

Dvakrát za rok, na začátku jara a na podzim, se konají „zájezdy“. Najmeme si autobus a navštívíme místní producenty. Členové tak mohou poznat farmy, mohou se seznámit se zemědělci a jejich produkty a vidět původ toho, co nakupují. A svaz to doplní interaktivními informačními stánky o zdravé výživě a ekologickém zemědělství.

FRANZISKA LIEBE

Vystudovala sociologii a od října 2015 působí v registrovaném sdružení spotřebitelských družstev pro organické potraviny v Drážďanech (Verbrauchergemeinschaft für umweltgerecht erzeugte Produkte e.V.). Má tam na starosti vztahy s veřejností, vzdělávací akce a vedení informačního bulletinu. Oblíbené jsou společné autobusové výpravy za bio-zemědělci, kteří dodávají do skupiny družstevních obchodů. Drážďanské sdružení je zároveň jedním z odborných center ekonomické lokalizace.

KONEC KAMPELIČEK V ČECHÁCH

ANEB JAK Z TOHO VEN

OTAKAR SCHLOSSBERGER

ÚVOD

Na finančních trzích v České republice (dále jen „ČR“) nalezneme řadu institucí, které poskytují různé druhy finančních služeb. Nejvýznamnějšími z nich jsou ovšem banky, které jsou v našich podmínkách univerzálními finančními institucemi a mohou poskytovat téměř všechny finanční služby, pokud nejsou ze zákona svěřeny jiným (např. pojištění, penzijní produkty a některé další služby). Pak lze jmenovat specializované finanční instituce, které poskytují jen vybrané finanční produkty, jako jsou např. pojišťovny a zajišťovny, penzijní společnosti a fondy, investiční společnosti a fondy, obchodníci s cennými papíry, platební instituce, nebankovní poskytovatelé spotřebitelských úvěrů a celá řada dalších.

V sektoru finančních služeb se však od roku 1996 začal objevovat také „staronový“ subjekt, kterým byly družstevní záložny, resp. spořitelny a úvěrní družstva. Tehdy přijatý zákon obnovil možnost zakládání a vzniku těchto subjektů jako poskytovatelů vybraných služeb z oblasti finančního trhu s cílem podporovat drobné střadatele a poskytovat drobnější úvěry svým členům.

Družstevní záložny mají na území současné ČR dlouhou historii.

POČÁTKY DRUŽSTEVNÍCH ZÁLOŽEN NA ÚZEMÍ ČESKÉHO STÁTU^{1 a 2}

Družstevní myšlenky pronikly do českého prostředí až v polovině 19. století. Došlo k rozvoji bankovního sektoru a následnému vzniku velkého počtu bank. Většinu klientely ale tvořila šlechta, města, stát či podnikatelské kruhy. Pro drobnou klientelu, tedy pro rolníky nebo drobné živnostníky, prozatím nebyly bankovní služby dostupné.

Právě malá dostupnost bankovních úvěrů pro zemědělce a venkovské podnikatele vedla k myšlence zakládat malé spořitelny a záložní spolky, jejichž předmětem činnosti by bylo na základně vzájemné svépomoci shromažďování vkladů a poskytování úvěrů. Široká veřejnost ale nebyla o takovýchto možnostech dostatečně informována.

1 Podle: VENCOVSKÝ, František. Dějiny bankovníctví v českých zemích. 1.vyd. Praha: Bankovní institut, 1999, 171 - 173. ISBN 80-7265-030-0.

2 Podle: JUŘÍK, Pavel. Historie bank a spořitelen v Čechách a na Moravě. 1. vyd. Praha: Libri, 2011, 54 - 58. ISBN 978-80-7277-488-3.

To dalo podnět novináři a politikovi **Františku Šimáčkovi**³ k tomu, aby v roce 1873 vydal spis **Zákon o svépomocných spolcích**, ve kterém objasnil jednotlivá ustanovení tehdy nového družstevního zákona. Byl také zakladatelem listu **Posel z Prahy**⁴ a jeho prostřednictvím popsal podrobně možnosti, které mohou českým zemědělcům a drobným podnikatelům přinést záložny Raiffeisenova či Schulze–Delitzschova typu.

Na území českého státu lze myšlenku vzniku družstevních záložen spojit také se jménem **František Cyril Kampelík**, který působil jako lékař a spisovatel. V roce 1861 vydal spis – tzv. **Kampelíkův spis**⁵, kterým propagoval budování venkovských družstevních peněžních ústavů a publikoval v něm své rady o zřizování a činnosti venkovských záložen. Ve spisu přesně vystihl problém tehdejšího venkova, a to neexistenci finančních ústavů zabývajících se podporou zemědělství. Kampelík byl přesvědčen, že řešením může být založení lidových spořitelen, kdy by úspory rolníků a řemeslníků daly dohromady částku, která by vystačila na oživení řady regionů, a tím by odpadla jejich závislost na velkých bankách.

Jeho zásady pro vznik venkovských záložen byly: **malý obvod, vzájemné a solidární ručení členů, vlastní samospráva, povznesení a posílení venkova**. Za jeho života se mu ale uznání nedostalo, jeho myšlenky se staly skutečností až po jeho smrti.

První Občanská záložna v českých zemích byla založena 14. března 1858 ve Vlašimi obuvnickým mistrem **Janem Pláteníkem**, který se stal i jejím ředitelem. Jednalo se o záložnu Schulze–Delitzschova typu. Vznik záložny měl zásadní vliv na další vývoj družstevního bankovníctví u nás, záložny se tak postupně stávaly významnými

peněžními ústavy. Následovalo založení Občanské záložny v Písku v roce 1859 a záložny v Čáslavi.

V dalších letech pak vznikalo v Čechách ročně několik desítek až stovek záložen. V roce 1865 jich bylo na českém území již 130. V sedmdesátých letech pak začaly vznikat i na Moravě, kde mají dodnes poměrně silnou tradici. Největší a také nejlépe prosperující záložny se nacházely na území dnešních středních Čech (Roudnice nad Labem, Kolín, Čáslav).

Záložny byly až do roku 1873 zakládány jako spolky s ručením omezením. V roce 1873 však díky novému zákonu byla zavedena nová možnost právní formy družstva, a to s ručením omezeným, které bylo typické pro záložny Raiffeisenova typu.

Když na přelomu 80. a 90. let 19. století začaly na území současné ČR vznikat první záložny podle Raiffeisenových návrhů (tedy s ručením omezeným), který s podobným projektem přišel až několik let po Kampelíkovi, byly tyto subjekty na jeho počest označovány jako „kampeličky“.

Nejčastěji tedy měly tehdejší záložny dvě základní formy:

Občanské záložny podle Schulze–Delitzsche

Společenstva zakládaná německým ekonomem F. H. Schulze–Delitzschem byla určena především pro řemeslníky, obchodníky a živnostníky ve městech, tedy pro tzv. zámožnější vrstvy. Záložny přijímaly vklady od členů i nečlenů, poskytovaly levné úvěry na směnky, cenné papíry, a později začaly poskytovat i hypoteční zástavy, ale pouze pro své členy. Členové vkládali do záložny svoje úspory a podle stanov záložny **ručili za vklady do jejich výše, dvojnásobku či celým svým jměním**. Výhodou byla poměrně malá rizikovitost z poskytování úvěrů, neboť podílníci záložny se

3 Psal pod pseudonymem Vojtěch Bělák.

4 Týdeník věnovaný „záležitostem politického a postpolitického života, hospodářství polnímu i domácímu, řemeslům, obchodu a spolkům, zvláště směru praktického“.

5 Spořitelny ve farských kolaturách orbě, řemeslu a od svízělů pomohou

mezi sebou dobře znali. Funkcionáři byli na rozdíl od kampeliček placeni a členové se podíleli na zisku. Záložny byly v hospodaření se svěřenými prostředky samosprávné. Působnost byla dána přibližně okresem.

Raiffeisenovy záložny (kampeličky)

Záložny Raiffeisenova typu tvořily svépomocné celky, jejichž předmětem činnosti bylo poskytování osobních úvěrů v malých místních obvodech, kde se lidé mezi sebou dobře znali — působily v obvodech jednotlivých obcí nebo far (pro dvě i více malých obcí). Na své členy záložny kladly také určité mravní požadavky a od svých klientů vyžadovaly **solidární neomezené ručení**. Zaměřovaly se především na zemědělské úvěry, které poskytovaly s nízkou úrokovou mírou. V některých případech poskytovaly i investiční zápůjčky, které byly využívány na zakoupení pozemku, pole apod. Působily i v kulturní oblasti — zakládaly knihovny, hřiště, společenské místnosti a pořádaly přednášky.

Základní rozdíl mezi občanskými záložnami a Raiffeisenovými záložnami tedy spočíval v **ručení společníků**. Občanské záložny byly zakládány jako společnosti s ručením omezeným, naopak člen Raiffeisenovy záložny ručil neomezeně.

Vznikaly různé druhy záložen — kampeličky, raiffeisenky, úvěrní družstva, záložny občanské, družstevní, živnostenské, dělnické a další.

Do roku 1913 bylo na území českého státu založeno neuvěřitelných 3700 záložen, kdy každý rok vzniklo přibližně okolo 200 nových úvěrových družstev Raiffeisenova typu. Vznikaly převážně ve větších obcích, kde byly pro rolníky snadno dostupné. Tento velký rozvoj a rychle stoupající počet a houstnoucí síť záložen se projevil především v lepším peněžním zajištění venkova, neboť úvěry byly pro rolníky, v porovnání např. s okresními záložnami hospodářskými, snadněji přístupné.

Při poskytnutí půjček byla výhodou již výše zmíněná znalost žadatelů o úvěr a jejich majetkových poměrů či jiných existenčních podmínek. To umožňovalo

získat úvěr bez zbytečných průtahů, které prováděly ostatní peněžní ústavy. Družstevní záložny vytvořily postupem času mohutnou a silnou organizaci, která se stala významnou složkou národního hospodářství.

S rozšiřující sítí záložen bylo potřeba vytvořit ústředí. K výkonu poradní, kontrolní a vyrovnávací funkce nad záložnami byla zřízena centrální instituce **Ústřední jednota českých hospodářských společenstev**. Byla založena v Praze v roce 1896 a shromažďovala u sebe přebytky jedněch ústavů a současně uspokojovala peněžní potřeby druhých. Zpracovávala statistiku družstev, vydávala odborné listy, brožury a spisy týkající se družstevnictví. Další činností, kterou vykonávala, bylo obstarávání obchodu ve velkém, především nákup surovin potřebných v zemědělství.

Význam záložen lze také doložit při vzniku Národní banky československé v dubnu 1926, a to na jejich podílu na akciovém kapitálu:

Subjekt	Podíl na akciovém kapitálu	Celkem
městské záložny	5,18 %	8,97 %
vesnické záložny	3,79 %	
	Vs.	
banky vč. pojišťoven	11,02 %	19,7 %
spořitelny	8,68 %	

Tabulka 1 — Podíl sektoru finančních služeb na rozložení akciového kapitálu NBČS

Zdroj: Kunert., J. Ustanovení Národní banky Československé. In.: *Bankovnictví 4/2016*. Str. 44-47. ISSN 1212-4273

Z uvedených podílových hodnot v tabulce č. 1 lze konstatovat, že záložny sice tvořily zhruba 45 % podílu akciového kapitálu na NBČS ve srovnání s bankami, pojišťovnami a spořitelny, ale tento podíl lze považovat za velmi významný a dokládá sílu a postavení tehdejších záložen v rámci tzv. první republiky.

AKTUÁLNÍ REGULACE POSTAVENÍ DRUŽSTEVNÍCH ZÁLOŽEN

Základní platná právní úprava je dána zákonem č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech. Tento zákon byl celkem 40× novelizován, z čehož je zřejmé, jak se vyvíjela regulace tohoto segmentu.

Vedle tohoto právního předpisu je potřeba akceptovat také doporučení Evropské bankovní autority EBA k regulaci úvěrových institucí, ke kterým se ČNB přihlásí. V poslední době se jedná o řadu takových doporučení (např. v oblasti hlášení incidentů, oblast rizika daná CRD II včetně 24 nařízení nebo prováděcích nařízení EU).

Po roce 1996 bylo založeno několik desítek družstevních záložen. Nejvíce jich podle zprávy ČNB bylo v roce 1999 a to 127. V květnu 2019 se počet družstevních záložen v ČR ustálil na čísle 9 – viz. tabulka č. 2.

IČO	Obchodní název subjektu
25778722	Artesa, spořitelní družstvo
25783301	Citfin, spořitelní družstvo
27444376	České spořitelní družstvo
64946851	Československé úvěrní družstvo
64946649	Družstevní záložna Kredit
64946835	Družstevní záložna PSD
26137757	NEY spotřební družstvo
64908889	Peněžní dům, spotřební družstvo
63083868	Podnikatelská družstevní záložna

Tabulka 2 – Počet družstevních záložen

Zdroj: ČNB. [on-line] [cit. 15. 05. 2019]. Dostupné z: https://apl.cnb.cz/apljerrsdad/JERRS.WEB15.BASIC_LISTINGS_RESPONSE_3?p_lang=cz&p_DATUM=15.05.2019&p_hie=HI&p_rec_per_page=25&p_ses_idx=16

Současné postavení sektoru družstevních záložen ve srovnání s bankami lze ukázat na následujících tabulkách č. 3 a 4.

Kritérium (k 12/2017)	Družstevní záložny	Banky
Počet členů	51 tis.	Milióny klientů
Aktiva sektoru	34 mld. Kč	7,3 bil. Kč
Úvěry v selhání (r. 2018)	16,2%	6,3%

Tabulka č. 3 – Vybraná aktuální čísla

	Družstevní záložny	Banky
Průměrný úrok na vkladech	2,7	0,8
Průměrný úrok na úvěrech	8,2	4,3
Podíl úvěrů v selhání	23,8	6,6
Krytí úvěrů v selhání opravnými položkami	18,2	47,9
Podíl rychle likvidních aktiv na aktivech celkem	17,1	31,9
Kapitálová přiměřenost Tier 1	12,1	17,5
RoE ukazatel	1,0	15,5
RoA ukazatel	0,1	1,2

Tabulka č. 4 – Vybrané ukazatele (v %), hodnoty k 30. 6. 2014

Zdroj: Tomšík, V. Rozlišujeme mezi družstevním bankovníctvím a bankovníctvím. In. Bankovníctví – speciál Družstevní záložny. 1/2015, str. I-IV. ISSN 1212-4273

Z uvedených relativně aktuálních hodnot tabulek č. 3 a 4 vyplývá, že současné postavení družstevních záložen je zcela nevýznamné a zanedbatelné. Z hodnocení ekonomických ukazatelů pak vyplývá jejich výrazně horší plnění.

Na základě, mimo jiné, i těchto ne příliš dobrých ekonomických ukazatelů bylo připraveno zpřísnění regulace, která měla za cíl zmírnit nebo omezit negativní výsledky hospodaření družstevních záložen a posílit význam pravidel obezřetného podnikání v tomto sektoru.

Schválená novela zákona o spořitelních a úvěrních družstvech z roku 2014 poprvé za celou dobu historie záložen v ČR významněji posiluje zainteresovanost členů družstev na

jejich podnikání, řízení a hospodaření. Novela posílila klíčový princip družstevnictví, jak cestou společného sdílení výhod podnikání, tak zvýšením podílu na úhradě nákladů případného nezdaru. Dále přinesla následující základní opatření:

- zvýšení příspěvků založen do Fondu pojištění vkladů;
- minimální výše členského vkladu ve výši 1 000 Kč;
- zvýšily se příspěvky záložny do rezervního fondu z 10% na 20% ročního zisku a doplnění rizikového fondu z 20% na 30% nesplácených úvěrů a záruk;
- pozastavily se výplaty vypořádacího podílu při výstupu člena v případě problému s kapitálem;
- zavedly se limity na úvěry ve výši 30 milionů Kč;
- zavedl se limit bilanční sumy ve výši 5 miliard Kč — a to i na skupinovém základě, tzn. že družstevní záložna nesmí tuto hodnotu překročit;
- zvýraznil se požadavek na striktní dodržování principu členství
- a nakonec se zavedla vazba minimálního členského vkladu a depozitního vkladu podle pravidla 1:10⁶.

Jak bylo v materiálu uvedeno, zavedením pravidla 1:10 se zákon snažil posílit tolik potřebný princip družstevnictví, neboť tím omezí úročení vkladů těch členů, kteří se reálně nechtějí na činnosti záložny podílet a využívají ji — v rozporu se smyslem záložen — jen jako alternativu vkladu u banky.

Na druhou stranu se pak vkrádá otázka, proč jsou tedy družstevní záložny regulovány a následně dozorovány podle obdobných pravidel jako banky.

Např. již při žádosti o licenci ve smyslu platných právních předpisů, a tedy regulace, musí žadatel předkládat dokumenty o tom, jak bude družstevní záložna hospodařit, a to na principu zisku. Tento princip však není u družstevního vlastnictví prioritní, s ohledem na to, co bylo uvedeno výše.

Orgán dozoru při posuzování žádosti o licenci vychází mj. také z principů přísného oddělení obchodní, provozní a finanční činnosti žadatele tak, jako je tomu u banky. Vyžaduje se striktní dodržování požadavků na zpracování vnitřního řídicího a kontrolního mechanismu vč. zajišťování takových aktivit, jako je compliance či interní audit.

Z jistého pohledu to lze chápat, ale jsou to opatření, která družstevní záložna nemůže zajistit jinak než tím způsobem, že se bude chovat jako banka. Náklady s tím spojené musí někdo hradit. Nebo si lze představit, že by takto vysoce odbornou a sofistikovanou činnost v záložně zajišťoval dobrovolník v rámci svého volného času?

JAK Z TOHO VEN – NÁVRAT KE KOŘENŮM

V zahraničí je obvyklou praxí, že družstevní záložny plní sociální funkci a fungují na neziskovém principu. V ČR naopak záložny fungují jako ziskově orientované podnikatelské subjekty vlastněné úzkým okruhem osob, které přímo konkurují bankám, místo aby je doplňovaly.

Ale proč je to tak?

Vraťme se k historickým důvodům jejich vzniku. Zisk z činnosti záložen by měl být směřován do rezerv či zlepšení procesů záložen. Jejich služby mají být zaměřeny na zlepšení hospodářské a sociální situace členů s ohledem zejména na vzdělání členů a zaměstnanců, na podporu spoření a rozumného úvěrování. Spořitelni a úvěrní družstva mají poskytovat své služby na neziskovém principu.

Místo toho vidíme, že v současné době jsou záložny regulovány sice poněkud odlišně než banky, ale požadavky na informace a ekonomické ukazatele jsou obdobné jako na banky, vč. licenčního řízení.

Co tedy udělat pro „znovuvzkříšení“ družstevních záložen? Je to jednoduché — vrátit se k myšlence

6 Tomšík, V. Rozlišujeme mezi družstevním bankovnictvím a bankovnictvím. In. Bankovnictví – speciál Družstevní záložny. 1/2015, str. I-IV. ISSN 1212-4273

„vzájemnosti“ a „pomoci“. A to skutečně, nejen v proklamacích.

Je nutné oživit diskuse s odpovědnými osobami, které v současné době rozhodují nebo ovlivňují regulační procesy na finančním trhu, a vést je s cílem přijmout nové řešení celé oblasti družstevního záložnictví.

Pro naplnění původních myšlenek je nutná změna v řadě současných regulačních opatření. Jedná se například o:

- úpravu licenčních požadavků bez nutnosti tvořit kladný hospodářský výsledek, tzn. změnit požadavky na licenční řízení (bez vlivu na výši základního kapitálu). Jde o to, aby záložny nebyly považovány za „malé banky“,
- úpravu požadavku na striktní oddělení provozní, obchodní a finanční činnosti,
- úpravu požadavků na vnitřní kontrolní a řídicí systém s ohledem na jinou strukturu družstevních záložení,
- zdůraznění principů vzájemnosti a svépomoci,
- prosazení možnosti omezeného členství v družstevní záložně podle různých kritérií stanovených ve stanovách záložny,
- zvýšení odpovědnosti členů družstva za jeho řízení a hospodářské výsledky, a tedy zrušení vazby na Fond pojištění pohledávek z vkladů (tedy Garanční systém FT).

Jedná se pouze o některé základní kameny možnosti postavit a směřovat družstevní záložny tam, kde bylo jejich místo a kde může být i ve společnosti 21. století. Tyto a další změny je třeba začít vážně diskutovat s těmi, kdo je mohou navrhnout nebo přímo změnit. Jedná se tedy o poslance a senátory Parlamentu České republiky a o regulátora finančního trhu – Ministerstvo financí ČR. Určitě by celému procesu pomohla i skutečnost, kdyby orgán dozoru a dohledu nad finančním trhem, kterým je Česká národní banka, tento inovativní záměr „neshodil ze stolu“.

DOC. JUDR. ING. OTAKAR SCHLOSSBERGER, PH.D.

Vystudoval obory Finance a úvěr na Vysoké škole ekonomické v Praze (VŠE) a Právo na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Doktorský titul Ph.D. získal v oboru Hospodářská politika a správa na VŠE. Na základě habilitačního řízení na Fakultě financí a účetnictví VŠE byl jmenován docentem v oboru Finance (2016). V bankovníctví působí od roku 1981. Pracoval ve Státní bance československé, Komerční bance, České spořitelně a Raiffeisenbank. V roce 2008 byl jmenován předsedou představenstva družstevní záložny AKCENTA. V České bankovní asociaci předsedal komisi pro platební styk a platební instrumenty. Do května 2011 byl členem legislativně-právní komise Asociace družstevních záložen.

Dne 10. prosince 2002 byl Poslaneckou sněmovnou zvolen prvním finančním arbitrem v historii České republiky, jehož mandát naplnil v prvním volebním období v letech 2003 – 2007.

Od roku 1997 působí jako pedagog na VŠE v Praze (Katedra bankovníctví a pojišťovnictví) a dále od května 2010 rovněž jako vedoucí Katedry financí na Vysoké škole finanční a správní (VŠFS), první soukromé ekonomické univerzitě v České republice. V červnu 2018 byl rektorkou VŠFS jmenován do pozice proděkana pro výzkum a publikační činnost.

Ve svém výzkumu spojuje své praktické dovednosti a teoretické znalosti z oblasti finančního práva a finančních trhů zaměřené do oblasti soukromých financí v oblasti bankovníctví, platebního styku a pasivních, ale i aktivních bankovních obchodů.

Zaměření vědecko-výzkumné činnosti je orientováno do oblasti:

- regulace finančních trhů,
- fungování platebních služeb,
- odhalování finanční kriminality a postupů pro jeho uplatňování,
- etických financí a jejich poskytovatelů.

Byl manažerem a hlavním řešitelem dvou výzkumných projektů zaměřených do oblasti AML (boje proti tzv. praní špinavých peněz) a členem řešitelského týmu dvou projektů GAČR zaměřených do oblasti finančních trhů.

JAK OBNOVIT KONTROLU NAD NAŠIMI PENĚZI

JASON NARDI

Ripess EU

Deset let po globální finanční krizi jsme svědky toho, že naši zvolení zástupci nesplnili své sliby, a dokonce hrozí ještě horší krize. Rychle rostoucí finanční sektor se zcela odpojil od reálné ekonomiky a regulatorní systémy, vytvořené v minulých desetiletích, nejsou schopny nový vývoj ovládat. Pokračuje tlak na deregulaci spolu se snahou využívat veřejné peníze k „opravě“ chyb. Kartely soukromých finančních institucí dokonce vlastní mnoho národních a státních bank. Bankovní systém je silně koncentrován a tyto instituce mají často větší moc než státy.

Za Clintonovy administrativy došlo ke zrušení zákona Glass-Steagall Act, který odděloval spekulativní finanční služby od běžného bankovníctví, spočívajícího v přijímání vkladů a poskytování úvěrů. Tím se zhoršila situace pro lokální, vzájemné a úvěrové instituce, těžko mohou na takovém trhu přežít. Jenže ty, které přesto vydržely, ukazují, že dokážou fungovat lépe než řada tradičních bank.

Převažuje online bankovníctví, ve kterém se prohánějí dematerializované měny. Usnadňuje to fakt, že peníze se vytvářejí z ničeho, v soukromých firmách. Jejich vznik je založen na dluhu

a maximalizaci zisku. To však neznamená, že nemůžeme vytvářet také vlastní peníze, zcela jiné, takové, které nejsou založené na dluhu, ale na úvěru. Jejich cílem nebude maximalizace zisku, ale maximalizace prospěchu a vzájemnosti. Jsou to peníze na podporu ekologie, solidarity a rozvoje komunit. Můžeme využívat nové online technologie, vytvořené kolektivně a zavedené družstevně, tedy takové, které vlastní uživatelé a ovládá daná komunita. Říkejme tomu **pozitivní peníze**.

Ukážeme si to na několika příkladech. Najdeme mezi nimi možnost používat běžné tržní peníze, ale s určitými změnami. Lze také sáhnout po doplňkové sociální měně. A pak je tu možnost zavést hybridní systém, ve kterém se využije obojí, abychom zahrnuli širší škálu ekonomických aktérů.

První vzájemné samosprávné finanční družstvo

MAG (*Cooperativa finanziaria di Mutua Auto Gestione*) bylo vytvořeno v prosinci roku 1978 v italské Veroně. První MAG k tomu využil staříčkový zákon o vzájemné pomoci z roku 1886. O pár let později vznikl v milánském regionu MAG2, založený centrem sociálních aktivit Inzagu. Během času z těchto družstev některé procesy

zmizely, jiné se přeměnily a změnily název. Takhle vznikla *Banca etica* (Etická banka). Aktivní MAG najdeme vedle Verony a Milána také v Turíně (MAG4), v regionu Reggio Emilia (MAG6), další MAG jsou v Benátkách, Římě a Florencii. V roce 2018 se objevil první MAG jižně od Říma, v Kalábrii.

Hnutí MAG tedy existuje více než 40 let. Různě se rozvíjelo, zafinancovalo více než 10 000 iniciativ a významně napomohlo budování lokálního ekonomického koloběhu.

Z právního hlediska jde o družstva pestré orientace a s různými modely fungování. MAG2 v Miláně vytvořil fond na pomoc financování migrantů a diaspory, MAG6 v regionu Reggio Emilia má průkopnické tendence. Je spíše úvěrovým družstvem, ale vytvořil také lokální měnu BUS (*Buono di uscita solidale*), sloužící koloběhu lokální ekonomiky. K nejnovějším MAG patří ten z Florencie, je zajímavý tím, že nepoužívá úrok. Jeho obchodní model je založen na crowdfundingu členů; zdroje slouží lokálním skupinám a k financování drobných ekonomických subjektů, jako jsou farmy, malá družstva, start-upy mladých apod.

MAG tedy shromažďuje peníze a ty jsou pak investovány do spravedlivého, nesppekulativního a transparentního oběhu v místě. Členové, kteří vložili podíl do společného kapitálu, mohou kontrolovat využití svých úspor, dostávají transparentní informace o financovaných projektech a sledují vývoj jejich aktivit.

Italská družstevní *Banca Popolare Etica* vznikla transformací jednoho z MAG, které sloužilo jako úvěrové družstvo největšího centra *fair trade* v Itálii. Je to první a zatím stále jediná banka, která se věnuje etickým financím. Vznikla v roce 1999 a od té doby zaznamenává neustálý růst počtu klientů a firem, které si ji vybírají jako instituci schopnou dobře a odpovědně spravovat jejich úspory. Financuje projekty v oblasti ochrany životního prostředí, obnovitelných zdrojů, sociální a mezinárodní kooperace, *fair trade*, odpovědného cestovního ruchu, kvality života, kultury, sportu

nebo sociálních inovací. *Banca Etica* má dnes v Itálii 17 poboček a 25 „putovních“ kanceláří, další pobočka je ve Španělsku. Vklady činí 1,26 mld. euro, úvěry za více než 1 mld. euro poskytla na více než 9 000 projektů veřejného prospěchu.

Ve Francii existuje něco podobného, **Club Cigales**, místní skupiny občanů-investorů shromažďujících peníze a poskytujících úvěry firmám a komunitním iniciativám na svém území. Ve Španělsku je nejznámějším příkladem **COOP57**. Toto družstvo etických finančních služeb, zaměřené na projekty sociální solidární ekonomiky, vzniklo v roce 1995 v Barceloně. Základem byl kompenzační fond, který dostali zaměstnanci zkrachovalého vydavatelství Bruguera. Organizace později navýšila počet členů a otevřela teritoriální sekce v dalších regionech Španělska. *Coop57* funguje jako finanční zprostředkovatel, sbírá úspory od občanů a směřuje je do iniciativ sociální ekonomiky, které podporují zaměstnanost, solidaritu a udržitelnost.

Najdeme tam i investice většího významu. Například financování výstavby La Borda, bytového družstva s 28 byty v Barceloně, na pozemku, který patří městu a byl bytovému družstvu pronajat na 75 let. K financování bylo vydáno 865 dluhopisů v hodnotě 1000 euro s ročním zhodnocením 1,75 %. Partneři vstupují do družstva také, aby podpořili zachování práva na bydlení. V La Borda platí, že nemovitosti vlastní družstvo, nikoliv bydlící jednotlivci. Tento princip najdeme v řadě severských zemí, ale ve Španělsku je to novinka. Sdílené vlastnictví tam nebylo běžné z kulturních i legislativních důvodů.

Sociální výpůjčky na online platformách

(půjčky P2P). I tato forma roste, i když jí tradiční bankovníctví klade řadu překážek, nemluví o tom, že některé platformy jsou méně sociální.

Vzájemné pojištění už představuje v některých zemích mainstream, podobně jako hybridy typu CAES (první alternativní etické pojištění, vyskytující se v Itálii a ve Španělsku). Je spojeno se systémem družstevní pojišťovací společnosti **Assimoco**, ale

má svůj vlastní management i produkty. Rozvinuly se také mnohé další tradiční mutuálky, ale některé přitom ztratily původní družstevní hodnoty (například **MACIF** ve Francii).

Solidární finance ve Francii neměly zvláštní regulační rámec více než dvacet let, dostaly jej až v roce 2001. Ještě před regulací v roce 1997 však byla ustavena první značka udržitelných financí. To umožnilo jasně identifikovat finanční nástroje založené na solidaritě, i když procházely přes prostředníky – banky, investiční fondy, pojišťovací společnosti, vzájemnostní fondy apod. Značka **Finansol** je udělována nezávislou komisí, která má 15 členů, kooptovaných na základě obecné finanční expertízy i znalosti solidárních financí. Značku lze udělit projektům, které jsou transparentní a dodržují kritéria solidarity. Pro investory, kteří chtějí solidárně investovat, to představuje jistotu, že aktiva skutečně poslouží pro sociální a ekologické cíle. Skutečnost, že počet nástrojů s touto značkou roste, zároveň ukazuje na pozitivní trend solidárního financování ve Francii. V roce 2018 byla značka **Finansol** udělena více než 150 příjemcům.

Crowdfunding a matchfunding představují způsob, jakým řada neziskových aktivit a komunitních iniciativ sbírá zdroje. Dříve je častěji získávaly od soukromých a veřejných (filantropických) fondů, avšak řadu veřejných fondů zasáhly škrty a ty soukromé se začaly víc orientovat na zisk, takže jsou méně dostupné. Reakcí je rostoucí popularita crowdfundingu přes internetové platformy. Příklady jsou **Goteo**, **Produzionidalbasso**, **Kickstarter**, **Indiegogo** atd.

Sociální měny B2B. V posledních letech se uskutečnila řada experimentů s časovými bankami (směňuje se vynaložený čas na poptávaný úkol), lokálními a sociálními měnami, a také s výměnnými systémy mezi firmami (*business to business*, *B2B*). Tyto experimenty dále pokračují, ale neexistuje společná síť, která by je slučovala.

V Itálii je nejúspěšnější **Sardinský obchodní a úvěrový koloběh Sardex**, což je platforma B2B,

kteřá poskytuje možnost vzájemného úvěru online bez použití eura. Skupinu **Sardex.net** spravuje holdingová firma **Sardex**, a.s. Systém vznikl v roce 2009 s cílem usnadnit vztahy mezi ekonomickými aktéry na daném území a poskytovat doplňující nástroje pro platby a úvěrové instrumenty. Tisíce členských firem si vyměňují zboží a služby přes digitální účet a technologickou platformu „koloběhu“ a získávají tam i nové zákazníky a dodavatele. Je to doplňkový trh, který navyšuje produkční kapacitu členských firem, je likvidní, umožňuje lepší využití úspor a podporuje ekonomickou síť na daném území.

Koloběh **Sardex.net** už zaznamenal více než 200 milionů transakcí. Na Sardinii je evidováno přes 4 000 firem a vedle toho je v celé zemi otevřeno dalších téměř 9 000 účtů díky síti 11 koloběhů rozšiřujících sardinský model do dalších regionů. V roce 2017 uzavřel **Sardex** dohodu s **Banca Popolare Etica**, což znamená, že tisíce členů operujících s komplementární měnou v Sardinii a dalších regionech Itálie mají lepší úvěrové podmínky a finanční služby, včetně mikroúvěrů a crowdfundingu.

BLOCKCHAIN JE VĚČNÝ

Příklady úspěchu lokálního ekonomického koloběhu a alternativních měn nabízí nová technologie blockchain, využitá pro sociální cíle. Takovým příkladem je **Monnaie Léman a e-Léman (Lemanex)** se sídlem v Ženevě (systém je pojmenován podle skutečného názvu Ženevského jezera). Jedná se o lokální komplementární měnu na principech blockchain, která slouží k podpoře lokální ekonomiky.

Blockchain není jen populární slovo, je to skutečně užitečný nástroj, avšak jeho použití není samozřejmé. Ostatně žádný projekt nelze začít tím, že napřed sáhnu po určité technologii. Když chcete pracovat se dřevem, také nezačnete tím, že řeknete, „nevím, co chci udělat, ale chce se mi použít řetězovou pilu“. Nejprve je třeba projekt definovat. Takový je také příběh e-Lémanu. Napřed

šlo o komplementární měnu dostupnou i na chytrém telefonu, a teprve pak přišla na řadu volba technologie.

Napřed tu byly jen bankovky Léman, ty se užívají od roku 2015. Bylo vydáno 180 000 Lémanů směnitelných za stejnou hodnotu ve švýcarských francích, protože Léman je krytý rezervou v národní měně v poměru 1:1, která je uložena v Alternativní bance Švýcarska. Touto alternativní měnou lze platit za zboží a služby více než 550 firmám v okolí jezera, jak ve Švýcarsku, tak ve Francii.

e-Léman existuje od října 2017. Je doplňkem bankovky Léman a poskytuje také možnost vzájemného úvěrování mezi firmami. V takovém případě však uživatel musí poskytnout potřebné informace národnímu regulátorovi, proto počet bezhotovostních uživatelů roste pomaleji než u papírové verze. Nyní je registrováno přes 500 uživatelů.

Lokálních měn existuje velké množství. Většina usiluje o podobnou funkcionalitu. V rámci blockchainu stačí, když do aplikace zavedeme potřebnou konfiguraci s výběrem z více měn. A pak tu jsou zcela nezávislé lokální měny, které jen sdílejí blockchainovou technologii.

Sociální solidární ekonomice se daří tam, kde se vytváří a posiluje přímý lokální ekonomický koloběh od výrobců ke spotřebitelům, s co nejmenším počtem prostředníků. Lokální měna má za úkol tyto procesy podpořit a dát dohromady úvěrové zdroje. Jakmile se to podaří, peníze mohou začít téct. Je to podobné jako se zavlažovacím systémem na poli, vytváří to hodnotu pro lokální a udržitelnou ekonomiku a zároveň i větší ekonomickou odolnost. Nezapomínejme, co se stalo roku 2008. Poučení z krize zní, že když se bráníme společně, ubráníme se vlastními silami.

Zvláštní aplikační případ: nabídkový řetězec piva ve Švýcarsku

(od Antonin Calderon & Jean Rossiaud, APRES-GE and Gaelle Bigler, Urgenci)

Existuje pět hlavních zemědělských sektorů, v nichž funguje Léman a Komora pro sociální a solidární ekonomiku (APRES-GE, člen RIPESS Europe):

Pivo: od chmele k pintě

Zelenina: od vidlí k vidličce

Chléb: od semínka k chlebu

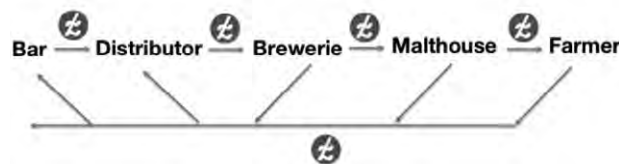
Dřevo: od stromu k stolu

Víno: od výhonku ke skleničce

Každý výrobní řetězec má svá specifika a každý článek v řetězci své vlastní problémy k řešení. Proto je to tak zajímavé dát dohromady všechny aktéry v jednom řetězci, shromáždit je a zvažovat hodnotu toků, těch současných i budoucích, a z toho plynoucí cash flow. Lokální měna nabízí výrobcům dobrou příležitost posílit vazby mezi nimi, mezi nimi a zákazníky a tím pádem i posílit lokální ekonomiku tváří v tvář konkurenci globálních trhů. Služba, kterou zde poskytuje lokální měna, je „ekonomický facilitator“, je to forma zprostředkování, která znamená, že producenti si vyberou své lokální dodavatele a v případě nadprodukce prodají zásoby komunitě.

Výroba piva a pivní řetězec: od chmele k pintě

Jako příklad uvedme výrobu piva. V současné době se rozvíjejí „řemeslné“ pivovary, jejich fungování lze snadno modelovat. Hlavními články řetězce zde jsou: zemědělci, sladovna, pivovar, distributoři, ale patří sem i bary, restaurace a obchody s potravinami. Obrázek vypadá takto:

90 % piva je tvořeno z vody, která je základem pro přidání sladu, chmele a pivovarských kvasnic. K tomu je možno dodat další ingredience, ovoce, koření či bylinky.

Farmáři vypěstují plodiny, které se zpracují na slad ve sladovně. Zároveň musí být vypěstován, sklizen a usušen chmel, je potřeba vyrobit pivovarské kvasnice, obvykle v laboratoři. V pivovarech se

používají tyto tři ingredience, spolu s vodou. Dále je pak potřeba mít lahve, nádoby, značky a opět vodu. To jsou druhotné produkty ve výrobním řetězci týkajícím se piva, i když jsou samozřejmě nutné. Pivovary obvykle berou lahve zpět a znovu je používají.

Pak tu jsou distributoři, kteří dopravují nápoje do barů, restaurací, potravinových obchodů, kde se prodávají, také je dostávají zaměstnanci v různých firmách pivovarského průmyslu. Ti, kteří pivo pijí, sami pracují v sektoru.

Je možné do těchto aktivit zahrnout i element pěstování hub. Obvykle pracují s pivovary, využívají zbytky sladu a používají ho jako substrát pro houby (především pro houby šitake nebo pro hlívu). Všechny tyto zapojené články řetězce mají náklady na budovy, energii, výrobu a dopravu, IT, tisk a administrativu. To je tzv. sekundární síť dodavatelů.

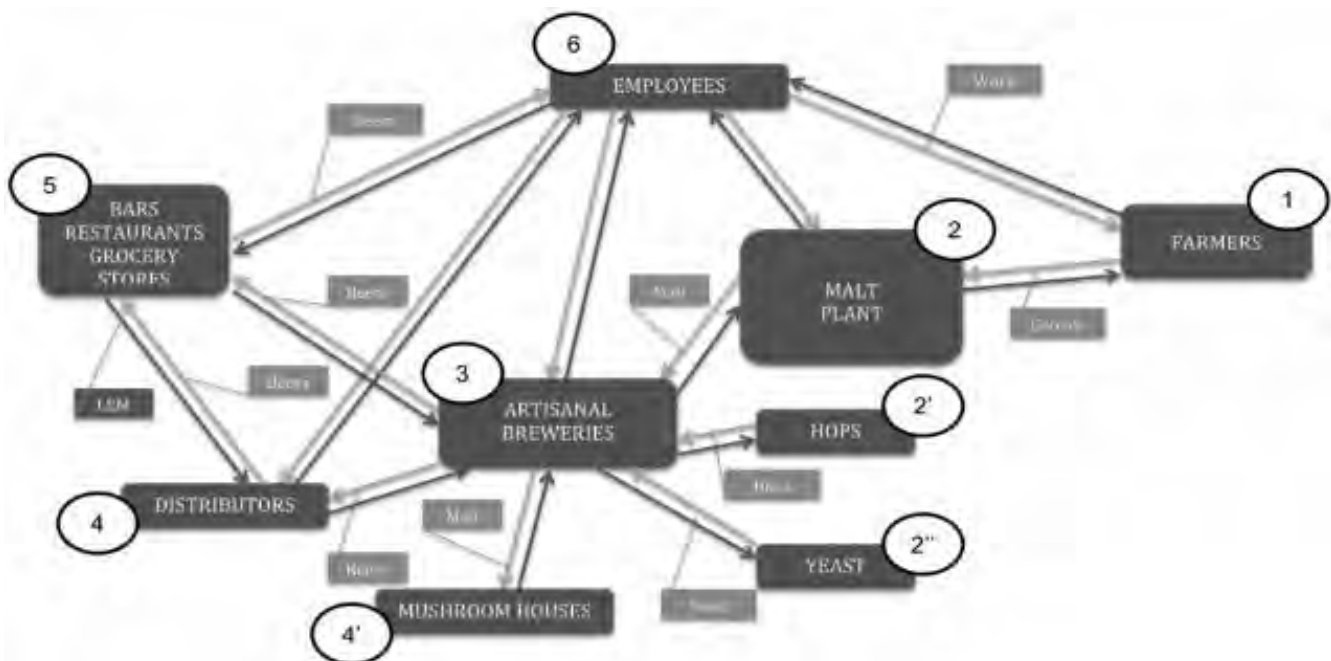
Diagram shrnuje síť aktérů v pivovarském průmyslu, ukazuje, jak proudí zboží a služby, a také cash flow.

EKONOMICKÝ VZTAH

Lokální měna je především nástroj, jak vytvořit ekonomické vazby mezi aktéry v sektoru. Ostatní stakeholderi ví o tom, jak cenné je vytvořit silnou lokální ekonomiku, ale nemají často čas, energii ani znalost, aby analyzovali současné a potenciální toky ve svém vlastním řetězci. Jsou pod tlakem krátkodobých ekonomických omezení, nemají dost likvidity, a proto volí tu rychlou a levnou cestu, zatímco jejich skutečný zájem ve středním a dlouhém období by vedl ke zvýhodnění solidárního přístupu, jako třeba společného úvěrového systému.

Možnost využít vlastní lokální měny znamená, že jednotliví aktéři si uvědomují specifika a omezení v řetězci, mají tak kontakt s možnými dodavateli a zákazníky. Zemědělci se sladovny, sladovny s pivovarem, distributoři s pivovary, bary, restaurace a obchody s potravinami s distributory.

Nejde jen o ekonomické a ekologické otázky. Je možné zvýšit bohatství na daném území i aktivitu jednotlivých aktérů, rozvoj na tomto území, jednoduše řečeno se zvyšuje ekonomická odolnost

a ekologická udržitelnost (redukce emisí Co2).
v úrovni sociální a politické se pak ekonomická síť snaží prolomit izolaci jednotlivých aktérů a posiluje sociální předivo. Společně je lehčí hájit kolektivní zájmy a stát se lokálními stakeholdery ve veřejných politikách podporujících místní zemědělství.

MĚNOVÁ LIKVIDITA PRO SEKTORY

Společný úvěrový systém (pooled credit system), který nabízí lokální měna jako Léman u Ženevského jezera, znamená dodání dostatečné likvidity pro výrobní řetězec. Každý článek má přístup k úvěrové lince (aktuálně je to mezi 1000 Lémanů až k 20 000 a to podle velikosti), která může být využita bez úroků a bez limitů, dokud zůstane pod daným stropem. Zvyšuje se tím potenciál pro ekonomickou výměnu pro celý řetězec.

Starobylý systém společného úvěru (credit pool), který dnes téměř zmizel, protože ho pohltit současný bankovní systém, je ovšem systém jednoduchý a stabilní. Síť má ze své definice nulovou bilanci, suma pozitivních částek se rovná sumě negativních částek, není zde vytváření peněz. Čím více se peníze otáčí, tím víc bohatství se vytvoří. Nedostatek likvidity je bariérou pro aktivitu. Sdílený úvěr proto nahrazuje velmi výhodně úvěr bankovní.

Konvenční bankovní úvěr je drahý a ne vždy je poskytnut, protože banka se riziku vyhýbá. Zvyšuje ceny produktů, protože je nutné zahrnout úrok do prodejní ceny, na konkurenčním trhu se oslabuje pozice prodávajícího, jsou tu velké skupiny, které snižují ceny.

Ale práce s lokální měnou vytváří paralelní ekonomiku, tím se vyhneme tlaku velkých skupin a zahraničních výrobců. Začít s lokální měnou zejména v zemědělském sektoru musí být vnímáno jako strategie přežití a rozvoje. Je potřeba se spojit – firmy, zaměstnanci a spotřebitelé tak, aby lokální měna mohla neustále podporovat lokální ekonomiku, bez toho, že uvázne na nějakém „ÚZKÉM MÍSTĚ“.

JE POTŘEBA ZDRAVĚ „ZAVLAŽOVAT“ VÝROBNÍ ŘETĚZCE

Je proto potřeba zabránit vytváření míst, kde by se lokální měna hromadila, což znamená ekonomickou blokaci. Taková blokáce je výhodná, když ten daný aktér může motivovat své partnery, aby sami lokální měnu akceptovali. Možná je třeba změnit a pak si vybere dodavatele, kteří zapadají do lokální ekonomiky a do konceptu sociální a ekologické odpovědnosti.

Pak je potřeba využít služeb „facilitátorů“ lokální měny, ti pracují s firmami, které integrují dodavatele do jejich komunity, pokud splní podmínky.

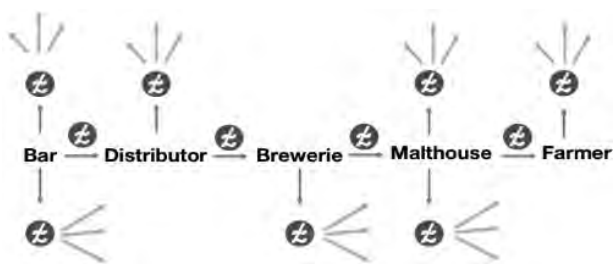
Na druhé straně ovšem mohou být místa zadržování lokální měny problematická, pokud firmy nemohou vrátit tolik měny zpět do oběhu, kolik přijímají. Pak měna ztrácí svou primární funkci, tedy usnadnit obchod. Riziko devalvace měny (tedy to, že bude obchodována pod svou oficiální hodnotou, například 120 jednotek bude požadováno za službu v hodnotě 100 jednotek státní měny) je tedy významné.

Existují dva typy aktérů, kteří se mohou dostat do této pozice „úzkého místa“. Prvně, firma, která má v řetězci centrální pozici a nemá žádné či málo substitutů. V pivovarském průmyslu je to sladovna, se kterou by všechny lokální pivovary chtěly pracovat v lokální měně. Za druhé je to pak firma na konci řetězce. V našem případě je to farmář, který pěstuje plodiny, které se pak zpracovávají na slad. Následující obrázek ukazuje problém zadržování lokální měny na konci výrobního řetězce.

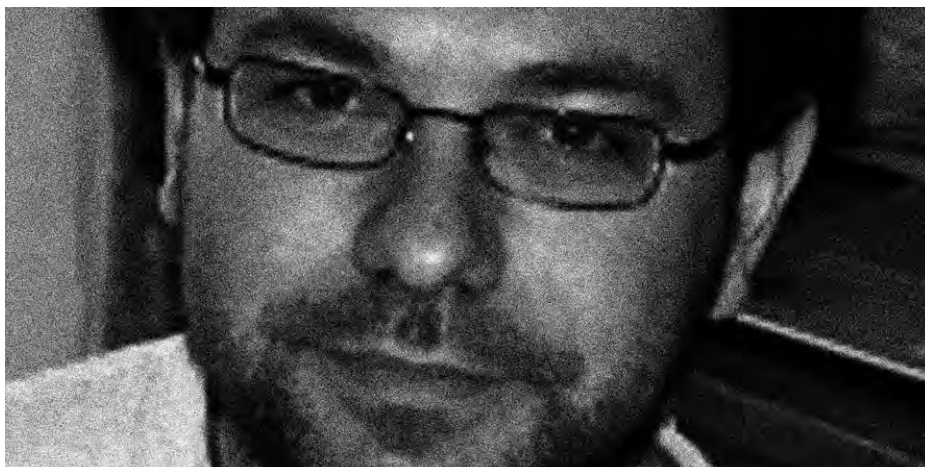

Pro tyto dva případy existuje jednoduchá teoretická odpověď, která se ovšem hůře realizuje, protože už potřebuje hustou ekonomickou síť: výplata části

mezd v lokální měně. Ovšem měsíčně distribuovaná výplata je velkou podporou pro lokální a udržitelnou ekonomiku díky spotřebě. Ukazuje to obrázek dole.

Vidíme tedy, že výrobci v zemědělském sektoru mají jasný zájem použít lokální měnu, aby odolali konkurenci velkých firem a zahraničních výrobců. Ovšem úspěch je založen na vyrovnanosti toků. Posílení lokální ekonomiky vyžaduje organizaci a trpělivost, musí zahrnovat všechny stakeholdery, které je třeba vtáhnout do komunity a vytvořit onen prospěšný cyklus.

JASON NARDI

ITALSKÝ VÝZKUMNÍK A AKTIVISTA

Studoval komunikaci a média na italské Università Cesare Alfieri Firenze a americké Princeton University ve státě New Jersey a uplatňoval to ve výuce občanského žurnalismu v internetovém MED — media education. Pracuje jako výkonný činitel evropské větve Mezikontinentální sítě sociální solidární ekonomiky RIPPES Europe a zastupuje tam i výzkumnou a konzultační organizaci solidární ekonomiky Solidarius Italia, kterou založil. Zaměřuje se na vytváření podmínek pro sociální spravedlnost, etické finance a komunikační práva a svobody. Je koordinátorem italské koalice Social Watch a organizuje každoroční setkání jeho národní sítě pod názvem Terra Futura. Jeho hlavní náplní je však RIPPES, kde asi patří mezi nejzaměstnanější lidi v tomto oboru, protože tato síť je budována jak regionálně, tak tematicky a mezioborově, a všechny tyto skupiny mají organizace, jejichž debaty a konference je třeba znát. Výzkum sociální solidární ekonomiky je soustředěn na portálu socioeco.org.

» http://www.socioeco.org/bdf_auteur-3793_it.html

» https://wiki.p2pfoundation.net/Jason_Nardi

DOPLŇKOVÉ MĚNY JAKO ZÁKLADY ALTERNATIVNÍ EKONOMIKY

ROLF F. H. SCHROEDER

Všichni známe novinové titulky: „Komunity si tisknou vlastní peníze“, „Pomáhej seniorům a získej časový kredit“ nebo „Domácí marmeláda výměnou za opravu počítače“. Doplnkové (komplementární) – nebo jak jsou také nazývány – komunitní měny se už staly známými v mnoha částech Evropy a Severní Ameriky nebo v Japonsku. Nedávno jsme se dozvěděli, že alternativní směnné systémy byly založeny v tak vzdálených částech světa, jako je Keňa. Tyto postupy mají někdy zvláštní účel, například v Nizozemí, kde byl zaveden projekt alternativní měny pro potřeby žadatelů o azyl. Jiné měny jsou používány pro organizaci ekonomického života v uprchlických táborech.

Současné hnutí doplňkových měn navazuje na předchůdce z první poloviny 20. století. Mnoho autorů přitom zmiňuje rakouské město Woergel. V době krize na začátku 30. let tato komunita vydala vlastní měnu, aby povzbudila hospodářskou aktivitu. Šlo jistě o zajímavý experiment, ale je škoda, že nikdo nezmiňuje také německé Arbeitsgemeinschaften. Byl to velice pokročilý způsob vedení peněžních účtů, který používal platby prostřednictvím šeků. Další zajímavý případ představuje Bethelská marka, byla zavedena roku

1908 a stále existuje jako Bethel Euro. Bethel je velká psychiatrická léčebna, která se specializuje na epilepsii. Mají tam také dílny a nejrůznější výrobní jednotky, a tak měna integruje malé hospodářství tohoto zařízení.

Vývoj doplňkových měn představuje poměrně úzký obor, ale uvedené příklady naznačují, že tak úzký zase nebude. Ve svém příspěvku nabídnu stručný popis hlavních typů těchto měn – LETS (Local Exchange Trading System čili lokálního systému výměnného obchodování), časových bank (Timebanks), švýcarského hospodářského okruhu Wirtshaftsring (WIR) a nakonec i lokálních nebo regionálních měn.

Mnoho autorů se soustřeďuje jen na měnovou stránku věci. Je to důležitý rys, ale sám peníze nepovažuji za jediné ústřední téma doplňkových měn. Podobně jako řada dalších autorů považují tyto měny za prvky toho, co vytváří v širším kontextu alternativní ekonomické struktury. Výraz „alternativní“ je možná příliš obecný, ale já jej používám k poukazu na řadu různých konceptů, které demonstrují, že lze vyvíjet takové formy ekonomického života, které se dostávají za rámec kapitalismu.

Tato linie uvažování vystupuje do popředí od 70. let minulého století. Předtím bylo vůdčím prvkem ekonomického myšlení, a to jak v kapitalistických, tak i socialistických zemích, že výroba se musí odehrávat ve velkém a běží v rámci národního hospodářství. Této představy uspořádání budoucnosti se držel i filozof Bertrand Russel, když předpovídal, že lidé se přestěhují do obrovských bytových domů bez domácích kuchyní, protože vařit se bude pouze ve společných restauracích a jídelnách.

Věci se však vyvinuly jinak. E. F. Schumacher přišel s myšlenkou „malé je hezké“, s heslem, které vedlo k přehodnocování role neformální práce a nových forem organizace výroby na okrajích stávajících ekonomik. Svoji renesanci začala prožívat družstva. V některých zemích, jako třeba ve Francii, kde mají tradici „sociální a solidární ekonomiky“, nacházeli zvláště úrodnou půdu pro tento vývoj.

Dodnes však není snadné pochopit, jak do sebe zapadají jednotlivé komponenty alternativních ekonomických struktur. Záměrem mého příspěvku proto bude snaha osvětlit rozhraní mezi doplňkovými měnami a dalšími prvky, jako je sdílení zdrojů. Zároveň chci ukázat, že alternativní měny mají velký potenciál jen za předpokladu, že se budou vyvíjet ve spojitosti s dalšími komponenty alternativní ekonomiky.

KDO UHRADÍ NÁKLADY? NĚCO O PŘEKÁŽKÁCH PŘI ZAVÁDĚNÍ DOPLŇKOVÝCH MĚN JAKO EKONOMICKÉ ALTERNATIVY

Ve skutečnosti skoro žádná z alternativních měn nepřesáhla velice malé rozměry. Jedinou výjimkou je argentinské Treque. Tato měna byla ekonomicky významná, byť jen v krátkém období. Po krachu místní kapitalistické ekonomiky se zapojilo do alternativního obchodování asi 2,5 milionu účastníků. Toto číslo pochází ze začátku roku 2002, než přišel významný pokles.

Příjem pro správu tohoto měnového systému vznikl z rozdílu mezi náklady na tisk poukázek

a jejich prodej členům za vyšší cenu (seigniorage). Když do organizace vstupovali noví členové, tento příjem narůstal. Organizátoři však nedokázali odolat pokušení natisknout příliš mnoho peněz, až lidé ztratili důvěru a systém se zhroutil. Podrobná studie, kterou zpracoval Gómez, ukazuje, že hlavní příčinou tohoto selhání byla nedostatečná správa měny. Ekonomicky významný systém potřebuje profesionální administrativu s přiměřeně zaplaceným vrcholovým managementem. Pouhé vydání poukázek nestačí, jak potvrzují zkušenosti z dalších částí světa. Amy Kirschner z amerického státu Vermont po mnoha letech tvrdé práce zjišťuje: „Papírové peníze jsou drahé a obtížně se evidují.“

Velká většina komplementárních měn (z celkového počtu kolem 4000) působí jen ve velmi malém měřítku. Mohou to být časové banky z USA, francouzské S.E.L., italské Banche del Tempo nebo japonské Fureai Kuppū, abychom uvedli alespoň pár příkladů.

Zapojil jsem se do organizační práce německého systému Tauschring. Byl vytvořen roku 1995 a existuje dodnes. Má asi 250 členů. Byl navržen podle modelu LETS a soustřeďuje se na přímou výměnu mezi jednotlivými osobami. Na rozdíl od originálních LETS používá jako měřítko hodnoty čas. Jako mnoho dalších organizací nedostává žádnou finanční podporu. Členové platí poplatky v euro nebo Talentech. Tento příjem však zdaleka nestačí na pokrytí organizačních nákladů. Organizátoři dostávají Talenty podle hodinového tarifu za cenu, která je výrazně nižší než při transakcích, takže hodně práce je odváděno dobrovolnický. Vnější pozorovatelé i samotní členové dost podceňují množství a kvalitu práce, která je nezbytná jak pro vytvoření takové organizace, tak pro udržení jejího chodu.

Doplňkové měny představují dynamickou organizaci a musí se stále přizpůsobovat novým výzvám. Přicházejí noví členové a mohou do toho vnášet nové myšlenky. Mohou přijít s návrhy

využití nových technologií, což může být začátkem zajímavého, ale také dost pracného procesu. Další složku nákladů představují dluhy. Lidé, kteří se zapojili do Tauschringu, někdy doufají, že mohou kompenzovat svoji poptávku po službách, jako je oprava počítače, třeba tím, že budou předčítat horoskopy. Někteří jsou schopni se přizpůsobit a přijít s dodatečnou — a lépe prodejnou — nabídkou, ale jiní to nezvládnou a někdy opustí účet s negativní bilancí. Doplnkové měny jsou systémem úvěrů, to znamená, že špatné dluhy se pak musí odepsat.

Pokud bychom uplatnili širší definici transakčních nákladů, musíme započítat také úsilí účastníků při hledání protistrany. Hledání vhodného partnera pro obchod a navázání kontaktu můžeme brát jako zábavu, ale spousta lidí to považuje spíše za ztrátu času. To je jeden z důvodů, proč tolik doplnkových měn moc nepokročilo — nestaly se ekonomicky nezávislémi.

Doplnkové měny spravované jen polo-dobrovolníky mohou mít samozřejmě jen omezený rozsah. Časová banka působící v problémovém sousedství potřebuje profesionální brokery. Totéž se vztahuje na systémy, které obsluhují podnikatelské subjekty. Velkou otázkou zůstává, jak financovat profesionální vedení a jak pokrýt další náklady provozu. Téměř automatická odpověď zní: Sežeňte si sponzora. Akademický výzkum má do značné míry tendenci podpořit takový požadavek. Francouzští autoři, kteří mluví o „sociálních penězích“, poskytují argumenty aktivistům, kteří shánějí podporu, ale jejich země má dlouhou tradici rozvíjení projektů, které spadají do kategorie „sociální a solidární ekonomika“.

Tento přístup je také do značné míry ovlivněn politikou Evropské unie, která poskytuje podporu řadě doplnkových měn. A díky zkušenosti z těchto projektů jsme získali rozsáhlé poznatky o tom, co funguje a co nefunguje. Nicméně, nedá se z toho odvodit, že podpora je zárukou budoucnosti projektu. Během let jsem viděl modrou vlajku Evropské unie na mnoha webových stránkách

alternativních měn, ale během času se stejná vlajka změnila v signál konce takového projektu. Tyto projekty mohly naplňovat kritéria sociální a ekologické udržitelnosti, ale z ekonomického hlediska to nikdy nezvládly.

Část problému spočívá v tom, že definice „sociálního“ a „ekologického“ mají daleko k jednoznačnosti. Vezmeme-li třeba časové banky v Británii, abychom použili aspoň jeden příklad, různí autoři docházeli k různým závěrům. Dalším důsledkem této strategie je to, že samotná žádost o podporu spotřebuje obrovské náklady. Studie o profesionálně vedených časových bankách v USA ukazuje, že jejich brokeři stráví spoustu času zajišťováním dalšího financování. Někdy taková komunita ukončí svoji činnost, přestože byla úspěšná, protože sponzoři jsou přelétaví a začnou poskytovat podporu něčemu jinému.

Nové technologie, zejména rozšíření mobilních telefonů, mohou výrazně snížit náklady provozu doplnkové měny. Chceme-li však plně využít jejich potenciál, musíme pokročit za jejich interpretaci jako pouhé nové formy peněz.

KONEKTIVITA A HRANICE: HLAVNÍ CHARAKTERISTIKY DOPLŇKOVÝCH MĚN

Jak už bylo uvedeno na začátku tohoto příspěvku, během nedávných let jsme zaznamenali rozsáhlé tiskové zpravodajství o doplnkových měnách. Jednotlivé případy se mohou lišit použitým typem doplnkových měn, ale v zásadě se drží stejného vzorce. Články v tisku a televizní reportáže nikdy nezapomenou uvést, že tyto systémy vytvářejí nové formy společensko-hospodářských vztahů. Pozornost je soustředěna na konektivitu. Peníze nebo čas jako substitut peněz, adresáře s nabídkou a poptávkou, stejně jako role nových technologií jsou v tomto kontextu velice důležité. Je to však jen jedna část celého příběhu. Je tu ještě něco jiného, něco — jako odvrácená část Měsíce — co nelze ilustrovat chytlavým obrazem. Většina doplnkových měn operuje v rámci určité oblasti.

Předpokládejme, že LETS berou úvodní písmeno L vážně a počítají pouze se členy z dané lokality. V takovém případě jejich teritoriální zaměření představuje hranici. Takové ohraničení nemusí představovat červenou linii, zachází se s ním s jistou pružností.

Avšak kdykoliv zdůrazňuji potřebu myslet na hranice, setkávám se s lidmi, kteří se nad tím zarazí. Hranice? Považují je za něco negativního, něco, co bychom měli překonat. Vzhledem ke svému příležitostem k mezinárodním kontaktům to chápu. Je tu však řada náznaků, že náš přístup k roli hranic se začíná měnit. Například Ernst Ulrich von Weizsäcker zdůrazňuje, že by to nebylo poprvé v lidské historii, kdy by překonávání hranic nepředstavovalo pokrok. Doplňkové měny jsou vynikajícím příkladem toho, že úvahy o hranicích mohou být začátkem něčeho nového.

Někteří autoři už se tímto problémem ve spojení s doplňkovými měnami zabývali. Nejvýznamnější je příspěvek Viviany Zelizerové, socioložky z Princeton University. Roku 1989 publikovala knihu, ve které dokládá, že peníze nejsou jen mazivem hladkého chodu moderní ekonomiky, ale je tu mnoho dalších forem peněz, které plní specifické úkoly v různém sociálním kontextu. V rozporu s jinými autory poukazuje na to, že peníze nedokážou homogenizovat podstatné kvalitativní odlišnosti na jakousi abstraktní kvantitu. Tyto kvalitativní odlišnosti však musí být ochráněny hranicemi.

Korelaci mezi penězi a hranicemi dokládá v článku, na kterém se podílela s Charlesem Tilly. Zejména ve vztahu k LETS zdůrazňují „hranici mezi těmi uvnitř a těmi venku“. Tato hranice ovlivňuje rozsah obchodovaného zboží a služeb, jejich ocenění, i to, koho z účasti vyloučit. Uvedená hranice vysvětluje také konflikty mezi aktivisty, které se odehrávají nad snahou vyvést tyto systémy z kapitalistické ekonomiky. Autoři referují o velkém počtu teoretických příspěvků k povaze sociálních hranic. Zjišťují, že nově vzniklé instituce mají snahu ustavit jen provizorní ohraničení, které pak nějaký čas trvá, než se definitivně ustálí.

Zabýval jsem se tím z perspektivy měny, ale nakonec jsem dospěl k podobným závěrům. Už déle popisují alternativní měny jako „konečné systémy“. Ukázal jsem také kvalitativní rozdíly mezi ekonomickými systémy. Bylo by například velkou chybou porovnávat roční obrat mého Tauschringu (asi 35 tisíc Talentů) s hrubým domácím produktem Německa. I když Tauschring vychází z parity s národní měnou (1 Talent = 1 DM), hodnotový rozdíl mezi Tauschringem a kapitalistickou ekonomikou je úplně jinde.

Přání směňovat zboží a služby v alternativních sítích je výsledkem strukturálního vývoje uvnitř kapitalismu. Hospodářství bylo a je nadále orientováno na odstraňování hmotného nedostatku, ale spotřebitelé už se rozhodují spíše pod tlakem nedostatku času. Také pro výrobu je práce s časem důležitá, ekonom Baumol popisuje, jak vyšší produktivita v kapitalismu vedla k růstu relativních cen produkce a zboží náročného na práci. Tím si vysvětlíme, proč je v alternativních ekonomických systémech zájem o směnu služeb třeba mezi opravářem kol a kadeřníkem.

Podívejme se hlouběji na hranice, které jsou pro doplňkové měny relevantní. Proberme výčet těch nejvýznamnějších hranic:

- **Členství:** Tyto organizace jsou obvykle zakládány jen pro členy. Kdo se chce účastnit, musí se stát součástí „komunity“. Členství nemusí být otevřené každému, přístup může být omezen, třeba pro lidi z daného místa nebo jen pro ženy.
- **Teritoriální nebo sektorové uzavření:** Mnoho měnových systémů pracuje na místní nebo regionální úrovni. Ale teritoriální hranice nejsou jediné, jinde je systém přizpůsoben jen pro určité sektory. Jako příklad může posloužit Internetová platforma BookMooch, která usnadňuje výměnu knih.
- **Vyčlenění z kapitalistické ekonomiky:** Kredity čili „peníze“ vydělané v časových bankách, LETS a některé další typy alternativních měn, nic z toho nemůže být směněno za dolary, jeny nebo eura a jiné základní měny. V dalších systémech je konvertibilita aspoň omezena.

- **Limity kreditu:** Tento systémový limit byl v prvních letech hnutí podceněn, protože většina systémů byla velice malá. Avšak kolaps systému s ekonomicky významnou doplňkovou měnou by pro účastníky znamenal velké ztráty.

Dosud popsané základní typy doplňkových měn předpokládají hranice také vůči dalším alternativním měnovým systémům, nejen vůči jiným typům, ale i vůči stejnému typu, který operuje v jiném regionu. Uvedený seznam hranic je určitě možné dále rozšiřovat a členit. Výjimečný případ představují měny, které existují pouze po dobu určitou. Také právní stránka věci představuje mimořádně důležitou součást všech hranic. V následujícím oddíle ukážu, jak je koncept hranic užitečný pro pochopení stávajících doplňkových měn.

PŘÍPADY: DOPLŇKOVÉ MĚNY A JEJICH OHRANIČENÍ

LETS (lokální systém výměnného obchodování)

LETS byly založeny v kanadském Vancouveru roku 1983. Originální koncept integroval jak jednotlivce, tak podniky. Použitá měna Zelený dolar byla vázána na národní měnu, ale nebyla konvertibilní. LETS však nakonec nenaplnily očekávání, že se stanou životaschopnou ekonomickou alternativou. Jak už jsem uvedl, model LETS vycházel z představy, že kredit a debet budou růst a klesat jako zuby pily. Vyrovnávání bilance je problém. Pokud jsou však zapojeny i podniky, jako se stalo v Austrálii a Novém Zélandu kolem roku 1990, je to prostě nemožné. Ze získaných dat z těchto zemí se dozvídáme, že podniky tak dlouho prodávaly víc, než mohly nakoupit, až se systém zhroutil.

V současné době se používají systémy, které jsou LETS typově blízké, ale na rozdíl od klasického konceptu skoro všechny používají jako měřítko hodnoty čas a soustřeďují se jen na výměnu mezi jednotlivci. Nevyvážená členská struktura by nemohla fungovat ve spojení s nekonvertibilní měnou.

Avšak na rozdíl od toho, co název naznačuje, LETS se neomezují na výměnu na lokální úrovni. Rozvinuly systémy vzájemné výměny druhé úrovně, kdy například umožňují zařadit přenocování na jiném místě. Avšak jakmile překročíme místní úroveň, je velice obtížné udržování rovnováhy mezi tím, co se nabízí a co přijímá na národní nebo mezinárodní úrovni. Organizace, které nabízejí tyto služby, se tímto problémem nikdy vážně nezabývaly. Jak už jsme uvedli, systém s nekonvertibilní měnou potřebuje monitorování bilance, a to je při omezených možnostech těchto organizací nemožné.

Z těchto dvou poznámek k LETS je zároveň zřejmé, že výše zmíněné hranice jsou vzájemně závislé.

Časové banky

Američan Edgar Cahn vyvinul koncept časové banky na začátku 80. let minulého století. Někteří autoři užívají visačku „časová banka“ k označení různých forem časových systémů. Jak už bylo naznačeno ve vztahu k dnešním systémům LETS, musíme odlišovat různé formy časových systémů. Některé systémy ve Spojených státech a mnohé v Británii využívají služeb profesionálních brokerů a jsou uznávaným nástrojem sociální politiky. Ve vztahu k členství, teritorialitě a vymezení vůči kapitalismu si časové banky vybudovaly jednoznačnou pověst. Nicméně větší pozornost si zaslouží také jejich systémové limity. Tyto organizace jsou postaveny na zásadách nejen rozvoje reciprocity mezi svými členy, ale také na dobrovolné práci pro veřejný prospěch. Znamená to, že se tam hromadí velké množství časových kreditů, které nemusí být vždy kryty protislužbou. To je problém, protože časové banky mohou úplně zastavit svou činnost, když jim vyschnou zdroje.

Švýcarský Wirtschaftsring (WIR)

WIR byl založen roku 1934 a stal se docela úspěšným. Roku 2015 zaznamenal obrat 1,35 miliardy WIR franků, což je stejné množství jako ve švýcarských francích (WIR Bank, 2016). Peníze WIR jsou vydávány ve formě dlouhodobých půjček, které jsou obvykle kryty hypotékou. Je to způsob, jak financovat zejména stavební projekty. Zadavatelé

pak uvádějí WIR do oběhu a používají je k platbám dodavatelům nebo zaměstnancům.

WIR je družstvo orientované na podporu malých a středních podniků. Úrokové sazby WIR bývaly v minulosti pár procentních bodů pod úvěry ve švýcarských francích, ale za současných nízkých úrokových sazeb už takové podněty nejsou k dispozici. Proto obrat WIR v posledních letech významně klesl. Vedle toho se ozývají hlasy, že WIR se postupně změnil na kapitalistický podnik. To je do značné míry pravda, systém byl vystaven silám kapitalistického trhu a musel zvyšovat kapitál, aby mohl pokrýt poptávku po půjčkách.

Vcelku se však jedná o úspěšný případ. Řada studií ukazuje, že v rámci celé švýcarské ekonomiky WIR působí proti cyklicky. Jednou z příčin je fakt, že tato organizace operuje uvnitř kombinace dobře definovaných hranic. Členství platí pro celé území Švýcarska, ale pokryty nejsou úplně všechny regiony. Peníze WIR nejsou konvertibilní a platí pravidlo nesměnitelnosti ve spojení s regulací peněžní zásoby podle obecně platných předpisů o omezeních pro poskytování půjček. Pravidlo nesměnitelnosti bývá v některých případech porušováno a účastníci jsou pak sankcionováni za směnu WIR na švýcarské franky, ale vedení WIR se daří problém udržovat v mezích bezvýznamnosti.

Lokální měny

Některé lokální měny jako německý Chiemgauer opustily zásadu nesměnitelnosti a vytvořily tak podmínky pro zapojení podnikatelských subjektů. Úvěrové riziko je tam na rozdíl od LETS omezené, protože tyto alternativní měny jsou obvykle kryty odpovídající zásobou euro. Působí v oblastech, kde jsou ekologicky uvažující zákazníci s relativně nízkou kupní silou. Ve východním Německu proběhly pokusy se zavedením měn, které nebyly kryty oficiálními platidlem, ale ty už nebyly úspěšné. Místní měny představují okrajový případ.

Také Chiemgauer se snaží udržovat peníze uvnitř sítě tím, že umožňuje podnikům směňovat alternativní měnu za běžné peníze. Poplatek 5 %

představuje relativně nízký práh pro udržování oběhu měny uvnitř sítě zúčastněných podniků a jejich zaměstnanců. Do tohoto okruhu nejsou připuštěni individuální účastníci, kteří by byli pouhými kupujícími. Bristolská libra ve Velké Británii, která nepočítá s poplatkem za směnitelnost, je pouhou iniciativou typu „kupuj lokálně“.

Z NIKY DO HLAVNÍHO PROUDU: JAK ZAVÉST ŽIVOTASCHOPNÉ DOPLŇKOVÉ MĚNY

Závěr tohoto krátkého a neúplného přehledu doplňkových měn spočívá v tom, že žádný z existujících systémů nepředstavuje rámec pro životaschopnou ekonomickou alternativu. Přesto se můžeme z dosavadních pokusů poučit a tyto zkušenosti mohou být později využity. Nejdůležitější je skutečnost, že se nejedná o pouhou měnu, ať už máme na mysli WIR, barterový systém obchodu a mnohé další způsoby alternativní směny. Zkušenost WIR ukazuje, že lidé potřebují pro účast v takových schématech hmotné podněty.

Někdy jsou jedním dechem s alternativními měnami probírány kryptoměny, ty jsou však plně konvertibilní a usnadňují obchodování uvnitř kapitalistického systému, zatímco doplňkové měny představují příspěvek k vytvoření alternativní ekonomiky.

Doplňkové měny nepředstavují řešení, které funguje osamoceně. Peníze, které jsou v těchto systémech vydávány, nejsou určeny pro všechny účely. Příjem v alternativních měnách lze jen obtížně použít na investice do fixního kapitálu. A ekonomika nemůže fungovat bez kapitálu. V malých systémech typu LETS je možná nějaká malá výroba, protože účastníci mohou využít to, co už mají doma nebo je k dispozici v místě, mohou si najmout nějakou dopravu. Ale pro podnikatelské účely je otázka směnitelnosti důležitá. Pokud by podniky přijímaly ve velkém rozsahu platby v nekonvertibilní alternativní měně a nemohou pak dostát svým závazkům v oficiální měně, zahrávají si s rizikem bankrotu. Proto je podstatné, aby podniky mohly

doplňkové měny kombinovat s alternativními prostředky financování, jako jsou společné finanční zdroje nebo mikrofinance.

Brazilská Banco Palmas představuje dobrý příklad – tento koncept zahrnuje měnu i mikropůjčky a vedle toho tam jsou další prvky jako školicí programy odborné přípravy. Stojí za pozornost, že podle nositelky Nobelovy ceny Elinor Ostromové, která oživila koncept commons, jsou definované hranice základní podmínkou pro využití společných zdrojů.

Je důležité poučit se z dosavadních projektů a předejít problémům s financováním provozu. Při hledání právního rámce pro určitou specifickou formu doplňkové měny bude samozřejmě potřeba uvážit spoustu dalších detailů. Připomeňme myšlenku, že tyto systémy musí být budovány na základě iniciativy zdola a nejprve přitahovat další a další účastníky, než dosáhnou formálního uznání.

Už roku 1989 Flor představil scénář, který počítal jak s teritoriálním, tak časovým omezením. Jeho koncept zahrnuje daňové zvýhodnění pro transakce mezi partnery žijícími ve stejném regionu, ale jen pokud mají debety a kredity vyrovnány během vymezeného období. Přebytek nebo deficit na konci této periody je zdanitelný. Daňová výhoda účastníkům umožňuje zaplatit náklady správy systému alternativního trhu a lépe si tak poradit s problémy případné nerovnováhy mezi nabídkou a poptávkou. Uvedený scénář je popsán i s dalšími detaily včetně poskytování půjček v tradiční měně pro financování investic.

Není to hotový předpis pro okamžité využití, ale ukazuje, že politický boj za odpovídající právní rámec je cestou k utváření prosperujících lokálních a regionálních ekonomických struktur. Důraz na omezení zároveň nabízí argument do politické kampaně pro utváření alternativních hospodářských oblastí. Na začátku 30. let minulého století, ve stejné době, kdy německé úřady označily jiné měnové experimenty za nezákonné, v případě Bethel Mark přistoupily na výjimku. Bylo to

zdůvodněno skutečností, že obíhá uvnitř uzavřeně bethelské léčebny.

ZÁVĚR

Doplňkové měny mají velký potenciál, pokud jsou použity ve spojení s dalšími přístupy. Vytváření ekonomiky nad rámec kapitalismu je důležité – sníží závislost na globální ekonomice a otevře politické příležitosti pro zásadní reformy kapitalismu.

Od současných systémů se musíme distancovat, v budoucnu se mohou lidé k LETS nebo dalším systémům vrátit, tak jako se vracíme k odvážným konstrukcím pionýrů letectví. Uspějeme však jen tehdy, pokud pronikneme za závoj mámivého obrazu peněz. V knize *The Social Life of Money* (Společenský život peněz) zmiňuje Dodd sci-fi příběh *The Great Explosion* (O velké explozi), který napsal E. F. Russel roku 1952. Klíčovým prvkem tohoto Doddova příběhu, který se odehrává na vzdálené planetě, jsou místní obyvatelé a jejich používání dluhopisů „obs“ jako účetní jednotky. Přehlízí však další důležitý prvek. Je obsažen v chování těchto obyvatel v okamžiku invaze z jiné planety (Země). Utopičtí domorodci se setkávají s jejich nabídkami a odmítají je slovem „myob“, což je zkratka „mind your own bussines“ neboli „hled’ si svého“. Tato strategie nespolupráce byla nakonec úspěšná a obhájila jejich nezávislost. Stanovení hranic, vymezení, je důležité.

Pro další čtení (vybrané zdroje)

Flor, S. (2019, originally 1989) 2009–2029: 20 Years of the Network Economy (originally published in German language in *Contraste* in 1989)

» <http://social-fiction.de/English.pdf>

North, P. (2010) Local Money: How to make it happen in your community, Transition Books 2010.

Schroeder, Rolf F. H. (2018) “Complementary Currencies and the Financing of Investments in Long-term Assets” *International Journal of Community Currency Research*

» <http://dx.doi.org/10.15133/j.ijccr.2018.002>
Schroeder, R. F. H. (2016) “The double-edgedness of monetary multiplicity: How can complementary currencies promote the case for social justice?” EMES Conferences Selected Papers Series

» <https://bit.ly/2wakVq7/>

Zelizer, V. A. and Tilly, Charles (2006) “Relations and Categories” The Psychology of Learning

» [http://dx.doi.org/10.1016/S0079-7421\(06\)47001-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0079-7421(06)47001-8)

ROLF F. H. SCHROEDER

Nezávislý výzkumník z německých Brém v oboru alternativních měn. Zajímá se o LETS, časové banky, německý Tauschringe a další alternativní měnové systémy. V rámci Asociace výzkumu měnové reformy a komunitních a doplňkových měnových systémů RAMICS vybudoval odbornou bibliografii s 1500 tituly. Analýzu literatury ke komunitním měnám publikoval s dalšími spoluautory v International Journal of Community Currency Research. Další příspěvek ve stejném žurnálu se věnuje financování doplňkových měn.

První článek je na adrese:

» <http://ijccr.net/2012/05/29/community-currency-research-an-analysis-of-the-literature/>

Druhý: » <https://ijccr.net/2015/02/25/the-financing-of-complementary-currencies-problems-and-perspectives/>

Knihovna: » www.cc-literature.org

Německé živé alternativní systémy: » http://www.tauschringe.info/old/extdoc/CCinD_Eng.pdf

K debatě o příspěvku alternativních měn k sociální spravedlnosti:

» <https://emes.net/publications/conference-papers/2nd-polanyi-emes-international-seminar/the-double-edgedness-of-monetary-multiplicity-how-can-complementary-currencies-promote-the-case-for-social-justice/>

Osobní stránky s dalšími odkazy

» <https://www.rolf-f-h-schroeder.de/>

PENĚŽNÍ SIMULAKRA V DIGITÁLNÍM VĚKU

M. KOTIŠOVÁ

Název jsem zvolila provokativně jako kritický osten vůči národní měně, která zdaleka není tím, čím se zdá, jak si vysvětlíme níže. Simulakrum je z latinského *simulare*, (napodobovat, jevit se). Podle Wikipedie je chápáno jako vyprázdněný obraz, pouhá forma bez obsahu, ikona, nápodoba. Také jako virtuální kopie neexistujícího originálu, která je reálnější než skutečnost. Nebo jednodušeji jako kopie prvního, ale skutečnější. Jak to konkrétně souvisí s penězi:

- 1) dnešní peníze jsou stále vnímány jako něco hmotného, hmatatelného, přitom jsou již téměř úplně digitalizované, virtuální;
- 2) národní měna se jeví, jako by byla „pod kontrolou“ státu, jenže není,
- 3) peníze se historicky jeví jaksi „z podstaty“ a „zákonitě“ nedostatkovými, ale jejich nynější digitální povaha toto staví na hlavu, a konečně
- 4) podle mého názoru peníze nejsou ekonomický nástroj, ale jedna z odnoží jazyka, obecné schopnosti člověka uchopovat pomocí symbolických znaků svět a zviditelňovat si tak nové řády složitosti. To je hypotéza, kterou se snažím dokázat ve své připravované knize *Jazyk nepoznaný: peníze*.

Ale jelikož mám na příspěvek jen dvacet minut a vzhledem k tomu, že se konference věnuje lokální ekonomice a udržitelnému financování, nebudu zabírat prostor vysvětlováním, jaké důkazy mne dovedly k přesvědčení, že peníze jsou jazyk. Zájemcům doporučuji vyhledat si moje dřívější vystoupení dostupná na Youtube či články zveřejněné na stránkách internetového časopisu *!Argument*, pokud vás zajímá větší detail.¹

Dnes se přímo nabízí uvést téma peněz z úplně jiného úhlu pohledu. Chci se zaměřit především na jejich různé, možné vlastnosti a nastíním jejich podrobnou typologii – přesněji řečeno typologii šířeji pojatých p-e-n-ě-z, kde zohledňuji i alternativní pojetí platebních, vypořádacích a jiných prostředků. Do své typologie proto zahrnuji charakteristiky patrné u komplementárních, lokálních měn či kryptoměn. To mi připadá, vzhledem k dalším příspěvkům na dnešní konferenci, jako nejvhodnější úvod a rámeček přemýšlení.

Hlavní poselství mého příspěvku ovšem je, že potřebujeme monetární gramotnost a že

¹ Např. M. Kotišová, *Dluhy a peníze jsou spojené nádoby, příspěvek na konferenci Ekumenické akademie „Dluhy strašidlo domácnosti i států“*, 2018, dostupné zde: <https://www.youtube.com/watch?v=J7leCucfSlg>

bychom měli pečlivě a soustavně zkoumat, co peníze jsou. Peníze jsou lidský výtvor. **Každý svobodný a sebevědomý demokrat a občan musí být monetárně gramotný**, neboť bez znalosti toho, jak vznikají peníze, nelze podle mého soudu smysluplně a uspokojivě vyřešit žádný ze současných velkých problémů společnosti (civilizace). Bez ní nemáme naději na dobrou dlouhodobě udržitelnou reformu důchodů, dostatečně pevnou zachytanou sociální síť, špičkové školství, nízkou nezaměstnanost a dlouhodobý rozvoj společnosti.

Způsob organizování peněz a konkrétní vlastnosti peněz mají přímý dopad na stabilitu, produktivitu a spravedlnost či férovost hospodářství, potažmo celé společnosti. *Ten, kdo vytváří peníze – a není to stát* – rozhoduje o tom, kdy, pro koho, za jakých podmínek a pro jaké účely vytvoří kolik peněz. Stát vlastně svou autoritou jen vymáhá oběh daných peněz, především vybíráním daní v této měně a dále společenskou dohodou (ukotvenou v zákoně), že splacení existujícího dluhu v této měně nelze odmítnout. Monetární gramotnost předchází tolik skloňované finanční gramotnosti (jak nakládat s penězi, s nimiž disponujeme). Nehovořím teď o technických detailech, jaký software je k tomu potřeba, jak přesně peníze souvisí s podvojným účetnictvím apod. Myslím jen prostý popis všech základních prvků, kroků a pravomocí (nebo spíše výsad) jednotlivých hlavních aktérů. Jsem přesvědčena, že to dokáže pochopit každý. Umím si představit, že nebanální souhrnný popis celého systému se vejde na tři čtyři strany textu.

PĚT ZPŮSOBŮ VZNIKU SOUKROMÝCH PENĚZ

Drtivou většinu v hospodářství platných peněz vytvářejí soukromé obchodní banky, které mají moc vydávat do oběhu zcela nové peníze z ničeho (ex nihilo) – v bankovním žargonu tzv. účetní peníze. Tím je zároveň řečeno, že neplatí tradovaná funkce bank jakožto pouhých zprostředkovatelů toku

volných prostředků od střadatelů k investorům a zpět. Lakonicky formulováno, banka může půjčit (či vydat) peněz víc, než má. Děje se tak podle ekonoma J. Jílka pěti způsoby:

- poskytováním úvěrů nebankovním jednotkám
- úročením vkladů a jiných závazků bank vůči nebankovním jednotkám
- koupí majetku a služeb bankou od nebankovních jednotek
- výplatou platů a odměn zaměstnancům a členům statutárních orgánů banky nebo
- převodem nepeněžních závazků a kapitálů na peněžní závazky banky, například výplatou dividend a tantiém nebankovním akcionářům banky

Zatím nejlepší odborná publikace, která popisuje tyto různé způsoby, jakým uvádějí nové peníze do oběhu soukromé firmy-banky a Česká národní banka, je kniha z roku 2011 od již zmíněného Josefa Jílka *Finance v globální ekonomice: Peníze a platební styk*. V roce 2013 ji rozšířil o 2. díl *Měnová a kurzová politika a mírně upravil*. Leč i jeho výklad a popis má, i přes svůj rozsah, mnohé nedostatky.

Předně obsahuje znatelně mlhavější popis penězotvorby v případě samotné centrální banky. Naštěstí díky semináři „Emise peněz a měnově-politické operace ČNB“ pořádanému na půdě Poslanecké sněmovny 5. 9. 2018 víme jistě, že centrální banka má rovněž k dispozici všechny výše zmíněné způsoby tvorby peněz (na úroky připisované bankám za jejich vklady, na provoz, mzdy, nákup služeb a majetku, úvěry pro zaměstnance) a dále na měnově-politické operace (včetně kurzového závazku, automatické facility, operace na volném trhu...)² Česká národní banka je nezávislá instituce, která si na své nezávislosti na státu velice zakládá. Své kroky ladí mnohem spíše s dalšími centrálními bankami a jejím skutečným nadřízeným orgánem je de facto Banka pro mezinárodní vypořádání (BIS) ve Švýcarsku. Centrální banka nesmí půjčovat vládě peníze. Do

² Tato pasáž v příspěvku nezazněla, byla doplněna do písemného referátu.

státního rozpočtu ze svého zisku přispěla naposledy v roce 1993.

Za druhé, Josef Jílek hovoří velmi stručně, spíš mimoděk, o takzvaném „mizení peněz“ v opačném „zpětném“ pohybu do bank.³ Vytváří se tím dojem, že ono privilegium soukromých bank výše popsané není nijak zvlášť významné a je údajně omezeno — jakýmsi poslušným opětovným zmizením vytvořených peněz. Tím bychom se ovšem neměli nechat zmást. Stačí si uvědomit, že banky nechávají peníze „zmizet“ pouze v případě, že se rozhodnou nenahrazovat je dalšími, novými úvěry! Navíc ve chvíli, kdy banka schválí nějaký úvěr (rozuměj vydá nové peníze), může tento dluh obratem rozkouskovat na menší produktové balíčky (např. různé derivátní produkty) a ty dále prodávat (monetizovat). A opět, i na nákupy těchto „produktů“ může svým klientům poskytnout nové úvěry. Mimo to na splacení úvěru i se složeným úrokem (na který by jinak v ekonomice chyběly peníze) musí v podstatě jiná banka vydat doplňující peníze na jeho úplné splacení. Takže hovořit o nějakém mizení je dost zavádějící. *Není to pravidlo, které by banky v něčem jakkoli významně omezovalo.* Je to jen hezky vypadající pravidlo, které má rádoby předejít neúměrnému nadbytku peněz v hospodářství jako celku. Z pohledu jednotlivé banky to ale vypadá jinak, pokud nové peníze skončí obratem jako vklad na jednom z jejích běžných účtů nějakého jejího klienta. Bance tyto peníze vlastně zůstanou, i když „zmizí“ v původní, jinak nazvané kolonce účetnictví. Protože co je vklad v bance? Vklad v bance jsou prostředky, které může banka dle svého výhradního uvážení a libovůle využívat po dobu, kdy pro ně klient nemá uplatnění a pouze leží na účtu. Letmo Jílkem zmíněné (a nijak nerozváděné) „mizení“ peněz proto považuji za pouhý pokus o legitimizaci či ospravedlnění stávajícího systému.

Jedna poznámka na okraj. Nenechme se mýlit poměrem úvěrů k vkladům. Na první pohled převažují vklady (zhruba v poměru 70 : 30). To se jeví jako zdravý stav. Zdánlivě to podporuje představu, že banky jsou zprostředkovateli mezi střadateli se zdroji a podnikateli bez zdrojů, zdánlivě to vyvrací fakt, že drtivou většinu peněz tvoří virtuální peníze vydávané soukromými firmami zvláštního typu (bankami) v podobě úvěrové emise (tj. dluhů zatížených složeným úrokem). Ale není tomu tak. Co se stane s většinou nových peněz vydaných úvěrovou emisí? Budou uloženy na vkladových účtech bank (možná i u teže banky). Ve skutečnosti v objemu vkladů jsou jejich podmnožinou peníze vzniklé úvěrovou emisí! I při pokračujícím úvěrování se objem úvěrů splácením kontinuálně snižuje, zatímco objem vkladů logicky neustále roste. Vzniká tím pouze optický klam.

Na tomto místě je také vhodné zmínit se o možnostech, či spíš velmi omezených možnostech, centrálních bank kontrolovat, regulovat množství peněz v oběhu. Autoři již zmíněné knihy *The End of Banking* či ekonom Richard Werner se na základě svých vlastních zkušeností, znalostí bankovníctví (investiční bankovníctví, centrální bankovníctví) a zjištění domnívají, že soukromé banky ve skutečnosti mohou až příliš snadno obejít pokusy o regulace ze strany centrálních bank. Ať už máme na mysli navyšování povinných kapitálových a jiných rezerv či jiná opatření. Ekonom Richard Werner popisuje případ švýcarské banky Credit Suisse, která si svou kapitálovou přiměřenost navýšila prostě tak, že jednomu svému klientovi poskytla úvěr na nákup nového úpisu svých akcií včetně peněz na zaplacení úroků. Švýcarská centrální banka na tom kupodivu neshledala nic nezákonného ani nemravného. Tento případ není jediný.⁴

³ Má to platit pro všechny způsoby vzniku peněz v bankách? Při splacení úvěru si takovou operaci ještě dokážu účetně představit, ale dejme tomu u pozdějšího prodeje nemovitosti je přece známo, že účetně se tyto příjmy vykazují jako mimořádný příjem — tedy nemizí, nehledě na to, že získaný příjem z prodeje nemusí vůbec odpovídat původní pořizovací hodnotě. U ostatních způsobů vzniku peněz je taková představa návratu obtížnější — mzdy zaměstnanců bank, vyplácené úroky klientům.

⁴ Werner, Richard A., *A lost century in economics: Three theories of banking and the conclusive evidence*, in: *International Review of Financial Analysis*, s. 2

Další opatření centrální banky lze obejít zase jinými triky. Dvojice autorů pod pseudonymem Jonathan MacMillan podrobně popisuje proces sekuritizace dlouhodobých bankovních aktiv, končící atraktivními a žádanými repo operacemi s centrálními bankami, jímž banky a nebankovní subjekty šikovně využívají virtuální povahy peněz a minimálních nákladů na změnu aktiva v závazek a naopak. V konečném důsledku i nebankovní subjekty vlastně mohou provozovat bankovní služby a nabízet velmi ceněnou *smluvní likviditu*. To neznamena nic jiného, než že využíváním služeb nebankovní organizace mají jejich klienti stejnou nebo velice srovnatelnou platební schopnost, jako by měli v případě, kdyby vlastnili běžný účet u tradiční banky, ovšem děje se tak mimo dozor a dosah regulátora. Jinými slovy, bankovní služby dnes nenabízejí jen banky, ale také nebankovní subjekty. Proto se podle autorů mívá účinkem regulace, která se snaží regulovat jen banky. Banka pomocí sekuritizace iniciuje ve spolupráci s jistými (přátelskými) nebankovními institucemi přeměnu dlouhodobých aktiv na krátkodobé závazky. Klidně i přes bilance (účetnictví) několika různých spřátelených organizací (např. Fondy peněžního trhu a jiné entity provozující stínové bankovníctví). Děje se tak v několika základních krocích. Banka si založí zvláštní společnost s ručením omezeným, která nic neprodukuje a v podstatě nikoho nezaměstnává (special purpose vehicle), tento subjekt koupí od banky-zakladatele diversifikovaný nelikvidní balíček úvěrů a dál s ním a jeho částmi obchoduje. Cílem je rozprostřít rizika na vícero věřitelů (tzv. pooling, diversifikace portfolia, změna struktury pasiv). A kruh uzavírají oblíbené, neboť bezpečné repo operace ve spolupráci s centrální bankou. Proč jsou repo operace vyhledávané a bezpečné? Na rozdíl od jiných závazků se při případném defaultu dlužníka stávají zástavy a zajištění (produkty sekuritizace) používané v repo operacích okamžitě majetkem

centrální banky, centrální banka nemusí čekat na výsledek soudního řízení o insolvenční jako jiní věřitelé. Proto jde, z pohledu finančního trhu a logiky, o bezpečné obchody.⁵ Nehodnotím zde však jejich užitečnost ve vztahu k reálné ekonomice.

Pro shrnutí, uvážíme-li nejen penězotvorná privilegia bank, vysoké vstupní bariéry pro potenciální konkurenci (například družstva, všemožné záruky ze stran státu či věřitele poslední instance (centrální banky), opakovanou socializaci ztrát při zachování privatizace zisků, a uvážíme-li, že je navíc bankovní sektor příjemcem snad největšího podílu renty od státu (státní příspěvky na životní pojištění, důchodové připojištění, stavební spoření a jiné), je zřejmé, že máme před sebou aktéra mimořádně silného, vlivného a dominantního. A také notně zhýčkaného.

TŘI ZÁKLADNÍ OTÁZKY OHLEDNĚ PENĚŽ

Historicky jsme my, lidé, řešili tři otázky. Ta první, která lidi napadala, byla: Jakou mají peníze hodnotu a co za ně mohu dostat? Neboli odkud čerpají peníze svou hodnotu? Kde berou svou legitimitu? To bylo v tom nejranějším stadiu (samozřejmě tato otázka nezmizela, dál je platná). Potom přibyla druhá otázka: Kolik peněz má být v hospodářství?⁶ Nebo jich má být akorát? Anebo jich má být nedostatek? A ta třetí otázka, k níž se — paradoxně až v současnosti, hlavně díky finančním krizím poslední doby — dostáváme (myslím tím skutečně intenzivnější a hlubší zájem o danou problematiku), je: Co jsou vlastně peníze?

Peníze mnozí ještě stále chápeme jako něco hmotného, nedostatkového, vzácného, k čemu je omezený přístup. Jako národní měnu, kterou má pod

a 14–15.

5 Jonathan MacMillan, *The End of Banking: Money, Credit and the Digital Revolution*, ss. 65–79.

6 Spolu s tím, jak se peníze dematerializují či virtualizují, je to pochopitelně otázka velmi palčivá, protože zajistit, aby si tvůrce nebo uživatel digitální jednotku libovolně nemnožil a nepoužíval opakovaně, není věc jednoduchá. Tento problém, zdá se, uspokojivě vyřešila až technologie blockchainu, ale jen pro bitcoin. A jestliže platí slova docenta Josefa Jílka, že současným penězům nemůžeme porozumět bez znalosti podvojného účetnictví, je nasnadě, že je velmi obtížné rozlišit pouhý účetní zápis o existenci peněz od peněžních prostředků či jednotek jako takových, případně od zápisu o pohledávce. A rychlou přeměnu těchto tří kategorií v jinou. Zde se opět vkrádá na mysl výraz „simulakra“ v názvu příspěvku.

kontrolou stát. Jenže situace je dnes jiná: peníze se zdigitalizovaly, jsou virtuálními jednotkami (platby v hotovosti, v podobě mincí a bankovek, jsou na ústupu). Pomyslnou hranici nedostatkovosti určuje vědomě člověk sám (přesněji řečeno, člověkem zde mám na mysli soukromé firmy zvláštního typu — banky, i ve spolupráci s dalšími subjekty ve finančním sektoru, tzv. stínovými bankami⁷). Je-li podoba současných peněz virtuální, pak jejich množství ale de facto nezná téměř žádný limit — peněz může být libovolně mnoho. A to je skutečně významný obrat a vážný oříšek, pakliže jsme dosud pojímali peníze jako nedostatkový „zdroj“. Za zmínku stojí pozoruhodná pasáž v knize Josefa Jílka, kde na s. 439 svého prvního dílu píše: někdy ve středověku prý banky *změnily podstatu peněz*. Co tím přesně myslí? Naznačuje tím snad, že podstatu peněz lze měnit — a bude toho možné docílit i opakovaně...?

MONETÁRNÍ KVAS

Nespokojenost se současným peněžním uspořádáním podněcuje různé myslitele a experimentátory, a to zejména v posledních několika desetiletích (s nástupem informačních technologií), k opravdu intenzivnímu hledání něčeho nového: ať už zlepšení, doplnění, významnějších či radikálních reforem nebo přímo alternativ na tomto poli. Kromě národních měn (co měna, to stát) v současnosti existuje odhadem už přes 3 000 lokálních a komplementárních měn (což je už poměrně starý odhad Bernarda Lietaera z roku 2010) a přes 1000 kryptoměn.

TYPOLOGIE P-E-N-Ě-Z (NÁRODNÍ MĚNY + KOMPLEMENTÁRNÍ + LOKÁLNÍ MĚNY + KRYPTOMĚNY AJ.)⁸

1. Kritérium: Exogenní /endogenní

- Exogenní — např. kolik zlata najdeme, tolik peněz je (překvapivě bitcoin, virtuální měna, našla zalíbení a svůj předobraz ve zlatě)

- Endogenní — množství určuje samotná (ekonomická) aktivita jedinců; dejme tomu dnešní úvěrová emise (ale s výhradou)

2. Založené na nedostatku / dostatek / nadbytek až „monetární overkill“

- Nedostatkové měny z principu podněcují soutěživost, egoismus, vyhrocený individualismus, fragmentalizují společnost. (B. Lietaer)
- Dostatkové (vyrovnané) naopak podporují spolupráci, solidaritu, vzájemnost, vzbuzují životní pocit dostatečnosti, možnost spolehnout se na své síly. Pzn. Dnešní systém je natolik deformovaný, že na jedné straně existuje palčivý nedostatek peněz (pro určité typy prací a segmenty populace) a na straně druhé skutečný monetární overkill, projevující se v existenci patologického derivátového trhu.

3. (médiu, matérie) Užitná věc — zboží — kredit-dlužní úpis — fiat peníze — infrastruktura — jazyk

4. (způsob organizace) Centralizované / decentralizované / organické (Alberto Martín)

- Decentralizované: peníze vznikají až v momentě sjednané transakce dvou aktérů (o vzniku peněz tedy rozhoduje svobodné jednání těchto osob / organizací)
- Organické: množství peněz je v podstatě mimo vliv politické reprezentace, ale i bankovního sektoru (!)

5. (vydavatel, kdo peníze zajišťuje) Stát — místní samospráva — soukromé banky — firmy, organizace — komunity

6) (působnost) Globální / národní / regionální / lokální / sítě důvěry (clearingové — vypořádávací sítě)

- Globální: SDR — zvláštní čerpací práva (mezinárodní jednotka)

⁷ Těto problematice se věnuje kniha *The End of Banking: Money, Credit and the Digital Revolution* (vydavatelství Zero/One Economics, Curych 2014) dvojice autorů (centrálního bankéře a investičního bankéře) vystupující pod pseudonymem Jonathan McMillan.

⁸ Jistou inspiraci jsem načerpala zčásti u B. Lietaera a dále z práce Deidry Kentové *Healthy Money, Healthy Planet*, 2005

- Clearingové – vypořádávací síť: WIR (Švýcarsko)

7. (omezení) Otevřené všem – omezená část populace – na základě členství či jiného vstupního požadavku

- Na základě členství: WIR
- Segment populace: saber (studenti)

8. (ve vztahu k státu) Národní / komplementární

9. (účel) univerzální – pro omezený rozsah účelů – jednoúčelové (komunitní, péče o starší lidi, zaměstnání mladých, obchodní, jiné)

- Pro omezený rozsah účelů – saber (měna na podporu vzdělávání)

10. (funkce) prostředek směny, účetní jednotka, uchovatel hodnoty

- Tradičně mají v našich představách peníze všechny tyto funkce. Podle Alberta Marténa jsou ale funkce střadatelská a funkce platebního prostředku (oběhová) zcela neslučitelné (jdou proti sobě) a je třeba je důsledně oddělit. Mít pro ně různé nástroje. Pozn. Bitcoin není ani tak platební prostředek jako spíš spekulativní (ne příliš spolehlivý) uchovatel hodnoty a řekněme účetní jednotka.

11. (impulz k oběhu I) V rámci daňového systému / bezdaňový režim > zdaňování jen privilegií (Thomas Greco) nebo jen škod (Bernard Lietaer)

12. (impulz k oběhu II) Úročené (složený / kladný / záporný) / bezúročné

- Složený úrok podle Margrit Kennedy vede k bezbřehému nezdravému exponenciálnímu růstu, který ve skutečném životě nemá místo. (Adam Votruba, Paradox úroků)
- Záporný úrok zrychluje oběh peněz v hospodářství (komunitě). Stačí tedy i méně jednotek.

13. (zafixování, krytí hodnoty) Zlatý standard / ropa / jiná měna (mezinárodní rezervní měna) / jiné zafixování (omezení) – např. čas (možná pracovní doba) / minimální mzda / počet obyvatel (věk dožití) / objem reálně dostupných služeb, zboží

- Dolar jako mezinárodní rezervní měna (díky čemuž se používá k zafixování jiné měny vůči dolaru) požívá naprosto bezprecedentní konkurenční výhody: jednak může šikovně socializovat slabiny americké ekonomiky a jednak USA mohou vybírat „ražné“ po celém světě a levněji získávat přístup k surovinám i podporovat příliv mozků do své země.

14. veřejný statek / soukromý statek / smíšené statky

- Zaznamenala jsem sloupek Tomáše Sedláčka, kde měnu přirovnává dokonce k obecní pastvině. Nešlo však o odborný článek.⁹

15. ve vztahu k typu bank: úzké bankovníctví / bankovníctví s omezením / dnešní bankovní systém + stínové bankovníctví

16. rovnovážnost distribuce: podle potřeb soukromých bank / podle inflačního cílování - helicopter money – periodický nepodmíněný příjem občanů

- Např. Stéphane Laborde navrhuje tvorbu nových peněz výhradně jako nepodmíněný příjem vázaný na počet obyvatel a vyplácený periodicky.¹⁰

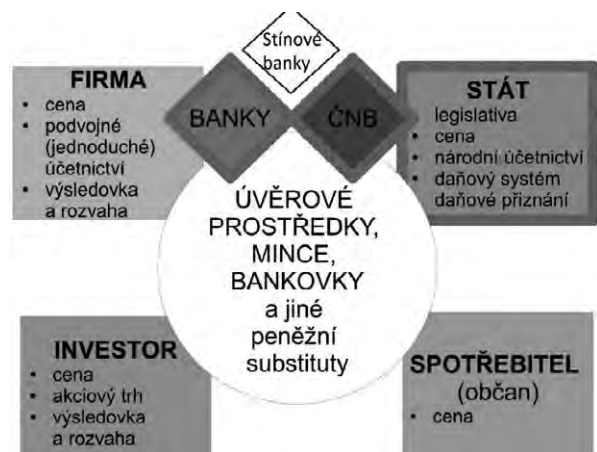
KOMPLETNÍ PENĚŽNÍ INFRASTRUKTURA

Dnešní národní měna (ony virtuální jednotky) by se ve skutečnosti neobešla bez celé přídavné a podpůrné infrastruktury, zejména pak podvojného účetnictví (podle Josefa Jílka bez podvojného účetnictví nelze pochopit ani smysluplně vyložit bankovníctví ani peníze). Současná peněžní infrastruktura je mnohem víc než jen mince, bankovky a jednotky

⁹ Sedláček T., Tragédie a nezbytnost společných pastvin, Hospodářské noviny, dne 20. 7. 2018, zdroj: » <https://archiv.ihned.cz/c1-66198040-tragedie-a-nezbytnost-spolecnych-pastvin>

¹⁰ Peněžní teorie relativity » <http://en.trm.creationmonetaire.info/>

a nuly v informačním systému a v účetnictví. Co do získávaných informací je spotřebitel v nejméně výhodné pozici.

PŘÍKLAD REFORMY BANKOVNICTVÍ I PENĚZOTVORBY PŘES ÚČETNICTVÍ

Jelikož mohou soukromé banky snadno obcházet všechny možné typy regulace, autoři knihy *The End of Banking: Money, Credit, and the Digital Revolution* (Jonathan McMillan) navrhují následující zajímavé řešení prostřednictvím redefinice klíčového pojmu v podnikání – solventnosti firmy:

1. Nová definice solventnosti firem (kam by nově spadaly i banky):
„Hodnota reálných aktiv firmy musí být větší nebo rovna hodnotě pasiv při (pomyslném) nejčernějším finančním stavu.“

V druhém, doplňujícím kroku by se stanovilo pravidlo, že:

2. Nové peníze se dostávají do oběhu POUZE formou nepodmíněného příjmu distribuovaného všem občanům.

KOMUNITNÍ BANKY

Ekonom Richard Werner uvádí, že v Německu tvoří komunitní banky až 70 % všech subjektů v bankovníctví a vidí v tom hlavní příčinu velikosti a relativní úspěšnosti sektoru malých a středních firem. Díky malým komunitním bankám mají

ještě stále přístup k financování svého rozvoje, inovací a nových projektů, které velké banky jinak nefinancují.¹¹ Ve spolupráci s ním nyní probíhá pokus o založení jedné komunitní banky v Hampshiru ve Velké Británii.¹²

LIDSTVO NA KŘIŽOVATCE: NEDOSTATKOVÉ PENÍZE, NEPŘÍZNIVÝ SOUBĚH TRENDŮ A KLÍČOVÁ OTÁZKA

Rozloučím se otázkou. Německý sociolog Jean Ziegler, ale i mnozí jiní podotýkají, že v současné době žije lidstvo jako celek v nadbytku, myslí tím, že dokážeme vyprodukovat dostatek všeho možného zboží a služeb pro všechny (plývá se až třetinou potravin, vyhazují se téměř nové věci...). Máme všechny podmínky k tomu žít v prosperitě. Zároveň jsme ale svědky toho, že:

- renta začíná dramaticky převažovat jako princip tvorby bohatství (*Ilona Švihlíková a Miroslav Tejkl: Kapitalismus, socialismus a budoucnost aneb Mikeš už přišel*); jinými slovy přestává se podnikat, „podnikatelé“ těží z politicky vyjednaných výhod, podle těchto českých autorů je dalším stupněm vývoje mechanismus zvaný „sociál“,
- odpady z hospodářské činnosti a výrazně konzumně zaměřená společnost se už stávají neúnosným problémem pro životní prostředí,
- rapidně klesá biodiverzita, pestrost života, schopnost přírody obnovovat své zdroje,
- rozvíjejí se pracovní-úspěšné technologie (automatizace, robotizace AI),
- rozvíjejí se technologie, které podporují decentralizaci,
- rozvíjejí se technologie, které podporují sdílení,
- roste množství „produktů“, které se užíváním nespotřebovávají a je obtížné určit jejich cenu (nevzniká tedy vzácný či spotřebovávající se statek, kde trh v zásadě umí stanovit cenu),
- mění se způsob tvorby bohatství (což s sebou vždy nese změny v účtování), nyní prožíváme 3. vlnu modernizace účetnictví (hledají se nové

¹¹ Richard Werner, *Cooperative Banks and Local Economy*, 2015. Dostupné na: » <https://www.youtube.com/watch?v=te8LIMfrkyk>.

¹² Více na stránkách banky: <http://hampshirebank.org/>.

druhy kapitálu a doplňujícího vykazování, protože cenu akcií a firem již nelze spolehlivě a důvěryhodně vyčíst z finančních výkazů, podle Jane Gleeson-Whiteové až 60–70 % hodnoty firmy na trzích nemá důvěryhodnou oporu v účetnictví) (*Six Capitals: The Revolution Capitalism Has to Have or Can Accountants Save the Planet?, 2014*),

- roste počet obyvatel planety,
- obyvatelstvo stárne a podíl věkem pokročilých roste (populační pyramidy se mění v obdélníky),
- je příliš málo slušně placených zaměstnání, důstojné práce pro většinu lidí (spíš typické pro nedostatkové peníze, ne pro dostatkové),
- nesouměřitelnost příjmů určitých skupin (odtržená od reálného přínosu a vložené práce / invence),
- jsme svědky delegitimizace politiky a slábnoucího státu,
- silnými aktéry se stávají (vůči občanům neodpovědné) globální korporace a
- **vojensko-průmyslový komplex (zřejmě) již překročil rozumnou kritickou hranici podílu na celkovém hospodářství – severoamerická velmoc již uvažuje o vedení jaderné války omezeného rozsahu (Marek Hrubec, 2019), což je v kombinaci s rostoucí privatizací armádních služeb velmi alarmující.**

A tak moje otázka zní: Jak bychom měli znovu promyslet peníze – tento výsostně lidský výtvar, jenž v průběhu věků tolikrát změnil svou podobu, abychom mohli většinu těchto obtížných a naléhavých problémů uspokojivě a smysluplně vyřešit?

Nebo jinak... Jak vyřešit zásadní rozpor, že žijeme sice v dostatku, ale používáme nedostatkové peníze v situaci, kdy povaha peněz je virtuální (objektivně bez přirozené horní hranice)? Jakou sjednáme novou – demokratičtější – společenskou dohodu o penězích?

MILUŠ KOTIŠOVÁ

Překladatelka, lektorka cizích jazyků, metodička sebe-řízeného učení, publicistka. V roce 2017 založila Pirátskou putovní univerzitu, iniciativu zdola v rámci České pirátské strany, neakreditovanou „instituci“ neudělující žádné tituly, kde působí jako kurátorka a rozvíjí zde koncept vědomého vnořeného učení v rámci politické praxe, konkrétně např. studijní programy *Monetární gramotnost*, *Vzdělávací architektura* (okruhy: institucionální paměť, kolektivní inteligence, vizuální deliberace, otevřená data, otevřený rozpočet, open government), *Kostarická studia* (mírová dividenda a kultura) či *Aktivní stáří a důchodová reforma* (mimo jiné netradiční způsob oslovování možných kandidátů na pirátské kandidátky). Hlavní výzkumná otázka univerzity zní:

ak může politická strana zůstat autentická, inspirativní, relevantní, otevřená a nabízet důsledně systémová řešení aktuálních (do jisté míry předvídatelných) globálních problémů ve věku rostoucí komplexity, fragmentarizace společnosti, podryvané legitimacy politické reprezentace, slábnoucího státu a velkých diskontinuit v ekonomice v době, kdy 51 největších ekonomik jsou korporace, nikoli státy?

Přeložila např. spis *Kritická a sociální média: mezi emancipací a komodifikací Thomase Allmera* (Filosofia, 2019 — v tisku), *Kritiku arabského rozumu Muhammada 'Ábida al-Džábiriho* (Filosofia, 2017), *Metafyzickou teorii peněz Alberta Marténa* (vlastní náklad, 2014), *Ve jménu Boha: Fanatismus v pojetí hlubinné psychologie Vlady Šolce* (Triton, 2013).

Vydala knihu *Jazyk nepoznaný: peníze* (září 2019) s důkazem, že peníze jsou jazyk — a co z toho vyplývá pro peněžní a finanční systém.

HLEDÁNÍ KONVIVIALITY – UMĚNÍ A PRAXE SOUŽITÍ

TONY ADDY

ÚVOD

Tento příspěvek je založen na mých zkušenostech, v poslední době především z východní Evropy. Odráží ale také zkušenosti z Velké Británie, Rakouska a severních zemí, v nichž mám své kořeny, domov či práci. V různých etapách života jsem byl zapojen do ekonomických iniciativ komunitního rázu, včetně úvěrových družstev, komunitních družstev a také sociálních podniků vlastněných komunitou.

Nápad na „hledání konviviality“ se zrodil během diskuse o limitech výrazů, které jsou v našem oboru často používány. Idea „konviviality“ zahrnuje kreativitu a vztahy, ale zatím se moc nepoužívala v souvislosti s lokálním rozvojem. Beru ji spíše jako heuristický koncept než jako normativní ideu, protože se stále vyvíjí. Existují však specifické důvody, proč tento nový koncept rozvíjet na podporu sociální akce, neboť se vztahuje k pocitům strachu či toho, že „věci se dostaly mimo kontrolu“.

Není těžké najít a pochopit důvody ke strachu. Tím nejdůležitějším je podle mého názoru nejistota vznikající v ekonomice založené na financích, jejichž vliv vytrvale narůstá a zaplňuje rostoucí díl našeho života prostřednictvím marketizace.

To má přímý dopad na práci a životní standard a podkopává pojetí pokroku. Navíc lidé a hnutí, jako třeba strany na levici, které toto pojetí pokroku podporují, se stále více odpojují od života marginalizovaných skupin.

Ekonomicky poháněná „akcelerace“ přitom spotřebovává stále více zdrojů a vytváří tak mnoho ekologických a surovinových rizik. Finanční systém požaduje rostoucí výtěžnost a míru zisku, což zase vede k dehumanizaci technologií a digitálních systémů. Stále větší mobilita a diverzita společnosti pak vytvářejí komplexnější situaci, která se neobejde bez změny přístupů k plánování a rozhodování.

Potom se nelze divit úspěchu pravicového populismu. Je jasné, že může vést k brutální, nebezpečné, dehumanizované budoucnosti, vlastně k dystopii, pokud se mu nebude čelit. Proto potřebujeme nový narativ směřující k transformativní změně.

KONVIVIALITA ANEB UMĚNÍ A PRAXE SOUŽITÍ

Kořeny ideje konviviality (ve své době známé jako „la convivencia“) sahají stovky let nazpět do historie

Iberského poloostrova, do dob, kdy spolu v míru žili křesťané, židé i muslimové. Tento stav trval až do rekatolizace, následované brutálním vyhnáním muslimů. I dnes by se někteří chtěli k tomuto přístupu vrátit a vyhnání zopakovat, hlavně muslimů a Afričanů.

V Paříži bylo slovo „konvivialita“ užíváno na začátku 19. století a znamenalo volnou, neomezenou konverzaci mezi lidmi během společného jídla a pití. Nic nebylo vyloučeno, neexistovala dominance, sdílené myšlenky se během konverzace vyvíjely.

V polovině 20. století toto slovo užíval Ivan Illich k popisu vztahů mezi lidmi, ale také mezi lidmi a prostředím nebo mezi lidmi a technologiemi. Kritizoval způsob, jímž technologie dehumanizují lidi a produktivní vztahy. To on používal spojení „skrytá práce“, aby popsal neplacenou práci, kterou nový systém vyžadoval. Kritizoval také zdravotnický a vzdělávací systém, který měnil lidi i znalosti v pouhé nástroje.

Aktuálně je to britský spisovatel Paul Gilroy, kdo poukázal na rozpor mezi britskou post-koloniální melancholií, rozšířenou mezi bílou populací Spojeného království, a živým propojením lidí v každodenním soužití, především v minoritních komunitách. Dennodenní konvivialita se objevuje jako základ nové organizace i akce.

Hledání konviviality integruje tři dimenze, které jsou pro praxi důležité:

Soužití nejprve nabízí kritiku současných struktur, které něčemu takovému brání. To je pro současné struktury a politiky často charakteristické.

Soužití tak nabízí vizi, alternativu, nové možnosti, jak organizovat práci, ekonomiku i společnost. Může být interpretováno jako aktivní utopie.

Hledání konviviality začíná každodenním životem, jde o existující vztahy, nikoliv nějaký vnější zásah. Je to každodenní praxe, kterou není možné

naplánovat. Cílem jsou důvěrné, transparentní vztahy. Až z toho je možné rozvíjet praktické kroky sociální a ekonomické změny. Všechny nalinkované postupy, orientace jen na výsledek, nevyhovují, protože nedávají prostor kreativitě.

Jak už jsme uvedli, soužití je založeno na každodennosti, na spontánních vztazích mezi lidmi, které nejsou založeny na stereotypních předsudcích. Právě spontánní a opakovaná setkání umožňují porazit strach a vytvořit důvěru. Naopak nedostatek důvěry, stejně jako korupce, jsou nejdůležitější faktory, které ničí soužití.

Není těžké najít praktická využití prvních známek pokroku v soužití. Nabízí se třeba možnost společné výroby, zpracování a sdílení potravin. Společné jídlo upevňuje soužití, naváže společná práce, dialog a plánování. Důležité jsou také nejrůznější společné „rituály“ a skupinové oslavy. Pokud je oslava otevřená, může ovlivnit vnímání dané skupiny či čtvrti ve veřejném mínění.

Je však důležité jít za rámec povrchnosti obsažené v liberální toleranci „těch jiných“. Debaty musí zamířit hlouběji, k hodnotám a vizím, ke snům, které lidi motivují v každodenním životě. Konvivialita nespočívá jen v „toleranci“ druhého, vyžaduje sdílení bez dominance, bez nutnosti vnutit druhému mainstreamové či „systémové“ vidění světa. Dokonce ani dobře míněné cíle našeho projektu či kampaně.

Konvivialita vyžaduje sdílení mezi lidmi tak, aby vznikl společný horizont změn. Potřebuje upřímný rozhovor, nestačí povrchní shoda.

HLEDÁNÍ KONVIVALITY V PRAXI

Konvivialita je „umění i praxe“, má ekonomický základ, ale nemůže být plánována, ani koupěna. Klíčovou otázkou proto je, jak ekonomiku soužití rozvinout.

Lidé usilující o změnu často přicházejí s projekty, které vyžadují nějaké financování. Vytváření

projektů vyžaduje pečlivost, zvláště když se pracuje s marginalizovanými skupinami, které vidí, jak „projektanti“ přicházejí a odcházejí. Lepší je, když se na projektu spolupracuje s nimi, ale i zde je základem transparentní a důvěryhodný vztah.

Další problém souvisí s tím, že projekt je obvykle založen na tom, co udělá pro určitou cílovou skupinu a po specifickou dobu. Takovéto nástroje se rozvíjely v rámci vojenských tažení.

Při vytváření projektů je třeba hlídat následující témata:

- Zaprvé čas, ten může být velkým omezením. V každodenním životě na něj narážíme jako na nástroj dusivé kontroly.
- Zadruhé, kreativitu mohou brzdit příliš úzké cíle projektu, takové ty „chytře a dosažitelné“, které jen odráží struktury „systémového světa“.
- A za třetí, ostré rozdělení na projektové pracovníky na jedné straně a příjemce na straně druhé brání reciprocitě dávání a brání, vztahu, na němž konvivialita závisí.

Hledání soužití proto nemůže být zaměřeno jen na řešení problémů, ale spíš jde o proces vytvářející nezbytnou energii pro práci, která pak může být vedena novými a kreativními způsoby.

Současná doba se stává komplexnější a pestřejší, proto tradiční přístupy často nefungují. Obce často nemají dost nástrojů, jak se spojit s různými skupinami. Reakce bývá autoritářská nebo prostě určité hlasy zablokuje — hlavně těch vyloučených.

Konvivialita nedrtí diverzitu ve jménu snadných kompromisů. Nelze mít plány a projekty, které v sobě zahrnují „já vím nejlépe“. Musí naopak nastoupit učení jeden od druhého a vnímání odlišností. Snažíme se využít sílu a motivaci lidí, ne jejich nedostatky.

Konvivialita je založena na sdílení darů, je to reciprocita. A je také založena na velkorysosti, na neočekávaném daru. Na tomto základě se vytváří důvěra, kdy společná akce skutečně patří lidem.

Z toho pak plyne motivace a energie. Projekt tedy znamená sdílení plánování i možnosti rozhodovat. Potřebuje „produktivní konverzaci“, ne pouhou aplikaci systémových strategií.

Konvivialita také potřebuje určitou infrastrukturu. Důležité je využívat veřejný prostor. Každá infrastruktura přitom v sobě nese určitý symbolický význam, vliv má i uspořádání místností a nábytku.

Nízkoprahové nastavení pomáhá, protože pokud se lidé mají zapojit do projektu či procesu, musejí skutečně reálně i symbolicky překročit určitý „práh“. Místo, kde významy nejsou zcela jasné. Právě organizace tohoto prostoru je pro úspěch klíčová.

HLEDÁNÍ KONVIVALITY: VZTAHY A STRUKTURY

Hledání konviviality je založeno na vztahovém pohledu dané osoby: stáváme se tím, kým jsme, prostřednictvím vztahů s ostatními, vztahů s prostředím, v němž se nalézáme, skrze struktury, v nichž žijeme.

Jsme utvářeni skutečnou či předstíranou historií, která také ovlivňuje naši identitu. Na tomto základě pak komunikujeme s „těmi jinými“, se kterými se setkáváme.

V každodenním životě odrážíme pozitivně nebo negativně „ty jiné“ a struktury, se kterými se setkáváme. Tímto historickým procesem vytváříme náš osobní narativ, naši identitu. Takže za hledáním konviviality je pohled na jednotlivce, který je formován vztahy.

Změna je tedy spojena se změnou ve vztazích dané osoby, což zase vytváří dopad na příběh, který člověk o sobě vypráví. Výměna příběhů, nadějí, pracovních zkušeností pro změnu vede k obměně osobního příběhu i skupinového narativu. Tyto nové příběhy často signalizují změnu identity, které říkáme „empowerment“ nebo transformace.

Práce na konvivialitě neznamená jen práci tvář v tvář na lokální úrovni. Struktury utvářejí naše

každodenní chování i naši identitu tím, jak odrážíme jejich očekávání, nebo jim vzdorujeme. Akce a struktura jsou spojené, konvivialita potřebuje vhodné struktury. Současné politické a ekonomické struktury soužití často brání. Jako příklad mohu uvést akce britské vlády, které vedly k vytvoření „nepřátelského prostředí“ pro imigranty, či přísné podmínky pro udělení sociální podpory.

HLEDÁNÍ KONVIVALITY: EKONOMIKA, ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ A POLITIKA

Hledání konviviality znamená posun ekonomického modelu na mnoha úrovních.

Jde o rozvoj ekonomického rámce, který je založen na „commons“, zatímco kapitalistická ekonomika je založena na kolonizaci stále většího množství environmentálních „commons“, i těch vztahových a kreativních. Tento proces musí být zvrácen.

Dále je tu velká nerovnost, která existuje uvnitř společností a musí být řešena. Jeden z přístupů uvádí zavedení stropu pro maximální výdělků a zavedení kontrol akumulace kapitálu.

Konvivialita také umožňuje podívat se jinak na pracovní etiku, neboť stále více práce a aktivit je komodifikováno a do oblasti trhu se dostávají další a další sféry života. Rovnováha mezi prací, zaměstnáním a aktivitou je výsledkem politického rámce a hodnot. Jsme v paradoxní situaci, kdy lidé musejí pracovat smluvně a neformálně déle, přestože je možné snižovat počet hodin a zlepšovat pracovní podmínky. Tímto způsobem byla poničena vize sociálního pokroku. Například univerzální základní příjem by byl jednou z možností cesty k nápravě.

Podle Illiche konvivialita odhaluje vztahy mezi lidmi a prostředím i mezi lidmi a technologiemi. Nejde jen o rozvoj „commons“ a ochranu těch „commons“, která již existují. Logicky na to navazují návrhy vytvářet ekonomiku, která nebude založena na růstu spotřeby a vynucené inovaci bez vztahu k reálným potřebám lidí.

Současná ekonomika spočívá na představě, že štěstí je dosahováno uspokojením potřeb na spotřebitelském trhu. Spotřeba je motivačním faktorem pro nárůst příjmů. Víme, že pokud příjmy relativně klesají, lidé využívají dluhů, aby si spotřebu udrželi.

Konvivialita ve vazbě na technologie by podpořila vytváření produktů a služeb ve společném módu – společným designem i produkcí. Jednalo by se o produkty trvanlivé, opravitelné, které neplýtvají surovinami.

Konvivialita znamená rozvoj samo-organizovaných skupin, které zahrnují diverzitu a změnu. Nejsou uměle vytvořené. Pokud se učí odlišnostmi, nikoliv spory nad různými názory, posiluje to šanci pro bezpečné rozhodování a kontrolu nad procesy.

Demokratické procesy se neobměňují institucemi či pravidelnými plebiscity, ale diskurzivními procesy, tak aby se vytvořily vazby mezi různými skupinami. Říkáme tomu polycentrické, samoorganizované a síťované struktury.

Konvivialita proto vyžaduje takové struktury pro rozhodování a vytváření stabilních rámců, které jsou založeny na společném plánování a sebeorganizaci, nikoliv na plánování „z centra do periferie“.

ZÁVĚREM

Hledání konviviality spojuje činnosti, které se vztahují k různým aspektům života, respektují různé identity. Překonávají izolaci a bezmoc a poskytují atraktivnější model soužití než konzumerismus pod tlakem škrtací politiky, rostoucí nerovnosti a snižující se kvality zaměstnání. Konvivialita ukazuje, že lidský život je o vztazích, žijeme ve vzájemné závislosti včetně konečného množství zdrojů. Konvivialita povzbuzuje imaginaci a zahrnuje takové akce a struktury, které vytvářejí nové způsoby soužití.

VYBRANÁ LITERATURA

Basic Income Earth Network: (sít pro základní příjem). Akademická literatura, která tento přístup podporuje:

Globální síť: » <http://www.basicincome.org>

Evropská síť: » <http://basicincome-europe.org/ubie/>

Bauman, Z., (2005), *Verworfenenes Leben. Die Ausgegrenzten der Moderne*, Hamburg, Hamburger Edition

Bauman, Z., (2009), *Leben als Konsum*, Hamburg, Hamburger Edition

ZDROJE K TÉMATU KONVIVIALITY

Addy, Tony (2018), *Conviviality—the art and practice of living together implications for Work and Economy*, Linz, Cardijn Verein

Možno stáhnout na: » www.cardijn-verein.org

Das konvivialistische Manifest — Für eine neue Kunst des Zusammenlebens (Manifest konvivialita: umění soužití)

Ke stažení na » <https://www.transcript-verlag.de/978-3-8376-2898-2/das-konvivialistische-manifest/>

Die Konvivialisten » <http://www.diekonvivialisten.de>

Convivialism Transnational » <http://convivialism.org>

Les Convivialistes » <http://www.lesconvivialistes.org>

Diefenbacher, H., et.al. (2016), *Zwischen den Arbeitswelten—der Übergang in die Postwachstumsgesellschaft*, Frankfurt, Fischer Verlag

Dörre, K., Lessenich, H. & Rosa, H. (2015), *Soziologie — Kapitalismus — Kritik: Ein Debatte*, Berlin, Suhrkamp

Felber, C. (2012), *Gemeinwohl Ökonomie*, Wien, Paul Zsolnay Verlag

Gilroy, P. (2004), *After Empire — Melancholia or Convivial Culture?*, London, Routledge

Hardt, M. & Negri, A. (2010), *Common Wealth: Das Ende des Eigentums*, Frankfurt, Campus Verlag

Illich, I. (3rd Ed. 2014), **Selbstbegrenzung: Eine politische Kritik der Technik** (English Title: 'Tools for Conviviality'), München, C. H. Beck

IMF (2017), *IMF Fiscal Monitor: Tackling Inequality*, Washington D.C., IMF Downloaded 13. 10. 2017 from » www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2017/10/05/fiscal-monitor-october-2017

Jackson, T. (2017), *Wohlstand ohne Wachstum — das Update: Grundlagen für eine zukunftsfähige Wirtschaft*, München, oekom verlag

Kennedy, M., et.al. (2012), *People Money — the promise of regional currencies*, Axminster, Triarchy Press

Levitas, R. (2013), *Utopia as a Method — the imaginary reconstruction of society*, Basingstoke, Palgrave Macmillan

McKibben, B. (2007) *The Wealth of Communities and the Durable Future*, New York, Henry Holt

Myers, D. (2008) *Religion and Human Flourishing* in Eid, M. and Larsen, R.J., (eds), 'The Science of Subjective Well-Being', New York, Guilford Press

New Economics Foundation, web, který se zaměřuje na lokální ekonomiku:

» www.pluggingtheleaks.org/index.html

OECD (2015), *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*, Organisation for Economic Cooperation and Development Publishing, Paris.

» <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en>

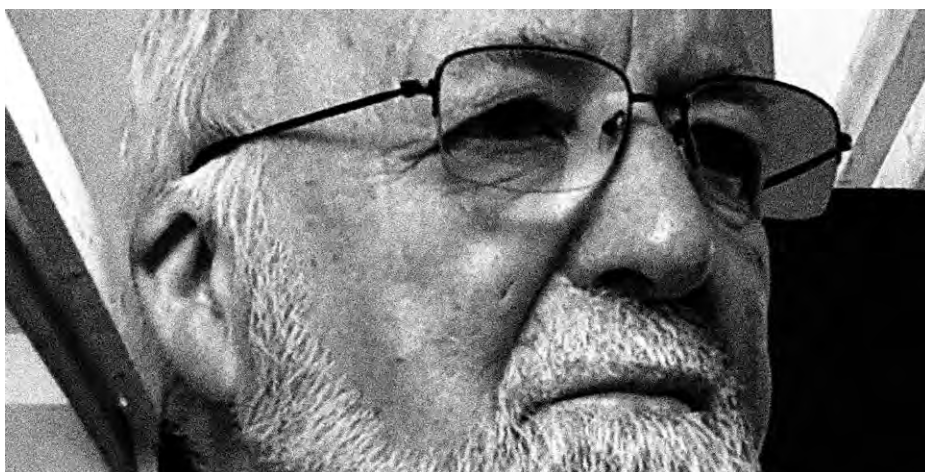
O'Leary, T. et.al. (2011), *Appreciating Assets*, Fife, The Carnegie Trust & The International Association for Community Development.

Ke stažení » www.iacdglobal.org/files/Carnegie_UK_Trust_-_Appreciating_Assets_FINAL-1.pdf

Oxfam (2016), *An Economy For the 1% — How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped*, Oxfam, Oxford. Download. Economy-1 (Accessed 1. 10. 2016)

» <https://www.oxfam.org/en/research/>

Participatory Budgeting Network – síť k participativnímu rozpočtu » www.pbnetwork.org.uk
Pietilä, H. (2007), *Basic Elements of Human Economy* Downloaded from » www.hilkkapietila.net
Touraine, A. (2000), *Can We Live Together? Equality & Difference*, Cambridge, Polity Press
Touraine, A. (2007), *A New Paradigm for Understanding Today's World*, Cambridge, Polity Press
Transition Network, » www.transitionnetwork.org
UN (2016), *Sustainable Development Goals*, United Nations, New York. Download:
» <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>
Varoufakis, Y. (2106) *And the weak suffer what they must?*, London, The Bodley Head

TONY ADDY

Zabývá komunitním rozvojem na lokální úrovni v Glasgow, Leedsu a Manchesteru. Soustřeďuje se zejména na komunitní ekonomiku v oblastech s vysokou nezaměstnaností. Působil deset let ve funkci ředitele nadace The William Temple Foundation zapojené do kolaborativního výzkumu spolu s odborníky a komunitními organizacemi. Byl také generálním sekretářem Evropské ekumenické sítě (EEN) terénních pracovníků a výzkumníků zaměřených na otázky zaměstnanosti a ekonomického rozvoje a poradcem Světové rady církví pro otázky globalizace. Pak převzal vedení útvaru mezinárodních studií na Finské univerzitě se specializací na komunitní rozvoj. Působil také v Praze, kde spolupracoval s Ekumenickou akademií. Jeho školicí a výzkumné aktivity ve střední Evropě pokračují i nadále. Odborně je orientován na sociální politiku a ekonomiku trhu práce a zároveň je teologem. Jedním z jeho hlavních témat je aplikace teologie osvobození založené na angažovaném společenském přístupu církve.

POZNÁMKY

POZNÁMKY

Lokální ekonomika: návod k použití

Sborník z konference Alternativy Zdola s podporou Nadace Rosy Luxemburgové,
která se konala v Praze 17. května 2019

Redakce: Zbyněk Fiala

Grafická úprava a sazba: Eva Nečasová

Tisk: tiskárna Irbis

Vydavatel: Rosa Luxemburg Stiftung e. V., zastoupení v České republice

ISBN 978-80-270-7150-0

